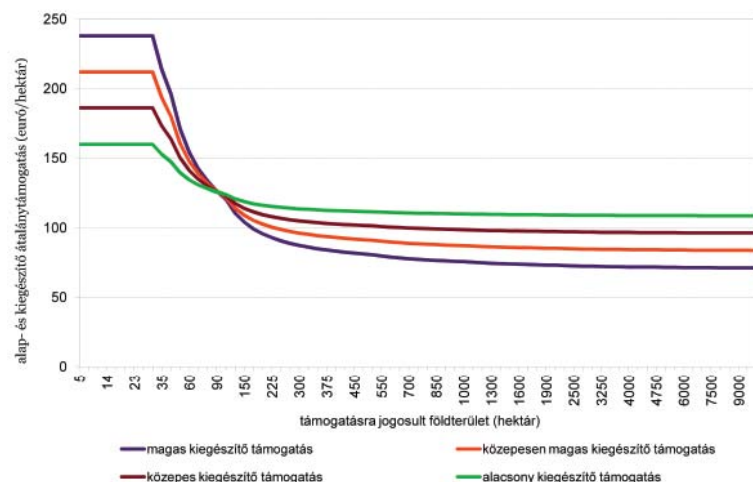

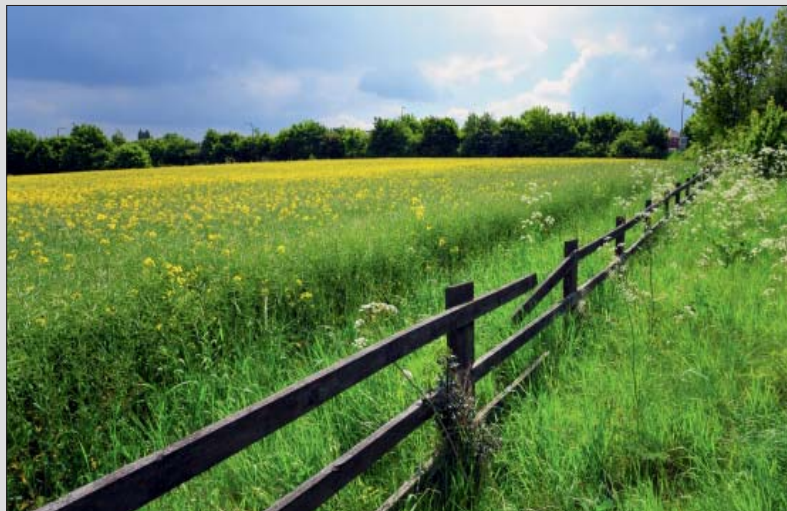
GAZDÁLKODÁS

www.nakvi.hu
Scientific Journal on Agricultural Economics
A TARTALOMBÓL

KAP 2014–2020 közvetlen támogatások:
az egy hektárra jutó alap- és kiegészítő átalánytámogatás éves
összegének alakulása a gazdaságok által használt földterület függvényében
Magyarországon, különböző scenáriók esetében

Forrás: Potori – Kovács – Vásáry tanulmánya

Közvetlen támogatások új
rendszere

Változások az európai
gabonatermelésben

Moduláció hatásai
a közvetlen
támogatásokra

Versenyképesség
növelése termelési
rendszereken keresztül

Funkcionális tejtermékek
fogyasztói megítélése

Nemzeti Parki Termék
védjegy lehetséges
szerepe

Kérdőíves felmérés
a Gazdálkodás
olvasótáborában

Főoldal

BEMUTAKOZÁS

KIADVÁNYOK

MÉDIAAJÁNLÓ

ELŐZETÉS

PARTNEREINK

Tisztelt Látogató!

Üdvözlöm honlapunkon, mint a VM Vidékefejlesztési, Képzési és Szaktanácsadási Intézet (VM VKSZI) főigazgatója és a Vidékefejlesztési Minisztérium (VM) által alapított tudományos lapok kiadója.

A VM döntése alapján 2012. január 1-jétől kilenc agrárszaklap kiadása került a VM VKSZI-hez. Arra törekszünk, hogy ezek a folyóiratok továbbra is az agrártudományok színvonalas fórumai legyenek és biztosítsák a tudományos műhelyekben, valamint a hazai és határon túli doktori iskolákban zajló kutatások eredményeinek közzétételét a szakmai közvélemény számára. Az említett lapcsalád mellett Intézetünk adja ki A falu című folyóiratot és a Magyar Vidéki Mozaik magazint is, amelyek főként a vidékefejlesztés aktuális kérdéseit és eseményeit mutatják be évszakaikénti megjelöléssel.

Intézetünk tevékenységében a vidékefejlesztés területén kiemelt jelentőségű az Új Magyarország Vidékefejlesztési Program (UMVP) és a Darányi Ignác Terv kommunikációs feladatainak ellátása. Ebben jelentős szerepet kap különböző rendezvények, fórumok és továbbképzések szervezése és lebonyolítása. Igen fontos ezen felül, hogy a vidékefejlesztésben a LEADER helyi akciósportokkal kapcsolatban folyamatos monitoring tevékenységet végzünk. Ennek eredménye reményeink szerint, hogy az akciósportok munkája, valamint a vidékefejlesztés megítélése is javul országos és európai szinten egyaránt.

TARTALOM

TANULMÁNY

- Potori Norbert – Kovács Máté – Vásáry Viktória:* A közvetlen támogatások új rendszere Magyarországon 2014–2020 között: kötelező elemek és a döntéshozók mozgástere 323
- Fehér István – Kiss István:* Változások az európai gabonatermelésben 2000 és 2010 között 333
- Vásáry Miklós:* A moduláció magyarországi alkalmazásának várható hatása a közvetlen támogatásokra – Modellszámítások a 2012. támogatási év értékei alapján 344
- Erdeiné Késmárki-Gally Szilvia – Fenyvesi László – Mondovics János:* A magyarországi agrártermelés versenyképességének növelése termelési rendszeren keresztül 356
- Sebesy Zsanett – Tenk Antal – Sántha Tamás:* A funkcionális tejtermékek fogyasztói megítélése regionális összehasonlítás tükrében 366
- Benedek Andrea:* Egy speciális védjegy, a Nemzeti Parki Termék védjegy lehetséges szerepe fogyasztói felmérés eredményei alapján 376

VITA

- Fehér András – Szabó G. Gábor – Szakály Zoltán:* Online kérdőíves felmérés a Gazdálkodás olvasóinak és szerzőinek körében..... 389

KRÓNIKA

- Tenk Antal:* „Hensch Árpád nyomdokain” – A Gazdálkodásban publikált PhD-hallgatók és kutatók III. konferenciája 400
- Jámbor Attila:* A Magyar Agrárközgazdaságtudományi Egyesület (MAKE) második konferenciájának összefoglalója 402
- Fehér István:* Emlékezés Alain Pouliquen francia agrárközgazdászra, az INRA kutató igazgatójára és professzorára 406

-
- Tisztelt leendő Szerzőtársak! 332
- Előfizetési felhívás..... 415
- Summary 409
- Contents..... 414

A GAZDÁLKODÁS

SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA

SZÉKELY CSABA

a Szerkesztőbizottság elnöke
egyetemi tanár, Sopron

KAPRONCZAI ISTVÁN

főszerkesztő,
c. egyetemi tanár, Budapest

RIEGER LÁSZLÓ

felelős koordinátor,
c. egyetemi tanár, Budapest

FEHÉR ALAJOS

egyetemi magántanár, Kompolt

FORGÁCS CSABA

egyetemi tanár, Budapest

HEGYI JUDIT

egyetemi docens, Mosonmagyaróvár

KOZÁK JÁNOS

egyetemi tanár, Gödöllő

LAKNER ZOLTÁN

egyetemi tanár, Budapest

CETE LÁSZLÓ

tiszteletbeli főszerkesztő,
c. egyetemi tanár, Budapest

TAKÁCSNÉ GYÖRGY KATALIN

doktori iskolák koordinátora,
egyetemi docens, Gyöngyös

MEZŐSZENTGYÖRGYI DÁVID

c. egyetemi tanár, Budapest

PUPOS TIBOR

egyetemi tanár, Keszthely

SZABÓ G. GÁBOR

tudományos főmunkatárs, Budapest

SZAKÁLY ZOLTÁN

egyetemi docens, Kaposvár

SZŰCS ISTVÁN

egyetemi docens, Debrecen

TUDOMÁNYOS TANÁCSADÓ TESTÜLETE

ALVINCZ JÓZSEF

c. egyetemi tanár, Budapest

CSÁKI CSABA

akadémikus, professor emeritus
Budapest

FERTŐ IMRE

egyetemi tanár, Budapest

LEHOTA JÓZSEF

egyetemi tanár, Gödöllő

MAGDA SÁNDOR

egyetemi tanár, Gyöngyös

NÁBRÁDI ANDRÁS

egyetemi tanár, Debrecen

SOLYMOS REZSŐ

akadémikus, kutatóprofesszor
Szentendre

SZŰCS ISTVÁN

egyetemi tanár, Gödöllő

UDOVECZ GÁBOR

egyetemi tanár, Kaposvár

//////////////////// TANULMÁNY //////////////////////////////////////

A közvetlen támogatások új rendszere Magyarországon 2014–2020 között: kötelező elemek és a döntéshozók mozgástere

POTORI NORBERT – KOVÁCS MÁTÉ – VÁSÁRY VIKTÓRIA

Kulcsszavak: KAP 2014–2020, közvetlen támogatások, Magyarország.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A tanulmány célja, hogy az olvasót eligazítsa a Közös Agrárpolitika új közvetlen támogatási rendszerében, amely véleményünk szerint a tagállamok számára – a sokat hangoztatott egyszerűsítéssel szemben – minden korábbinál bonyolultabb ország- és régióspecifikus támogatási rendszerek kialakítását teszi lehetővé. Az átláthatóság érdekében összefoglaltuk az új rendszer alkalmazásához szükséges fontosabb döntési lehetőségeket. Ezek közül nagy jelentősége lehet a kiegészítő átalánytámogatással kapcsolatos döntéseknek, amennyiben Magyarország nem vezeti be a közvetlen kifizetések korlátozását (capping). Az új rendszer a magyar agrárpolitika törekvéseihez megfelelő eszközöket kínál. Számításaink szerint a kisgazdaságok egyszerűsített támogatását a közvetlen támogatásra jogosultak 55-60 százaléka preferálná. Az érintett gazdálkodói kör 70-80 millió euróval (gazdaságonként átlagosan 720-755 euróval) több támogatáshoz juthat, mint az egyéb közvetlen támogatások igénylése esetén. Magyarország, a kiegészítő átalánytámogatás nagyságának függvényében, az összes 1. pilléres forrás 27-48 százalékát fordíthatná az alap-, illetve a SAPS-támogatásra. A 2020-ig terjedő időszakban hektáronként 70-130 euró alap-, illetve SAPS-támogatással lehet számolni. A közvetlen támogatások 15 százalékának termeléshez kapcsolása nem csak az állattartás jelenleg termeléshez kapcsolt támogatásainak kiváltására, de más ágazatok (pl. kertészet) támogatottságának növelésére is lehetőséget ad.

BEVEZETÉS

A Közös Agrárpolitika (KAP) jövőjéről 2013. június 26-án született meg a régen várt politikai alku. (A KAP működését és jelenlegi reformfolyamatának korábbi szakaszait részletesen tárgyalja például *Baksa, 2013; Baksa – Vásáry, 2013; Jámor, 2012; Potori, 2012*). Cikkünkben a közvetlen támogatások új rendszerének fontosabb elemeit vesszük sorra röviden, és bemutatjuk a döntéshozók mozgásterét az egyes jogcímek bevezetésében – mindezt kizárólag ma-

gyarországi aspektusból. A vizsgálódást nehezítette, hogy a megállapodásról egységes jogi szöveg nem állt rendelkezésre (ennek publikálása az Európai Bizottság részéről leghamarabb 2013 novemberében várható), ezért több forrásból (*Agra Facts; Council of the European Union, 2013a, 2013b, 2013c*) merítettünk. Hangsúlyoznunk kell továbbá, hogy olyan fontos kérdésekben, mint az 1. pilléres források tagországok közötti átcsoportosítása vagy a tagországok 1. és 2. pilléres forrásainak modulálása (ld.

Popp et al., 2012) még nem született döntés. Ezekről 2013 szeptemberében kezdődik újabb egyeztetés az Európai Bizottság, a Tanács és a Parlament között.

Június végén sikerült megállapodni az Európai Unió 2014–2020 közötti költségvetéséről is. Az Európai Unió Tanácsa által februárban elfogadott keretösszeg és a fejezetenkénti allokáció (ld. *European Council, 2013*) nem változott. Az új hétéves költségvetési időszakban a mintegy 960 milliárd euró kötelezettségvállalási előirányzatból (a bruttó nemzeti jövedelem, vagyis a GNI 1,0 százaléka) 39 százalék jut a 2. költségvetési fejezetre, azaz a fenntartható fejlődés finanszírozására. Ezen felül az 1. költségvetési fejezetben az Európai Szociális Alapból a leginkább rászorulóknak juttatott 1,5 milliárd euró élelmiszer-biztonság erősítésére kifizethető 1,7 milliárd euró, továbbá a 2014–2020 közötti költségvetési kereten kívüli Európai Globalizációs Alapból a nemzetközi kereskedelmi megállapodások hatásainak mérséklésére elkülönített támogatás, valamint az élelmiszerbiztonsághoz és a fenntartható mezőgazdasághoz kapcsolódó kutatások és fejlesztések támogatása jelentenek többletforrást a mezőgazdaság számára.

A forrásokból közel 278 milliárd eurót a közvetlen támogatásokra és a piaci intézkedésekre (1. pillér), és mintegy 85 milliárd eurót a vidékfejlesztési intézkedésekre (2. pillér) lehet fordítani. A piaci beavatko-

zásokra szánt sürgősségi tartalék, amely az Európai Bizottság 2011. évi javaslatában még a 2. fejezeten kívüli tételként szerepelt, bekerült az 1. pillérbe. Amennyiben az évi 400 milliárd euró (2011. évi árakon) sürgősségi tartalék nem kerül felhasználásra, a következő évben közvetlen támogatásként visszakerül a gazdálkodókhöz. Az 1. pillér forrásai, 2011. évi árakon számolva, 2020-ig kerekén 13 százalékkal, a 2. pillér forrásai pedig közel 18 százalékkal csökkennek a 2013. évihez képest (1. táblázat).

Magyarország a 2014–2020 közötti időszakban összesen 10,97 milliárd euró (2011. évi árakon) uniós forrást költhet a mezőgazdaság támogatására. Ebből a közvetlen támogatások 7,90 milliárd eurót, a vidékfejlesztési kifizetések 3,07 milliárd eurót tesznek ki. Magyarország tehát az EU közvetlen támogatási forrásainak 3,0 százalékát (2013-ban 2,9 százalékát), míg 2. pilléres forrásainak 3,7 százalékát (2013-ban 4,0 százalékát) használhatja fel. Összehasonlításként: az *Eurostat* adatai alapján a magyar mezőgazdaság részesedése az EU-27 mezőgazdaságának kibocsátásából mindössze 2 százalék körüli.

MÓDSZER

A közvetlen támogatások jövőbeli arányaira és kihasználására vonatkozó számításainknál két adatbázisra támaszkodtunk. A gazdaság- és támogatásszerkezet meghatározásához a *Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal* (MVH) 2008–2011 közötti

I. táblázat

A Közös Agrárpolitika kiadásai (2013–2020)

(M. e.: milliárd euró 2011. évi árakon)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014–2020 összesen
2. fejezet	59 633	55 883	55 060	54 261	53 448	52 466	51 503	50 558	373 179
1. pillér	43 180	41 585	40 989	40 421	39 837	39 079	38 335	37 605	277 851
Közvetlen támogatás		39 681	39 112	38 570	38 013	37 289	36 579	35 883	265 127
2. pillér	13 890	12 865	12 613	12 366	12 124	11 887	11 654	11 426	84 936

közvetlen támogatási adatbázisát használtuk. Az elemzésekhez szükséges költség- és volumenbecsléseknél, valamint az Agrárgazdasági Kutató Intézet által működtetett tesztüzemi rendszer (FADN) futóátlagai és 2011. évi adatbázisa (ld. *Keszthelyi – Pesti, 2012*) segítségével extrapoláltunk az MVH adatbázisából szűrt mintára.

A KÖZVETLEN TÁMOGATÁSOK ÚJ RENDSZERE

Magyarország dönthet, hogy teljesen átér-e az új támogatási rendszerre, és ha igen, mikortól vezeti be az ún. alaptámogatást (*basic payment*, ld. később): már 2015-ben vagy legkésőbb 2018-tól. Az alaptámogatáson kívül minden egyéb közvetlen támogatási jogcím és szabályozási elem 2015-től hatályos, tehát az egységes területalapú támogatási rendszer (SAPS) esetleges további alkalmazásakor is. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a SAPS tetszőleges ideig helyettesítheti az alaptámogatást.

Aktív gazdálkodó

Az új támogatási rendszer tárgyalását az ún. aktív gazdálkodó fogalmával indokolt kezdeni. Aktív gazdálkodó lehet természetes vagy jogi személy, illetve ezek csoportja. Az aktív gazdálkodónak alapvetően természetes módon legeltetésre vagy növénytermelésre alkalmas állapotban tartott (saját vagy bérelt) mezőgazdasági területtel kell rendelkeznie, amelyen elvégzi a tagállam által meghatározott alaptevékenységeket. Az aktív gazdálkodók beazonosítását egy kötelezően alkalmazandó negatív (kizáró) lista segíti, amelyen fel vannak tüntetve többek között a repülőterek, a vasutak, a vízi utak, az ipari parkok, a sportlétesítmények stb. Az aktív gazdálkodók köréből nem zárható ki az a természetes vagy jogi személy, illetve ezek csoportja, aki, illetve amely bizonyítani tudja, hogy az utolsó pénzügyi évben a nem-mezőgazdasági tevékenységéből származó összes bevételének legalább 5 százalékaival egyenlő közvetlen

támogatásban részesült, és/vagy mezőgazdasági tevékenysége nem jelentéktelen, és/vagy eszközállománya mezőgazdasági tevékenység elvégzését szolgálja.

Alaptámogatás

Az új támogatási rendszer alapeleme az ún. alaptámogatás. Ennek keretösszege minden tagországban, így Magyarországon is annak függvénye, hogy a szabadon választható közvetlen támogatási jogcímek közül melyeket vezetik be, továbbá hogy a kötelező és a szabadon választható jogcímek finanszírozására, valamint az ún. nemzeti tartalékra (ld. később) a források mekkora hányadát különítik el. Az alaptámogatás termeléstől függetlenített, területalapú támogatás, amelyet a rendszer alkalmazásának első évében kreált és kiosztott alaptámogatási jogosultságok „aktíválásával” lehet majd lehívni. E jogosultságok száma a 2015-ben bejelentett, támogatásra jogosult földterület nagyságának függvénye, megegyezik a kisgazdaságok egyszerűsített támogatását (ld. később) igénylők földterületével csökkentett hektárok számával. Az alaptámogatási jogosultságok forgalomképesek lesznek, létrehozásuk évében a földhasználók tulajdonába kerülnek. Egy alaptámogatási jogosultság egy hektár támogatásra jogosult földterülettel aktiválható.

Magyarországon alaptámogatási jogosultságot kaphat minden aktív gazdálkodó, aki 2013-ban SAPS-támogatásban részesült, illetve ha SAPS-támogatást nem igényelt, kizárólag olyan földterülettel rendelkező 2013-ban, amely 2003. június 30-án nem minősült jó mezőgazdasági állapotban tartottnak. Alaptámogatásra jogosult minden földterület, amelyen elsősorban mezőgazdasági tevékenységet folytatnak, illetve amely 2008-ban még támogatásra jogosult volt, de azon bizonyos környezetvédelmi okokból kifolyólag mezőgazdasági tevékenységet már nem folytatnak, ezért a jogosultság a jelenleg hatályos jogszabályok szerint megszűnt.

Az alaptámogatás, akárcsak a SAPS-támogatás feltétele a kölcsönös megfeleltetés rendelkezéseinek betartása. Ezek a korábbiánál egyszerűbbek és ésszerűbbek lesznek: a jogszabályban foglalt gazdálkodási követelmények száma öttel (13-ra), míg a helyes mezőgazdasági és környezeti állapot előírásainak száma héttel (nyolcra) csökken. A döntés értelmében a vízkeretirányelv (2000/60/EK) és a növényvédő szerek fenntartható használata irányelvének (1107/2009/EK) hatályba lépésével az ezekben rögzített szabályok – a korábbi javaslatokkal ellentétben – mégsem jelennek meg a kölcsönös megfeleltetés rendelkezései között.

Egy igénylő, ha nem a kisgazdaságok egyszerűsített támogatásában részesül, csak akkor jogosult egyéb közvetlen támogatásra, ha jogosult az alaptámogatásra, illetve a SAPS-támogatásra.

Kiegészítő átalánytámogatás

Magyarország 2015-től az alaptámogatáson (vagy esetlegesen még a SAPS-támogatáson) felül 1. pilléres forrásainak legfeljebb 30 százalékáig (kb. 380 millió euró) kiegészítő átalánytámogatást (*redistributive payment*) nyújthat minden igénylőnek, kivéve azokat, akik a kisgazdaságok egyszerűsített támogatásában részesülnek. E támogatás fajlagos összege az 1. pilléres források egy hektárra vetített országos átlagának legfeljebb 65 százaléka (kb. 165 euró) lehet, és legfeljebb 30 hektárra adható.

Zöld komponens

Magyarországnak az 1. pilléres források 30 százalékat (kb. 380 millió euró) az éghajlati és környezeti szempontból előnyös mezőgazdasági gyakorlat ösztönzésére kell elkülönítenie 2015-től. Az e keretből hektáronként fizetett direkt szubvenciót (*greening payment* vagy *green component*, vagyis zöld komponens), amely kiegészíti az alaptámogatást (vagy esetlegesen még

a SAPS támogatást), az alábbi feltételekhez kell kötni:

1. Szántóföldi növénytermelés diverzifikálása:

- ha egy gazdaság szántóterülete meghaladja a 10 hektárt, de nem lépi túl a 30 hektárt, azon legalább két különböző növényt kell termelni, amelyek egyenként a terület legfeljebb 75 százalékát foglalhatják el;

- 30 hektárnál nagyobb szántóterületen legalább három különböző növényt kell termelni úgy, hogy a fő növénykultúra területi részaránya nem haladhatja meg a szántó 75 százalékát, illetve két növénykultúra együttesen kisebb területet foglal el, mint a szántó 95 százaléka (e korlátozások értelemszerűen csak akkor lépnek életbe, amikor az igénylő a szántóterületen termelő tevékenységet folytat).

2. Állandó gyeplé- és legelőterületek megőrzése:

- a 2015-ben bejelentett állandó gyeplé- és legelőterületeket meg kell őrizni, azok tagországi, regionális vagy szubregionális szinten, illetve ha az agrártárca úgy dönt, a gazdaságok szintjén e bázisévhez képest legfeljebb 5 százalékkal csökkenhetnek.

3. Ökológiai célterület kialakítása:

- a 15 hektárnál nagyobb, alaptámogatásra jogosult szántóterület legalább 5 százalékát, majd 2017-től – amennyiben ennek szükségességét egy az Európai Bizottság által készített hatástanulmány alátámasztja – legalább 7 százalékát ökológiai célokra kell hasznosítani;

- az ökológiai célterület kialakítása legfeljebb 50 százaléki regionális szinten is teljesíthető;

- ökológiai célterületnek minősülnek a teraszok, a védőzónák, a nitrogénmegkötő növényekkel borított területek, az erdősítt, illetve a rövid vágásfordulójú sarjerdővel telepített területek;

- ezen túlmenően az agrártárca jogszabályban rögzített lista alapján dönthet az ökológiai célterületen termesztendő növényekről.

A fentieket nem kell teljesíteniük azon gazdaságoknak, amelyek támogatásra jogosult földterületének több mint 75 százaléka vizes élőhely, állandó gyep- vagy legelőterület, hüvelyes növényekkel borított, illetve ezek valamilyen kombinációja, és a maradék nem haladja meg a 30 hektárt. A zöld komponens kritériumainak be nem tartását az illetékes hatóság fokozatosan szankcionálja: a jogcím bevezetésének első két évében még nem róhat ki büntetést, a gazdálkodó csupán a zöld komponenszt veszíti el, 2017-ben viszont ezen felül az egyéb kifizetésekből a zöld komponens 20 százalékaival, míg 2018-tól 25 százalékaival egyenlő támogatási összeget is elveszt.

Eldöntendő, hogy a zöld komponenszt a közvetlen támogatások egy hektárra vetített, országos átlagának 30 százalékaiként vagy egy-egy gazdaság közvetlen támogatásainak 30 százalékaiként fizetik ki. Az előbbi esetben e szubvenció zöld komponens összege Magyarországon becsléseink szerint évi 77 euró körül alakul hektáronként, ami persze attól is függ, hogy 2015-ben mekkora lesz a támogatásra jogosult földterület.

A szántóföldi növénytermelés diverzifikálásával kapcsolatban említésre érdemes, hogy 10 hektárnál nagyobb, de 30 hektárnál kisebb szántóterületet Magyarországon 30 ezer gazdaság művelt meg 2011-ben. Ezek közül 4,2 ezer csak egyetlen növényt (60 százaléka kukoricát) termelt, e gazdaságok átlagterülete 15,3 hektárt tett ki. A megfelelés érdekében e körnek változtatnia kell termelési struktúráján. Az ökológiai célterület kialakításának hatásait, az elfogadott követelményrendszer rugalmassága miatt, egyelőre lehetetlen számszerűsíteni.

Az EU döntéshozói néhány agrár-környezetvédelmi intézkedést azonosnak minősítettek a fentebb felsoroltakkal. A megállapodás értelmében ezekre a 2. pillérből (vidékfejlesztés) a jövőben kisebb összegű támogatást lehet fizetni.

Természeti hátránnyal érintett területek támogatása

Bizonyos biofizikai kritériumok (lásd *Council of the European Union, 2013b*, 2. függelék) alapján az 1. pilléres források további legfeljebb 5 százalékaig külön támogatást lehet nyújtani a természeti hátránnyal érintett területeken (THÉT) gazdálkodóknak 2015-től. Ez a 2. pillérből részben ugyanezen gazdálkodói körnek fizethető szubvenció kiegészítése lehet.

Termeléshez kötött támogatások

Magyarország 2015-től 1. pilléres forrásaiban legfeljebb 13 százalékaig (kb. 165 millió euró) termeléshez kötött támogatásokat nyújthat olyan mezőgazdasági tevékenységek ösztönzésére, amelyek bizonyos térségekben fontos gazdasági, környezetvédelmi vagy szociális szerepet töltenek be (ilyenek például a tejtermelés, a kecske-, a juh- és a hízómarhatartás, a durumbúza-, a rizs-, a zöldség- és a gyümölcstermelés, de nem sorolható ezek közé sem a sertés- vagy a baromfitartás, sem a dohánytermelés). E szubvenciók legfeljebb a termelés szinten tartását szolgálhatják. Magyarország 1. pilléres forrásainak további 2 százaléka (kb. 25,4 millió euró) a fehérjenövények termelésének támogatására fordíthatja. A termeléshez kötött támogatások fajlagos összegeiről egyelőre nem született döntés uniós szinten.

Fiatalközvetítők kiegészítő támogatása

Magyarország 1. pilléres forrásainak legfeljebb 2 százalékaig (kb. 25,4 millió euró) a fiatal gazdálkodóknak nyújt kiegészítő támogatást 2015-től. Fiatalközvetítőnek a 40 évesnél nem idősebb, gazdaságát az e támogatás igénylését megelőző öt esztendőnél nem korábban elindító gazdálkodó minősül.

A szubvenciót, amely megfelel az alaptámogatást és mértéke legfeljebb az 1. pilléres

források támogatásra jogosult földterületre vetített átlagának 25 százaléka lehet, továbbá egy-egy igénylő 90 hektárra veheti fel, öt évig folyósítható a kedvezményezetteknek. A jogosultság időtartama a gazdaság elindítása és a fiatal gazdálkodó támogatásának igénylése között eltelt évek számával csökken.

A rendelkezésre álló 2011. évi adatok szerint csak a kor és a birtokméret alapján elméletileg legfeljebb 25 ezer gazdálkodó igényelné e kiegészítő támogatást. Ha számolunk azzal is, hogy a már öt esztendővel ezelőtt mezőgazdasági tevékenységet folytató, 40 évesnél fiatalabb gazdálkodók nem lennének jogosultak, akkor összesen legfeljebb 7,2 ezren vennék fel a fiatal gazdálkodók támogatását 2015-ben. Ezek több

mint 97 százaléka 90 hektárnál kisebb területet művelt meg, összesen 83,9 ezer hektárt, míg a maradék 25,5 ezer hektáron gazdálkodott. Utóbbiak, a 90 hektár felső határ miatt, a 25,5 ezer hektár 60 százalékára igényelhetik a szubvenciót. A fiatal gazdálkodók kiegészítő támogatásának potenciális finanszírozási igénye így az 1. pilléres források mindössze legfeljebb 0,5 százalékára (kb. 6,4 milliárd euró) rúgna.

Kisgazdaságok egyszerűsített támogatása

Az adminisztráció terheinek csökkentése érdekében Magyarország a kisgazdaságoknak 500-1250 euró átalánytámogatást kínálhat fel (egyszerűsített támogatás),

2. táblázat

Fontosabb döntési pontok a közvetlen támogatások új rendszerének alkalmazásában Magyarországon

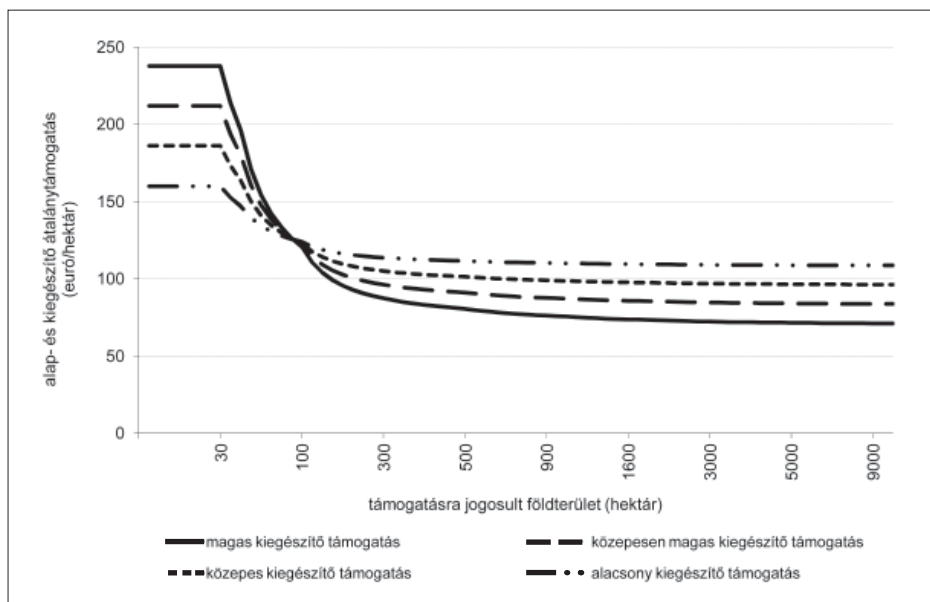
1. Alaptámogatási jogcím	• Igen ➢ Mikor?	• Nem
2. Aktív gazdálkodó	• Mezőgazdasági alaptevékenység meghatározása • Negatív lista az igénylőkről	
3. Kiegészítő átalánytámogatás	• Igen ➢ Maximális hektárszám? ➢ Fajlagos támogatási összeg?	• Nem ➢ Közvetlen kifizetések korlátozása (8)
4. Zöld komponens	• 30 százalékos támogatás országos vagy gazdálkodói szinten? • Állandó gyepterületek megőrzése országos vagy gazdálkodói szinten? • Ökológiai célterület kialakítása részben országos szinten? • Lista az ökológiai célterületen termeszthető növényekről	
5. Természeti hátránnyal érintett területek támogatása	• Igen ➢ Maximális hektárszám?	• Nem
6. Termeléshez kötött támogatások	• Igen ➢ Mely ágazatoknak? ➢ Mekkora összegben?	• Nem
7. Fiatal gazdálkodók kiegészítő támogatása	• Maximális hektárszám?	
8. Kisgazdaságok egyszerűsített támogatása	• Gazdálkodók számára kötelező vagy választható? • Fajlagos támogatási összeg? • Jelentkezés határideje?	
9. Közvetlen kifizetések korlátozása	• Igen ➢ Csökkentés mértéke? ➢ Munkabérek, adó- és járulékkerhek levonása?	• Nem ➢ Kiegészítő átalánytámogatás (3)
10. Nemzeti tartalék	• Nagysága? • Támogatási jogosultságok névértékének megemlése?	

amely 2015-től kiváltja az összes közvetlen támogatást, vagyis az igénylők más direkt szubvencióra, így például az alaptámogatásra (vagy esetlegesen még a SAPS-támogatásra), a zöld komponensre és a kiegészítő átalánytámogatásra sem lesznek jogosultak. Az egyszerűsített támogatásban részesülőket nem lehet szankcionálni, ha nem tartják be a kölcsönös megfeleltetés előírásait. E támogatás egy kedvezményezettre jutó összege nem haladhatja meg az összes támogatásra jogosult igénylő gazdaságra vetített átlagos közvetlen támogatási szintjének 25 százalékát (kb. 1800 euró) vagy az összes közvetlen támogatás hektárra vetített átlagának ötszörösét. A jogcíme az 1. pilléres források legfeljebb 10 százalékát lehet felhasználni. Minden olyan gazdaság számára, amelynek összes közvetlen támogatása nem éri el a minisztérium által rögzített összeget, e jogcím kötelező-

vé tehető, hacsak nem kérelmezi, hogy az alaptámogatásban (vagy esetlegesen még a SAPS-támogatásban) részesüljön. Amennyiben a belépés nem kötelező, az igénylők a 2015. évi közvetlen támogatási kérelmek benyújtásának utolsó napja és a 2015. október 15. közötti időszakban, az agrártárca által kitűzött határidőig jelezhetik majd, ha az egyszerűsített támogatás mellett döntenek. Az új támogatási rendszer bevezetése után az egyszerűsített támogatást külön jogosultságok aktiválásával lehet lehívni, amelyeket azonban nem lehet átruházni, csak örökölni. Az aktiválás feltétele, hogy az igénylő használatában a jogosultságok számával megegyező számú hektár legyen. Ameddig Magyarország továbbra is a SAPS-támogatást alkalmazza, a kisgazdaságok egyszerűsített támogatásának feltétele, hogy az igénylő legalább a 2014-ben SAPS-támogatásra jogosult földterülettel azonos

I. ábra

KAP 2014–2020 közvetlen támogatások: az egy hektárra jutó alap- és kiegészítő átalánytámogatás éves összegének alakulása a gazdaságok által használt földterület függvényében Magyarországon, különböző scenáriók esetében

Megjegyzés: az 1. pilléres források egy hektárra vetített országos átlagának 20 és 65 százaléka közötti értékeivel és a gazdaságonként maximálisan támogatható 30 hektárral számoltunk.

Forrás: az AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztályán készült számítások

nagyságú földterületen folytasson mezőgazdasági tevékenységet.

Ha az 1. pilléres források összegét elosztjuk a 2011-ben közvetlen támogatásra jogosultak számával, vagyis 176,3 ezerrel, majd vesszük a kapott összeg 25 százalékát, akkor kiderül, hogy nincs akadálya a maximális 1250 euró kifizetésének sem. Ekkora összeg a gazdaságok szignifikáns hányada számára lehet vonzó. Számításaink szerint a kisgazdaságok egyszerűsített támogatását a 2011-ben közvetlen támogatásra jogosultak 55-60 százaléka preferálná. Ezekhez a támogatásra jogosult földterület 6-7,5 százaléka, összesen 280-350 ezer hektár tartozott. E lépésnek köszönhetően az érintett gazdálkodói kör 70-80 millió euróval (gazdaságoként átlagosan 720-755 euróval) több támogatáshoz juthat, mint az egyéb közvetlen támogatások igénylése esetén.

Közvetlen kifizetések korlátozása

Ha Magyarország a kiegészítő átalánytámogatás bevezetése mellett dönt, és 1. pilléres forrásainak legalább 5 százalékát e jogcím keretében fizeti ki, előreláthatóan nem lesz kötelező a közvetlen támogatások korlátozása (*capping*). Egyébként azon gazdaságok közvetlen kifizetéseit, amelyek zöld komponens nélkül számolt összes 1. pilléres támogatása meghaladja az évi 150 ezer eurót, legalább 5 százalékkal kell csökkenteni. Ez utóbbi esetben a kormányzat dönthet úgy, hogy az igénylők az alkalmazottak után fizetett munkabérek, valamint azok adó- és járulékterheit a közvetlen támogatásokból levonhatják, így csupán a 150 ezer euró feletti maradványösszegük csökken. Ez foglalkoztatási szempontból előnyös és közvetetten az állattenyésztési ágazatok is preferálódhatnak. A *capping* révén felszabaduló forrásokat vidékfejlesztési intézkedésekre lehet felhasználni. A közvetlen kifizetések korlátozásának további részleteiről 2013 szeptemberében kezdődik újabb egyeztetés az Európai Bizottság, a Tanács és a Parlament között.

Nemzeti tartalék

Az új támogatási rendszer bevezetésekor az alaptámogatás keretösszegének legfeljebb 3 százalékát nemzeti tartalékként kell elkülöníteni. A nemzeti tartalék nagysága annak függvénye, hogy a döntéshozók a szabadon választható közvetlen támogatási jogcímek közül melyeket vezetik be, továbbá hogy a kötelező és a szabadon választható jogcímek finanszírozására a források mekkora hányadát különítik el. Ebből az újonnan belépőknek lehet támogatási jogosultságokat kiosztani, illetve meg lehet emelni a támogatási jogosultságok névértékét olyan térségekben, ahol ezt különleges körülmények indokolták teszik. Igaz, erre a mozgástér nagyon szűk.

SAPS

A SAPS továbbvitele az eddig bemutatottakhoz képest annyi különbséget jelent, hogy az új támogatási rendszer bevezetéséig a közvetlen támogatásokat az igénylők nem támogatási jogosultságok aktiválásával hívják le. A SAPS-támogatás fajlagos összege az igénylők között, objektív kritériumok alapján, legfeljebb 20 százalékig differenciálható, de csak akkor, ha Magyarország legkésőbb 2018-ban bevezeti az alaptámogatást.

A fentiek összegzéseként a közvetlen támogatások új rendszerének alkalmazásához szükséges fontosabb döntési lehetőségeket a 2. táblázatban foglaltuk össze. Ezek közül nagy jelentősége lehet a kiegészítő átalánytámogatással kapcsolatos döntéseknek (1. ábra). Számításaink szerint, a kiegészítő átalánytámogatás nagyságának függvényében, Magyarország az összes 1. pilléres forrás 27-48 százalékát fordíthatná az alap-, illetve a SAPS-támogatásra, ami éves szinten 340-610 millió euró. Amennyiben a kisgazdaságok egyszerűsített támogatását a közvetlen támogatásra jogosultak 55-60 százaléka igényli, akkor hektáronként 70-130 euró körüli alap-, illetve SAPS-támogatással kalkulálhatunk.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- (1) *Agra Facts*: 55-13; 53-13; 49-13; 48-13; 41-13; 13-13. – (2) Baksa A. (2013): A közös agrárpolitika Magyarországon – Tények és tanulságok. Innosco Közhasznú Alapítvány (Mezőzombor) – (3) Baksa A. (szerk.) – Vásáry M. (szerk.) (2013): A Közös Agrárpolitika Magyarországon – Várható kilátások. Innosco Közhasznú Alapítvány (Mezőzombor). (4) Council of the European Union (2013a): 10730/13. sz. munkadokumentum (2013. június 18.) (<http://www.consilium.europa.eu/documents?lang=en>) – (5) Council of the European Union (2013b): 11546/13 sz. munkadokumentum (2013. június 25.) (<http://www.consilium.europa.eu/documents?lang=en>) – (6) Council of the European Union (2013c): 11372/13. sz. sajtóközlemény (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/agricult/137615.pdf) – (7) European Council (2013): Multiannual Financial Framework – Conclusions. Brussels, 8 February 2013, EUCO 37/13 (<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/13/stoo/stoo037.en13.pdf>) – (8) European Parliament (2013): European Council Conclusions on the Multiannual Financial Framework 2014-2020 and the CAP (http://www.foropac.es/sites/default/files/documentos/Directorate_ag.pdf) – (9) Jámor A. (2012): Magyar érdekek a közös agrárpolitika jövőjében. *Gazdálkodás* 56. évf. 18-25. pp. – (10) Keszthelyi Sz. – Pesti Cs. (2012): A tesztüzemi információs rendszer 2011. évi eredményei. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest – (11) Popp J. – Papp G. – Kovács M. – Potori N. (2012): KAP 2014–2020: a közvetlen támogatások javasolt új rendszerének hatásvizsgálata Magyarországon. *Gazdálkodás*, 56. évf. 6-17. pp. – (12) Potori N. (szerk.) (2012): Közös Agrárpolitika 2014-2020: A reformtervezetek alapján várható hatások és kihívások Magyarországon. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest

Tisztelt leendő Szerzőtársak!

A folyóirathoz beküldendő kéziratok elkészítéséhez segítségképpen közöljük azokat a szempontokat, amelyeket a tanulmányok lektorálásakor a bírálóknak vizsgálniuk kell.

Tartalom, mondanivaló (kifejtős válaszok):

1. Van a tervezetnek érdemi mondanivalója?
2. A tervezet mondanivalója összhangban van a címmel?
3. A tervezet szerkezete áttekinthető és logikus felépítésű?
4. A tervezet bevezető összefoglaló részében megfogalmazott állítások megfelelnek a tudományos közleményektől elvárható követelménynek?
5. A tervezet tartalmi része megfelelően alátámasztja az összefoglaló részben megfogalmazott tudományos állításokat?

Módszer, forma (igen, nem, részben válaszlehetőségek):

1. A szerzők a kutatási témához kapcsolódó mérvadó szakirodalmat feldolgozták és azt megfelelő módon interpretálták?
2. A szakirodalmi hivatkozások megfelelőek?
3. A felhasznált adatbázis megfelelő a kutatás célkitűzéseinek eléréséhez és/vagy a hipotézisek teszteléséhez?
4. A szerzők a kutatáshoz megfelelő elemzési, modellezési stb. módszertani eszközöket alkalmaztak?
5. A szerzők következtetései logikailag, illetve egzakt módon kellően alátámasztottak?
6. A táblázatok és ábrák kellően segítik a mondanivaló megértését?
7. A szöveg, illetve a táblázatok és az ábrák aránya megfelelő?
8. A szerzők az egyes szakkifejezéseket helyesen használták?
9. A táblázatok és az ábrák címei és forrásai megfelelően vannak feltüntetve?
10. A mértékegységek használata megfelel a nemzetközi előírásoknak?
11. Számot tarthat a téma nemzetközi érdeklődésre?

Változások az európai gabonatermelésben 2000 és 2010 között

FEHÉR ISTVÁN – KISS ISTVÁN

Kulcsszavak: EU-27, gabonaszektor, termésmennyiség, intervenció ár, intervenció készletek.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

Az EU-27 gabonatermesztésbe vont területei enyhe csökkenést mutatnak a 2000 és 2010 közötti időszakban, ennek a csökkenésnek a háttérben főként a repce mint olajos növény felfutása áll. A területi csökkenés ellenére a megtermelt gabonamennyiség szinten maradt, azonban kisebb-nagyobb ingadozások az évjáráthatás miatt tapasztalhatók. A megtermelt mennyiség stagnálásának oka a termésátlagok növekedésére vezethető vissza. A növekedés a biológiai alapok javulásával magyarázható, nem pedig a műtrágya-felhasználás növekedésével. Az Európai Unió intervenció szabályai többször változtak a vizsgált időszakban. A módosítások nélkül az intervenció rendszer fenntarthatatlanná vált volna. Az intervenció szabályok megváltoztatása az EU belső árait közelítette a világpiacon árhoz. Természetesen nem szabad arról sem megfeledkezni, hogy a szabályok megváltozása óta a gabonaárak szintje szinte minden évben meghaladta az intervenció rendszerben elérhető felvásárlási árakat, és ebből kifolyólag szinte megszűnt az igény az intervencióra.¹

1. BEVEZETÉS

A világon jelenleg mintegy 1500 millió hektár termőterület áll mezőgazdasági művelés alatt. Ennek a területnek közel 44-47%-át a gabonafélék foglalták el 2000 és 2010 között. Az adott időszakban a gabonánövények vetésterülete lassú növekedést mutat: míg 2000-ben 672,9 millió hektáron, 2010-ben már 693,7 millió hektáron termelték ezeket (FAO, 2013). Ezzel egyidejűleg megállapítható, hogy globálisan a gabonaféléken belül három növény dominál: a búza, a kukorica és a rizs. Ennek a három növénynek a termőterülete szintén növekedést mutat az adott időszakban. A három domináns gabonaféléből kettőnek

a területe nemcsak abszolút értékben nőtt, hanem a gabonákon belül arányaiban is növekedés tapasztalható 2010-re a 2000-es évhez képest. A kukorica az összes gabonaterületből arányát 20,36%-ról 23,65%-ra növelte a vizsgált időszak végére, míg a rizs szintén pozitív változást ért el és 22,89%-ról mintegy 23,52%-os arányt ért el 2010-re (FAO, 2013). A búza termőterületének arányát tekintve tapasztalható némi stagnálás a vizsgált időszakban, aránya mindvégig közel 31-32% körül alakult a gabonaféléken belül. Abszolút értékben kifejezve azonban mindhárom domináns gabonaféle termőterülete nőtt az adott időszakban, a legmarkánsabb növekedést a kukorica tud-

¹ „A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

hatja magáénak: míg 2000-ben 137 millió hektáron, 2010-ben már 164 millió hektáron termelték (FAO, 2013). A kukorica-termesztésbe vont területek növekedése globális viszonylatban tovább folytatódik, hiszen 2011-ben már 170 millió hektáron termelték a világon. A rizs termőterülete a vizsgált időszakban 154-ről 164 millió hektárra, míg a búzáé 215-ről 220 millió hektárra nőtt (FAO, 2013).

A világ gabonatermesztésbe vont területeinek 46-48%-a Ázsiában, közel 17-18%-a Amerikában, 16-18%-a Európában, 13-16%-a Afrikában, míg 2,5-3%-a Óceániában és Ausztráliában volt található az adott időszakban. A megtermelt mennyiség alakulását tekintve a sorrend szintén hasonlóan alakult a kontinensek között: 2000–2010 között a megtermelt gabona 47-50%-át Ázsiában, 23-26%-át Amerikában, 18-22%-át Európában, 5-7%-át Afrikában, míg 1-2%-át Óceániában és Ausztráliában állították elő (FAO, 2013).

Európa a sorrendben csak a harmadik helyet érte el, azonban Európán belül különbséget kell tenni Európai Unió belüli és azon kívüli termelés között. A különbségtétel jelentőségét bizonyítja, hogy az EU-27 gabonatermő területeit tekintve globálisan, az országok rangsorában a 3., illetve a 4. volt 2000 és 2010 között. Azonban termésmennyiségi rangsor alapján az EU-27 gabonatermelése a világon – Kína és az USA mögött – a harmadik. Az EU-27 a világ gabonatermesztésbe vont területeiben 8,18-9,25% közötti arányt képviselt 2000 és 2010 között, az előállított gabonamennyiséget tekintve pedig ez az arány némiképp magasabb, hiszen az összes gabonamennyiség 11,12-14,27%-át az EU-27 tagországaiban állították elő az adott időszakban (FAO, 2013). A fentiekre tekintettel, a jövőre nézve hasznos és tanulságos lehet az EU-27 gabonatermelését, illetve annak változásait kiértékelni, amire jelen tanulmány tesz kísérletet.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

Jelen tanulmány alapvetően szekunder kutatómunkán alapszik, melynek elkészítésekor nagyrészt a FAO és FAPRI nemzetközi statisztikai adatbázisokra támaszkodtunk, ezekből nyertük ki a gabonatermelésbe vont területtel, termésmennyiséggel, valamint termésátlaggal kapcsolatos információkat, melyeket makrogazdasági szintű elemzésekhez használtunk fel az EU-27 vonatkozásában. Fentiekén kívül figyelembe vettük még más szerzők műveit, illetve a benchmarking elveit követve alkalmaztuk a mások által már a tudományágban, valamint az adott kutatási területen is meghonosított jó gyakorlatokat, módszereket, megállapításokat.

A kutatómunka során az európai gabonatermelés változási trendjeit tekintjük át, mely esetben az európai gabonatermelés alatt az EU-27 gabonaszektorát értjük. Az európai szintű értékelés során EU-27-en kívüli országok is figyelembe vehetők lennének, azonban az egyes uniós intézkedéseknek az EU-27 országokra gyakorolt egységes hatása miatt a tagállamok jövőbeni együttes potenciálja következtében szükséges ezen országokat közösen vizsgálni. A gabonaféléken belül a takarmánykukorica, búza, árpa ágazatokat vizsgáltuk kiemelten a 2000 és 2010 közötti időszakban, emellett – igaz csak aggregált formában, de – kitértünk az egyéb gabonafélékre is.

Célkitűzésként fogalmaztuk meg az EU-27 országok esetében elérhető statisztikai adatok alapján az EU-27 gabonaszektoráról leíró elemzés elkészítését. Hipotézisünk, hogy az EU-27 gabonatermelésében a termelésbe vont területek tekintetében jelentős változás nem, de némi mérséklődés mégis bekövetkezett a 2000–2010 közötti időszakban, azonban ez a területi csökkenés lassú, ámde folyamatos termésmennyiségbeli növekedéssel párosult. A növekedés oka alapvetően a gabonaszektor termelési

színvonalának emelkedésével magyarázható, ami a termésátlagok növekedést mutató trendjére vezethető vissza.

Az Európai Unió intervenciós gabonakészleteit tekintve hipotézisünk, hogy az intervenciós szabályok változtatása uniós aspektusból szükséges volt, mert változtatás nélkül a rendszer fenntarthatatlanná vált volna, megítélésünk, hogy a változtatások a rendszer vonatkozásában eredményesek voltak, mivel a termelői jövedelmekre – a magasabb árak miatt – pozitív hatással bírt, továbbá erősödött a termelők alkalmazkodása a piaci változásokhoz.

A hipotéziseinkhez a válaszkéréses feladataként az elemzések elkészítéséhez szükséges adatok komplexitásra törekvő szekunder összegyűjtését és rendszerezését, valamint ezek elemzését rendeltük. Az elemzés során kitértünk az esetleges uniós intézkedések hatásaira is. Ahol nem állt módunkban közvetlen statisztikai adatbá-

zisokból adatokat kinyerni, ott más szerzők munkáira támaszkodtunk.

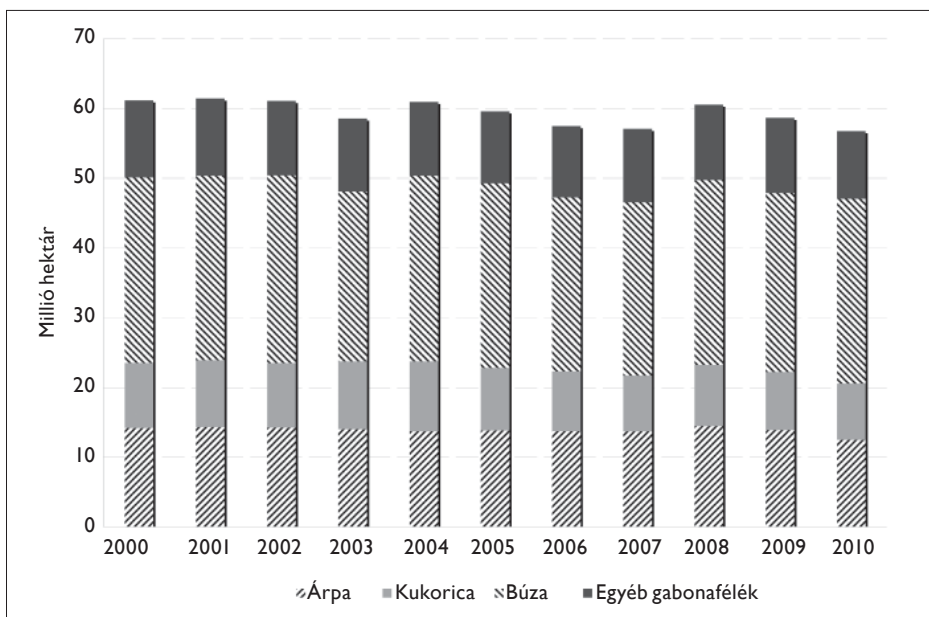
3. EREDMÉNYEK

3.1. Az EU-27 gabonatermelésének területi, mennyiségi alakulása

Az EU-27 gabonatermesztésbe vont területeit tekintve a 2000 és 2010 közötti időszakban enyhe csökkenés állapítható meg 2000-hez képest (1. ábra). A búza területe mindvégig stagnált a vizsgált időszakban, azonban az árpa és a kukorica vonatkozásában némi visszaesés tapasztalható.

A gabonaterületek 2000 és 2002 között egyértelmű stagnálást mutatnak, 2003-ban tapasztalható némi visszaesés, azonban 2004-ben a gabonatermesztésbe vont területek szintén a korábbiaknak megfelelően alakultak. Az enyhe területi visszaesést igazolja, hogy 2005 és 2010 között egyedül 2008-ban volt a gabonafélék vetésterülete 60 millió hektár felett az EU-27-ben, ek-

I. ábra
Az EU-27 gabonatermő területeinek alakulása és megoszlása a fontosabb gabonafélék szerint 2000 és 2010 között

Forrás: FAO-adatok alapján saját szerkesztés, 2013

kor megközelítette a 60,5 millió hektárt. Azonban 2005, 2006, 2007, 2009 és 2010 tekintetében 56,7-59,6 millió hektár között változott a gabonafélék vetésterülete az EU-27-ben. Valószínűsíthetően azért emelkedett 2008-ban a korábbi szintre a gabonafélék termőterülete, mert a 2007-es globális aszály következtében kialakult tőzsdei manipulációk miatti magas gabonáraak újra vonzóvá tették a termelők számára a gabonatermelést.

A vizsgált időszakban a gabonafélék területe alapvetően visszaesett, azonban a visszaesés mögött az olajos növények termelésének felfutása állt, azokon belül is a repce jelentősége nőtt meg az EU-27-en belül, amit 2000-ben 4,1 millió hektáron, míg 2010-ben már 7,07 millió hektáron termeltek. A napraforgó és más olajos növények vonatkozásában nem tapasztaltunk ehhez hasonló nagymértékű változást. A repce felfutásában komoly szerepet játszott a repcetermesztés technológiájában a biológiai alapok javulása, mely elsősorban a megjelenő hibrid repcéknek köszönhető. A korábbi repcékkel szemben a hibrid repcék gyorsan teret hódítottak a termesztéstechnológiában. Saját gyakorlati tapasztalatok alapján elmondható, hogy a hibrid vetőmagok a stabil termésbiztonság és magasabb termésátlagok mellett kisebb kockázatot, valamint magasabb jövedelemtermelő képességet biztosítanak egyidejűleg a termelők számára. Természetesen a fentiek túl megkérdőjelezhetetlen szerepe volt még az EU biodízel-bekeverési direktívájának is (EK, 2003), melynek következtében biztos felvevőpiaca alakult ki a repcének. A fentiek együttes hatásának pedig egyenes következménye lett, hogy a repce termelése vonzóvá vált a termelők számára. A növények ugyanazon területekért versenyeznek egymással, ezért a termelés fázisában a gazdasági racionalitás érvényesülése miatt érthető a gabonafélék területi visszaesése.

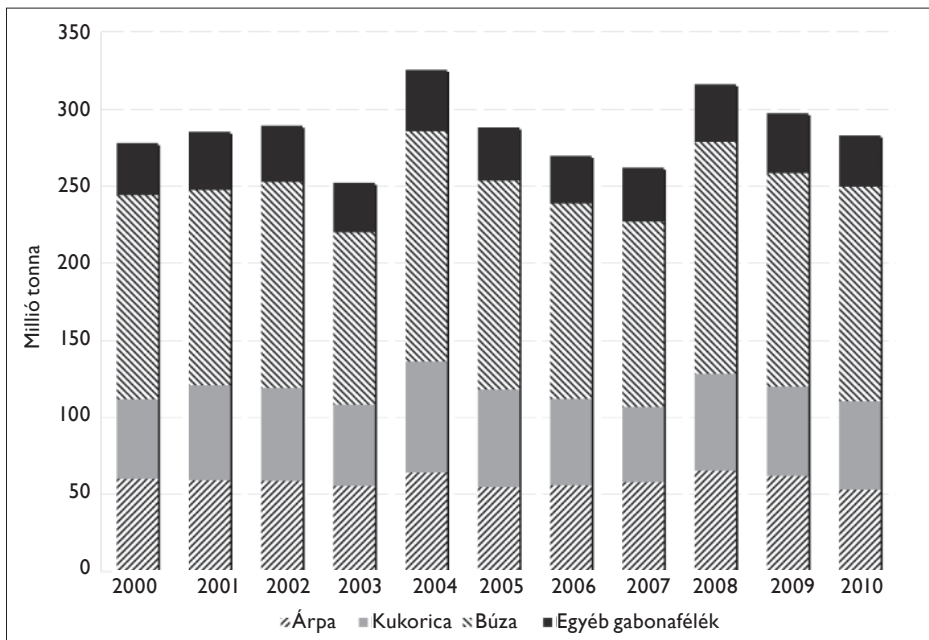
Az EU-27 által előállított gabonameny-

nyiség még a területi csökkenés ellenére is szinten maradt (2. ábra). Az egyes évek közötti eltérések az évjáráthatásra vezethetők vissza. A teljes vizsgált időszakban a legkevesebb előállított gabona 2003-ban volt, ami nem meglepő a 2003-as termelési év időjárási körülményeit ismerve. Személyes meggyőződésünk és tapasztalataink alapján állítjuk, hogy ez az év volt az elmúlt évtized talán egyik legsúlyosabb aszályával sújtott esztendeje. Az aszály nemcsak egy-egy országot érintett ebben az évben, hanem globális kiterjedésű volt, és az EU-27 országokat kevés kivétellel egyaránt érintette. Azonban a 2003-ban kieső termésmennyiséget a 2004-es termelési év teljes egészében kompenzálta, hiszen 2004 már csapadékban gazdag, elemi csapásoktól túlnyomórészt mentes esztendő volt, melynek következménye a rekord nagyságú betakarított termésmennyiség. A megtermelt mennyiség szempontjából 2005–2006 kedvező évek voltak, a minimális csökkenés az ezen években tapasztalható területi csökkenésre vezethető vissza (1. ábra).

Mennyiségi szempontból a másik mélypont a 2007-es év volt, azonban ennek a csökkenésnek az oka már nem a területi visszaesésben keresendő, hanem a termésátlagokban bekövetkezett töréspontnak, mely a kedvezőtlen időjárású évjárátra vezethető vissza. 2007-ben globális kiterjedésű aszály lépett fel, melynek következménye a megtermelt mennyiségben előállott negatív irányú változás, azonban a csökkenés nem volt olyan mértékű, mint például 2003-ban. A kieső termésmennyiség jelentőségét akkor a piac, főleg a tőzsdei spekulánsok túlreagálták, és 2007/08-ban árbuborékok alakultak ki a globális terménypiacon (Kovács *et al.*, 2009).

A növekvő kereslet következtében az árak korábban nem látott mértékben nőttek. A gabonatermelés szempontjából nem önellátó országok meglehetősen komoly raktárkészleteket halmoztak fel. Ezen tényezők együttes hatásának következtében, mint

2. ábra
Az EU-27 gabonatermelésének mennyiségbeli alakulása és megoszlása a fontosabb gabonafélék szerint 2000 és 2010 között

Forrás: FAO-adatok alapján saját szerkesztés, 2013

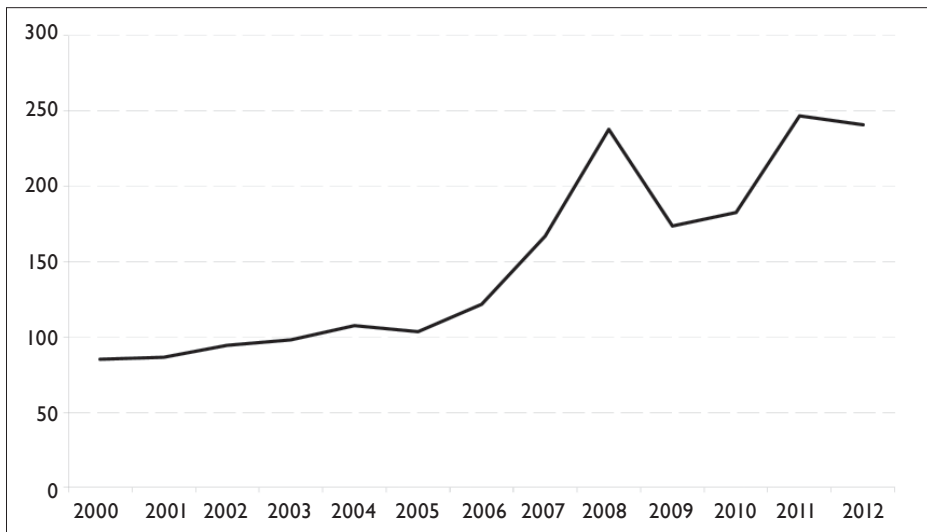
ahogy azt már korábban is említettük, a gabonatermő terület az EU-27-ben is nőtt, hiszen a termelők számára vonzóbb lett a kisebb kockázatú gabonafélék termelése (1. ábra). Ennek megfelelően 2008-ra az előállított gabonamennyiség is nőtt, azonban ez a pozitív irányú változás nemcsak a területi növekedésre, hanem a 2008-as kedvező évjáratra is visszavezethető. A gabona termésátlagok 2008-ban újra rekordközeliak voltak, mely szintén közrehatott abban, hogy ebben az évben megtermelt gabonamennyiség megközelítette a 2004-es év rekordtermését. Azonban a fentiekre tekintettel szeretnénk megjegyezni, hogy a 2007/08-as rekordárak miatt növelték a gabonafélék vetésterületét a 2008/09-es évre, hiszen ilyen szempontból nem az a lényeg, hogy most mi van a tőzsdén, vagy például két hónappal ezelőtt mi volt, hanem az, hogy mi várható a közeljövőben. Akkor

is sejthető volt, hogy a 2007/08-as év kínálati-keresleti viszonyai és rendelkezésre álló készletei mögött tőzsdei spekulációk, „láthatatlan kezek” állnak, hiszen a kieső termésmennyiség alapján biztosan megállapítható volt, hogy a gabonafélék némiképp túlárazottak. Ebből pedig már akkor is látszott, hogy az árbuborék előbb vagy utóbb „ki fog durranni” (3. ábra).

A 2009-es és 2010-es években csökkenő a tendencia a gabonafélék termelésében, ami érthető is annak tükrében, hogy a 2008-ban betakarított rekordközeli termésmennyiség eléggé „nyomta” a piacot, a termények árai pedig nagyon komoly zuhanáson mentek keresztül 2008-ban. Ennek következtében a termelők is csökkentették a gabonafélék arányát a gazdaságuk vetés-szerkezetében (1. ábra), másrészt a 2008-as év termésátlagaitól elmaradt a 2009-es és 2010-es esztendő egy hektárra vetített átlaghozama.

3. ábra

Gabonaárindex alakulása 2000 és 2012 között
(2002–2004 = 100)

Forrás: FAO Prices Index, 2013

3.2. Az EU-27 gabonatermelésének színvonala

Az EU-27 gabonatermelésének termésmennyisége – eltekintve a különböző évjáratokból fakadó hozamingadozástól – összességében még a területi csökkenés ellenére is szinten maradt a teljes vizsgált időszakban, aminek oka pedig a termelési színvonal emelkedésében keresendő, melynek következménye a teljes vizsgált időszakban a termésátlagok növekvő trendje (4. ábra).

A termésátlagok vonatkozásában elmondható, hogy az EU-27 termelési színvonala meghaladja a világ átlagos színvonalát, ami jól tetten érhető a termésátlagokban. „A kukorica globális szintű termésátlaga 4-5 tonna körül ingadozott hektáronként a 2000 és 2010 közötti időszakban. A globális szintű termésátlagokhoz képest az EU-27 kukorica termésátlaga jobbnak mondható, ugyanis 2000 és 2010 között az EU fajlagos hozamai kukoricából 5,5 és 7,1 tonna körül mozogtak. Azonban a termésátlagok tekintetében az egyes tagállamok közötti

eltérések jelentősek, hiszen 2003-ban FAO adatok szerint Litvánia kukorica termésátlaga 1 tonna volt hektáronként, míg ezzel szemben 2002-ben a holland átlag 13,3 tonna/hektár volt. Nyilván a különbségek kialakulását illetően nem kérdéses, hogy azokhoz az egyes országok eltérő klimatikus adottságai, valamint a szélsőséges időjárású évjáratok is hozzájárultak. Azonban önmagában véve nem lehet mindent kizárólagosan az időjárásra fogni, számos esetben sok múlik azon, hogy azt az adott növényt milyen kondícióban érik a szélsőségek” (Kiss – Kiss, 2013).

Várhatóan a termésátlagok növekedése a jövőben is folytatódni fog, hiszen az EU-27-ben tapasztalható trend mind a három, jelen tanulmányban kiemelten vizsgált gabonanövény vonatkozásában növekvő. Azonban ezzel egyidejűleg elmondható az is, hogy a termésátlagok tekintetében tapasztalt növekedés nem az EU-27 sajátossága, hanem világméretű tendencia. A búza termésátlagok kapcsán Kiss és Bencze megállapította, hogy a világotlag

az 1990-es évekbeli 2,56 t/ha-ról 2009-re 3,02 t/ha-ra növekedett (Kiss – Bencze, 2012), továbbá az előrejelzések szerint a búza termésátlaga világviszonylatban 2025-re eléri a 3,3 tonnát hektáronként (FAPRI, 2012).

Elsőre azt hihetnénk, hogy az EU-27 termésátlagainak növekedése mögött az intenzifikáció áll, amit a műtrágya-felhasználás emelkedésével értek el. A tények ezzel szemben azt mutatják, hogy a műtrágya-felhasználás 2010-re a 2000-es báziséhez képest az LMC International szerint csökkent (LMC International, 2012). Noha a csökkenés okai inkább a magas műtrágyaárak voltak, nem pedig a Közös Agrárpolitika intézkedései. A termésátlagok növekedését inkább a vetőmagok jobb megválasztása, illetve a biológiai alapok javulása okozta (LMC International, 2012).

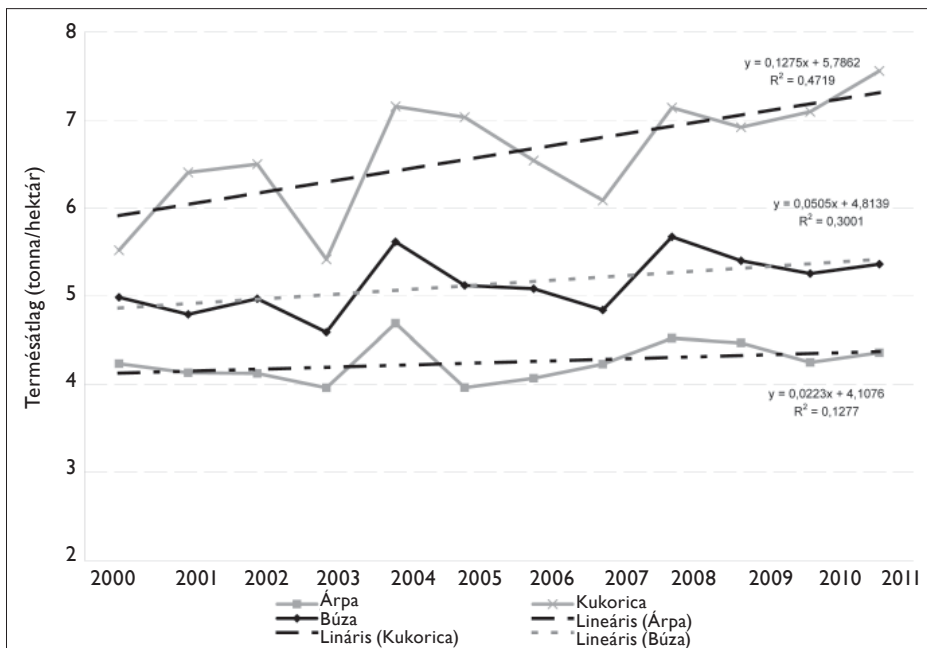
3.3. Az Európai Unió helyi gabonaárjai és a világgiazi árak viszonya, az intervenciós készletek és árak alakulása 2000 és 2010 között

A Közös Agrárpolitikában meglévő belső piacvédelmi intézkedések miatt az EU helyi gabonaárjai és a világgiazi árak 2000-re meglehetősen elszakadtak egymástól, és az EU gabonaárjai és a világgiazi árak közötti összefüggés meglehetősen gyengült (1. táblázat).

Az intervenciós szabályok megváltoztatása következtében a két ár közötti korreláció jelentős mértékben nőtt 2000 és 2010 között, azonban az EU egységes piacának ára és a világgiazi referenciaárak közötti különbség majdhogynem konstans volt a teljes vizsgált időszakban. A búza ára alacsonyabb volt, ezért a többlet is negatív, és ez a különbség csak tovább nőtt az időszak

4. ábra

Az árpa, a kukorica és a búza termésátlagának és trendjének alakulása a 2000 és 2011 közötti időszakban az EU-27 országokban

Forrás: FAO-adatok alapján saját szerkesztés, 2013

I. táblázat
Korreláció a világszintű és az EU helyi gabonaárak között²
 (M. e.: euró/tonna)

	2000–2003	2004–2006	2007–2010
<i>Búza</i>			
Az EU árszínvonal	112,7	111,9	158,4
Az EU-s és a világszintű ár közötti áreltérés	–10,1	–7,4	–13,9
Korreláció az árak között	–7,3%	77,7%	92,5%
<i>Árpa</i>			
Az EU árszínvonal	114,8	111,7	148,2
Az EU-s és a világszintű ár közötti áreltérés	7,9	32,8	32,7
Korreláció az árak között	–12,1%	62,1%	88,5%
<i>Kukorica</i>			
Az EU árszínvonal	131,7	133,1	167,9
Az EU-s és a világszintű ár közötti áreltérés	32,4	44,5	30,8
Korreláció az árak között	–34,4%	83,8%	49,9%

Forrás: Agriculture & Horticulture and Development Board (HGCA³), UK In: LMC International, 2012

harmadik szakaszában. Azonban a korrelációt tekintve annak mértéke a harmadik időszakban már 92,5%, míg 2000–2003 között csak –7,3% volt.

Az árak közötti összefüggés 2004-től erősödött meg, ennek oka pedig az intervenciók szabályok megváltoztatása volt. Az intervenciók árát az AGENDA 2000 csökkentette még 2000/01-ben 119,19 euró/tonnáról 110,25 euró/tonnára, majd 2001/02-ben 101,31 euró/tonnára (5. ábra). Azonban ez nem hozta meg a kívánt változást, és a 2000–2003 közötti időszakban az EU helyi gabonaárak és a világszintű árak között szinte semmilyen összefüggés nem volt tapasztalható.

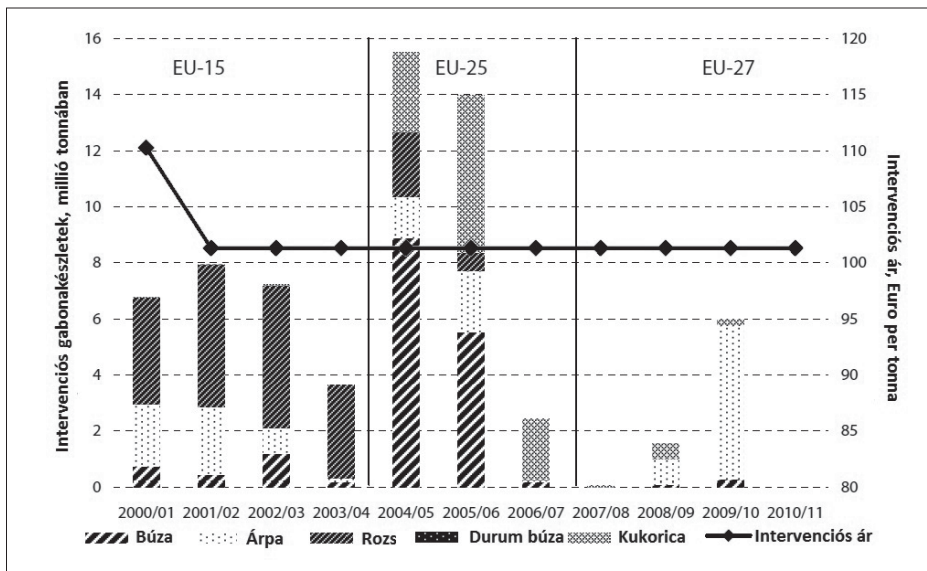
Az intervenciók készletek 2000 és 2003 között 4 és 8 millió tonna között alakultak.

A rozs 2003-ban kikerült az intervencióra felajánlható gabonafélék közül, ami érthető, hiszen a 2000–2003 közötti időszakban az intervenciók gabonakészletek közel felét a rozs tette ki. Az intervenciók készletek ugrásszerűen megnöttek 2004-ben, ennek oka az EU tíz új tagországának csatlakozása volt. Két újonnan csatlakozott, tengeri kikötővel nem rendelkező ország ajánlott fel különösen nagy mennyiségű gabonát intervenciók felvásárlásra, Csehország és Magyarország (LMC, International, 2012). A magyarországi intervenciók készletek 2005/06-ra meghaladták a 7 millió tonnát (MVH, 2012). E két ország részéről érkező nagy mennyiségű felajánlás oka pedig az volt, hogy a tengeri kikötővel nem rendelkező országok a szállítási költség miatt

² A táblázatban olvasható eredmények nem a saját számításaink, hanem az LMC International eredményei. Az LMC International részünkre nyújtott tájékoztatása szerint a táblázatban foglaltakhoz úgy jutottak, hogy elsődleges forrásuk a HGCA volt. A HGCA gyűjtötte össze az árakat az Európai Unió fizikai piacairól, heti szinten, beszállítói árként. Ezt a felmérést az Európai Unió egészében kereskedőktől gyűjtötték be, telefonos felmérés során, ezen kívül figyelembe vették még a tagállamokban készülő piaci jelentésekben foglalt árakat is. A francia árak egy része FOB-árként van megadva. Ezt követően a világ heti FOB-árai és határidős szállítási árai (USA-ban és Kanadában) szintén begyűjtésre kerültek, majd ezen árak kombinálása történt meg. Emellett begyűjtésre kerültek még az európai fizikai piacok FOB-árai is (Fekete-tenger). Az így begyűjtött adatok alapján a HGCA-nál számították ki az árak közötti összefüggést, illetve az árak közötti eltérést.

³ Home-Grown Cereals Authority

5. ábra
Az Európai Unió intervenció gabonakészletei⁴ és az intervenció ár alakulása 2000 és 2010 között

Forrás: Európai Bizottság, Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatóság In: LMC International, 2012

nem voltak versenyképesek az EU belső piacán, a nyugat-európai országokban (LMC International, 2012), így az ottani termelők számára vonzóvá vált az intervenció felajánlás (LMC International, 2012).

Az ugrásszerű készletnövekedésnek az lett a következménye, hogy Brüsszel változtatott az intervenció szabályokon. Először a 2007/08 termelési évre kukoricánál 1,5 millió tonnás limitet állított be, majd a következő évre ez a limit már 700 ezer tonnára csökkent, míg végül 2009/10-re a kukoricából felajánlható mennyiséget nullára állították be (Európai Bizottság, Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatóság, 2011). Az intervenció készletek alakulását tekintve (4. ábra) megállapítható, hogy az intervenció szabályok módosítása sikeres volt, mert az intervenció felvásárlás nem az elsődleges piacot kell, hogy jelentse, hanem a piaci zavarok kezelésére, a felesleg levezetésére való abban az esetben, ha a

terményárak nagyon mélyre süllyednének, vagyis az új szabályozás a piaci jelzéseknek és ahhoz való termelők alkalmazkodásnak nagyobb szerepet szánt. Ezzel egyidejűleg kijelenthető az is, hogy a módosítást követő években sok esetben kedvezőbben alakultak a gabonáárak, ami miatt nem is volt szükség nagy volumenű intervenció felvásárlásra, hiszen az intervenció ártól magasabbak voltak a piaci árak.

4. KÖVETKEZTETÉSEK

Az EU-27 gabonaszektora meghatározó jelentőséggel bír a világ gabonaágazatában, és ez a szerepe a jövőben sem valószínű, hogy csökkenne. Az EU-27 gabonaszektorának globális jelentőségét nem az általa megtermelt mennyiség adja, hiszen az mindösszesen csak 11-14% közötti részesedést jelent a globálisan előállított gabona mennyiségéből. A Közösség a gabonafélék világkereskedelméből 2010-ben közel

⁴ A cirok nincs benne a készletekben, mert a legtöbb évben annak mennyisége elenyésző.

26,2%-kal részesedett (FAO, 2013). Azonban ahhoz, hogy jelenlegi pozícióját megtartsa, fel kell készülnie a gabonaágazatban várható újabb kihívásokra, hiszen például az USA a GMO-növényeivel meglehetősen komoly versenyelőnyre tesz szert a szektorban.

Azonban ennek ellenére elmondható, hogy az EU-27 gabonaszektorának termelési színvonalja a termésátlagok szintjét tekintve a világátlag feletti szintet képvisel. Ezzel egyidejűleg megállapítható, hogy ezt a magas termelési színvonalat a termésátlagok folyamatos növekedése jellemzi, mely nem a környezetszennyező műtrágya felhasználásának növekedésére vezethető vissza, hanem a biológiai alapok javulására, valamint a termelők átgondoltabb vetőmagválasztására (LMC International, 2012). Tehát megállapítható, hogy az EU-27-ben a termelési színvonalának emelkedése a környezeti fenntarthatóság szem előtt tartásával valósul meg, a KAP változásai is erre irányulnak.

Míg más országok a fejlesztések lehetőségeit keresik az ágazatban, az EU-27 legnagyobb kihívása, hogy gabonaszektorának szereplőit egyre közelebb hozza a világpiachoz, és javítsa versenyképességüket.⁵

Ennek egyik nagyon fontos lépcsője volt

az intervenciós szabályok megváltoztatása, melyekre az intervenciós rendszer fenntarthatatlansága miatt volt szükség, mely reformnak volt egy másik nagyon fontos pozitív hatása is, hiszen a termelők a megváltozott szabályok értelmében már nem ajánlhatták fel korlátlanul a terményeiket az intervenciós rendszer számára, ennek következtében meg kellett tanulniuk a piaci változásokhoz jobban alkalmazkodni és a kockázatot kezelni. Természetesen nem szabad arról sem megfeledkezni, hogy a szabályok megváltozása óta a gabonaárak szintje szinte minden évben meghaladta az intervenciós rendszerben elérhető felvásárlási árakat és ebből kifolyólag az igény szinte megszűnt az intervenció iránt.

„Másképp a növényi termékek világpiacán igen komoly átrendeződések történnek a jövőben, amint Ukrajna és Oroszország megtanul hatékonyan, jó minőséget termelni az egyébként jó termőképességgel rendelkező területein. Az évek óta tartó tőkebefektetések és a termelés modernizációjának hatása miatt, csak idő kérdése, hogy „megrengessék” sok ország – köztük Magyarország – pozícióját a növényi termékek világpiacán” (Kiss, 2012).

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- (1) Agriculture & Horticulture and Development Board (HGCA) (2012): Monthly data, UK – (2) EK (2003): Az Európai Parlament és a Tanács 2003/30/EK irányelve a közlekedési ágazatban a bio-üzemanyagok, illetve más megújuló üzemanyagok használatának előmozdításáról. – (3) Európai Bizottság, Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Főigazgatóság (2011): The EU cereals regime. http://ec.europa.eu/agriculture/cereals/factsheet-cereals_en.pdf (letöltve: 2013. március 30.) – (4) FAO (2013): Agricultural Statistic database. <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx> (letöltve: 2013. március 30.) – (5) FAO Prices Index (2013): FAO food price index. <http://www.fao.org/worldfoodsituation/wfs-home/foodpricesindex/en/> – (6) FAPRI (2012): World Agricultural Outlook. <http://www.fapri.iastate.edu/outlook/2012> (letöltve: 2013. március 30.) – (7) Kiss I. (2012): Főbb hazai nő-

⁵ Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy az Európai Unió szintén fejleszti a gabonaszektorát, álláspontunk szerint azonban ezen fejlesztések inkább a hátrányok leküzdésére, nem pedig globális versenyelőny biztosítására, illetve javítására irányulnak. Az USA GMO-növényeit azért emeltük ki példaként, mert azok az Egyesült Államok számára stabil és hosszú távon fenntartható versenyelőnyt jelentenek, és az USA jelenlegi versenyelőnyben lévő pozíciójának megőrzését szolgálják. Tehát elmondható, hogy a fejlesztések irányai és hatásai jelentős eltéréseket mutatnak. Az Egyesült Államok GMO-növényeinek előnyeit szigorúan közgazdasági értelemben emeljük ki.

vénytermesztési ágazatok gazdasági értékelése a 2011-es termelési év adatai alapján. In: *Gazdálkodás* 56. évf. 3. sz. 258-267. pp. http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/141817/2/Kiss_2012_03.pdf (letöltve: 2013. március 13.) 266. p. – (8) Kiss I. – Bencze Sz. (2012): Sustainability Aspects of the Wheat Sector. In: *Chinese Business Review*, May, Vol. 11, No. 5, 451-459. pp. David Publishing Company, El Monte, USA <http://www.davidpublishing.com/davidpublishing/Upfile/6/3/2012/2012060367809689.pdf> (letöltve: 2013. március 13.) 453. p. – (9) Kiss I. – Kiss L. (2013): Intenzív kukoricatermesztés szélsőséges körülményekre készülve. *Agrofórum* 24. évf. 3. sz. 40-43. pp. (Az Agrofórum mezőgazdasági szakfolyóirat cikkíró pályázatán 3. helyezést elért tanulmány.) – (10) Kovács G. (szerk.) – Aliczki K. – Bartha A. – Fogarasi J. – Garay R. – Kemény G. – Kozak A. – Kürthy Gy. – Nyárs L. – Potori N. – Varga T. – Vőneki É. (2009): Kockázatok és kockázatkezelés a mezőgazdaságban. 2. Agrárgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 84. p. – (11) LMC International (2012): Evaluation of Measures Applied Under the Common Agricultural Policy to the Cereals Sector. Final Report, European Commission, Brussels, Belgium 17., 26., 39. p. – (12) MVH (2012): Intervenciók készletek alakulása. (primer adatszolgáltatás)

A moduláció magyarországi alkalmazásának várható hatása a közvetlen támogatásokra

Modellszámítások a 2012. támogatási év értékei alapján

VÁSÁRY MIKLÓS

Kulcsszavak: SAPS, top up, támogatásátcsoportosítás.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A moduláció révén megvalósuló támogatásátcsoportosítás a 2012-es támogatási évben új elemként jelent meg a hazai agrártámogatások rendszerében. Az eljárás során, abban az esetben, ha az első pilléres közvetlen támogatások együttes összege meghaladja az 5000 eurót, akkor 10%, ha a 300 000 eurót, akkor további 4%-os támogatáscsökkentést kell alkalmazni.

Összhangban az európai uniós elvekkel, a hazai alkalmazás során lehetőség nyílt olyan rendszer kialakítására, amely a modulációból fakadó támogatásátcsoportosítás tényleges volumenének radikális mérséklését teszi lehetővé. Ennek során a ténylegesen nem meghirdetendő top up jogcímek és az egyes top up jogcímek kihasználatlan mértéke is a számítás részét képezi, ami jelentős tagállami mozgásteret eredményez annak érdekében, hogy a termelők számára kifizetendő támogatás összege, különösen az érzékeny ágazatoknál, a lehető legkisebb mértékben csökkenjen. Ugyanis ezek a tételek számos esetben teljesen vagy részben felfogják, tompítják az intézkedés hatását, mivel a vonatkozó jogszabály alapján a csökkentést először ezek terhére kell megvalósítani.

A modellszámítások alapját a 2011. évben igényelt és jóváhagyott támogatási kérelmekre 2012-ben kifizetett összegek képezték. Az adatbázis korrigálásával a 2012. támogatási év sajátosságainak átvezetése is megtörtént.

A modell alapján megállapítható, hogy a módszer alkalmazása következtében az összes közvetlen támogatásra jogosult termelő 2%-ánál, az 5000 eurónál magasabb kifizetésre jogosultak mintegy 10%-ánál valósul meg tényleges kifizetescsökkentés. Az alkalmazott eljárás következtében a közel 190 ezer regisztrált piaci szereplő közül érintett mintegy 3 ezer termelőnél közel 11,6 millió euró összeg átcsoportosítása várható. E termelői körnél a moduláció hatásának mérséklését lehetővé tevő tételek felhasználása révén mintegy 45 millió eurót nem kell a termelőktől elvonni. Ez abból a szempontból kedvező, hogy a termeléssel foglalkozók nagy részének a támogatási szintje érdemben nem változik. Így ez az összeg termelőkhöz kerülhet. A modulációval érintett gazdálkodóknál az elvonás egyébként a teljes kifizetendő összeg 3%-át teszi ki.

BEVEZETÉS, A MODULÁCIÓ ELJÁRÁSÁNAK JELLEMZÉSE

A Közös Agrárpolitika (KAP) 2003. évi reformja a támogatási politika működési eszközeinek átalakítása révén az egységes

területalapú támogatási rendszer (*Single Payment Scheme* – SPS) bevezetését határozta meg. A közvetlen támogatások mechanizmusának átalakítása magával hozta az úgynevezett moduláció elvének alkalmazá-

sát is, amivel a 2003-as KAP-reform keretében megerősített vidékfejlesztés (II. pillér) forrásainak bővítése volt a meghatározó cél. A vidékfejlesztési szakpolitikának – a fokozatosan növekvő társadalmi, tagállami elvárások következtében megjelenő – új kihívásokat (klímaváltozás, bioenergia, vízgazdálkodás stb.)¹ kell kezelnie. Annak érdekében, hogy a tagállamok felülvizsgálhassák vidékfejlesztési programjaikat, ugyanakkor más területeken ne kelljen csökkenteni vidékfejlesztési tevékenységeik intenzitását, további finanszírozási források bevonására volt szükség. A 2007–2013-as időszakra vonatkozó pénzügyi tervek nem rendelkeztek a Közösség vidékfejlesztési politikájának szükség szerinti erősítésére szolgáló pénzügyi forrásokról, emiatt a közvetlen kifizetések csökkentési mértékének fokozatos növelése révén, a moduláción keresztül vált előteremthetővé a szükséges pénzügyi forrás jelentős része. Az intézkedés a szakpolitikák közötti jobb egyensúly kialakítását célozta, valamint a fenntartható mezőgazdaság és vidékfejlesztés erősítését kívánta elérni.

A vidékfejlesztési források biztosításán felül meghatározó érv volt a moduláció működtetése mellett, hogy a közvetlen támogatások eloszlása aránytalan az EU-n belül. A tagállami értékek átlagában a kifizetések jelentős részét viszonylag kisszámú, de nagy összegű támogatáshoz jutó kedvezményezett kör kapja. A nagyobb kedvezményezetteknek nem ugyanolyan mértékű támogatásra van szükségük ah-

hoz, hogy hatékonyan megvalósuljon a jövedelemtámogatási célkitűzés, és az alkalmazkodási potenciáljuk miatt könnyebben működnek alacsonyabb támogatási szint mellett is. Ebből következően szükségessé vált előírni a nagy támogatási összegekre jogosult mezőgazdasági termelők számára, hogy nyújtsanak további hozzájárulást az új kihívások kezelésére kidolgozott vidékfejlesztési intézkedések finanszírozásához.²

A 2003-as reformdöntés értelmében a régi tagországoknak (EU-15) 2005-ben 3%-kal, 2006-ban 4%-kal, 2007-ben és azt követően pedig 5%-kal kellett csökkenteni a közvetlen támogatásokat. Az utóbbi elvonnási mértéken az EU-15 vonatkozásában ez 1,2 milliárd eurónyi átcsoportosítást jelentett. A tagállamoknak lehetőségük nyílt arra, hogy tagállami döntés alapján önkéntes modulációt alkalmazzanak. Ennek maximális mértéke 20% lehetett.

A fentiekből kiindulva a 2008. évi Egészségügyi Felülvizsgálat („*Health Check*”) során a rendszer további mélyítése valósult meg. Ennek kapcsán alakultak ki a ma is érvényben lévő rendszer fő szabályai:

- Egy mezőgazdasági termelő részére egy adott naptári évben odaítélendő bármely 5000 eurót el nem érő összeg esetében nem kell alkalmazni a modulációt.
- Egy mezőgazdasági termelő részére egy adott naptári évben odaítélendő bármely 5000 eurót meghaladó közvetlen kifizetés összegét 2012-ig minden évben csökkenteni kell, 2009-ben 7%-kal, 2010-ben 8%-kal, 2011-ben 9%-kal, 2012-ben 10%-kal.

¹ A Közösség a Kiotói Jegyzőkönyv részes feleként felhívást kapott arra, hogy az éghajlatváltozással kapcsolatos megfontolások figyelembevételével igazítsa ki szakpolitikáit. Ezen túlmenően a víziánnyal és az aszályokkal összefüggésben felmerülő súlyos problémák miatt a Tanács a víziánnyról és aszályokról szóló 2007. október 30-i következtetéseiben úgy ítélte meg, hogy a mezőgazdaságban a vízgazdálkodási kérdésekre még nagyobb figyelmet indokolt fordítani. A Tanács a biológiai sokféleség csökkenésének megállításáról szóló 2006. december 18-i következtetéseiben hangsúlyozta, hogy a biológiai sokféleség védelme továbbra is óriási kihívást jelent, és annak ellenére, hogy jelentős előrehaladást sikerült elérni, a Közösség 2010-re meghatározott biológiai sokféleséggel kapcsolatos célkitűzésének eléréséhez további erőfeszítések szükségesek (73/2009/EK rendelet).

² A 169/2005/EK rendelet 70. cikk (4) bekezdése szerint a vidékfejlesztési programok keretében az átcsoportosításra kerülő összegeket az éghajlatváltozás, a megújuló energiaforrások, a vízgazdálkodás, a biológiai sokféleség és az ezekhez kapcsolódó innováció támogatására, valamint a tejágazat szerkezetátalakítását kísérő intézkedések kezelésére lehet fordítani.

• Egy mezőgazdasági termelő részére egy adott naptári évben odaítélendő bármely 300 000 eurót meghaladó közvetlen kifizetési összeget, az előbb említett elvonáson felül, 4%-ponttal tovább kell csökkenteni.

A 2004. május 1-jén vagy azt követően csatlakozott tagállamok termelői esetében nem kell alkalmazni a modulációs rendszert egészen addig, amíg a közvetlen kifizetések új tagállamokban alkalmazandó szintje el nem éri a régi tagállamokban nyújtott kifizetési szintet. Ezzel együtt a moduláció nem idézheti elő, hogy egy új tagállamban a termelőnek fizetett nettó összeg alacsonyabb legyen a régi tagállamokban egy hasonló helyzetű mezőgazdasági termelőnek fizetett összegnél. Ezért amikor a modulációt már az új tagállamok mezőgazdasági termelőinél is alkalmazni kell, a csökkentés mértékét a felzárkóztatási időszakban (*phasing in*) érvényes szint és a régi tagállamokban a moduláció alkalmazása után érvényes szint közötti különbségre kell korlátozni. Ezen túlmenően a moduláció elvét az új tagállamoknak a moduláció hatálya alá tartozó mezőgazdasági termelőknél az azokat megillető kiegészítő nemzeti közvetlen kifizetések (*top up*) odaítélésekor is figyelembe kell venniük.

A moduláció elvét és módszerét korábban még nem alkalmazták Magyarországon. Mivel az új tagállamokban megvalósuló átcsoportosítást az Európai Bizottság (EB) eddig nem szabályozta, a bevezetés előtt hathatós magyar érdekvégyesítésre volt szükség azért, hogy az EB – számunka kifejezetten kedvezőtlen – első javaslatánál³

sokkal életszerűbb és a magyarországi termelők érdekeit képviselő csökkentési rendszert lehessen alkalmazni, amit végül sikerült elérni! A hathatós fellépés eredményeképpen valamennyi egyszerűsített területalapú támogatást (SAPS) alkalmazó új tagállam esetében⁴ a magyar kezdeményezésre született eljárásrendet kell alkalmazni.⁵

Megjegyzést igényel, hogy a moduláció rendszere a következő KAP-reform során várhatóan kivezetésre kerül. Noha a kézirat lezárásáig nem került sor a 2014 és 2020 közötti reformszakasz⁶ technikai eleminek elfogadására, a korábban megjelent tervezetek nem számoltak a moduláció továbbvitelének lehetőségével.

A számítás mechanizmusa

A működtetés során fő szabályként abból kell kiindulni, hogy 2012-ben a mezőgazdasági termelő részére megítélt bármely 5000 eurót (kb. 1,4 millió forintot) meghaladó közvetlen kifizetés összegét 10%-kal csökkenteni kell. A támogatások csökkentését további 4%-ponttal meg kell növelni abban az esetben, ha a termelőt megillető támogatási összeg a 300 000 eurót (kb. 85 millió forintot) meghaladja. Ez a hazai alkalmazás során azt jelenti, hogy a közvetlen támogatások (SAPS, elkülönített, különleges támogatások és szerkezetátalakítási programok) és a kiegészítő nemzeti támogatások (*top up*) együttes összegét már 5000 euró felett kell 10%-kal mérsékelni.

A közvetlen támogatások közé az alábbi jogcímek tartoznak

³ Az EB első megközelítése alapján az 5000 euró támogatási összeg felett valamennyi érintett termelőnél csak maximum 500 euró nemzeti kiegészítő támogatás kifizetésére nyílt volna mód.

⁴ Kivéve Bulgáriát és Romániát, mivel esetükben a támogatási összegek fokozatos emelkedése miatt nem kell modulálni.

⁵ Egyes országok (pl.: Lengyelország, Litvánia), akik korábban is képesek voltak nemzeti támogatásaik maximális mértékét kifizetni, az eljárásrendtől függetlenül igyekeztek a modulációs eljárás megszüntetését elérni, hiszen esetükben jelentős mértékű a csökkenés.

⁶ Mivel az EU közös költségvetéséről – hosszas egyeztetést követően – csak a 2013. február 7–8-ig tartott európai tanácsi ülésen született politikai megállapodás, a 2014-es év átmenetként működik majd, azaz még az előző szabályozási eljárást kell követni, de már az új összegek terhére valósulnak meg a kifizetések. Így a jogszabályi háttér megteremtését követően csak 2015-től indul a KAP új konstrukciója.

1. egységes területalapú támogatás (SAPS) (174 291 érintett termelő);
2. elkülönített cukortámogatás (958 érintett termelő);
3. elkülönített zöldség- és gyümölcstámogatás (281 érintett termelő);
4. elkülönített bogvogyümölcs-támogatás (30 érintett termelő);
5. különleges rizstámogatás (62 érintett termelő);
6. zöldség, gyümölcs és dohány szerkezetátalakítási támogatás (1681 érintett termelő);
7. a húsmarha- és a juhágazatokban nyújtott kérődző szerkezetátalakítási támogatás (összesen 11 899 érintett termelő);
8. különleges tejtámogatás (2721 érintett termelő);
9. biztosítási díjtámogatás EMGA-ból finanszírozott része.⁷

A kiegészítő nemzeti támogatások közé az alábbi jogcímek tartoznak

10. az egységes területalapú támogatáshoz kapcsolódó kiegészítő nemzeti támogatás
 - a) híztóbika-tartás támogatása (8097 érintett termelő)
 - b) tejtámogatás (5176 érintett termelő)
 - c) anyatehéntartás támogatása (5229 érintett termelő)
 - d) extenzifikációs szarvasmarha-támogatás (2097 érintett termelő)
 - e) anyajuh-tartás támogatása (5510 érintett termelő)
 - f) kedvezőtlen adottságú területeken nyújtandó anyajuh-támogatás (812 érintett termelő)
 - g) Burley dohány termesztésének támogatása (694 érintett termelő)
 - h) Virginia dohány termesztésének támogatása (373 érintett termelő);
11. egyes szántóföldi növények termelésétől elválasztott kiegészítő nemzeti támo-

gatása (GOFR – gabona, fehérje, olajos és rosnövények) (151 933 érintett termelő);

12. rizstermesztés termeléstől elválasztott kiegészítő nemzeti támogatása (54 érintett termelő);

13. anyatehéntartás termeléstől elválasztott kiegészítő nemzeti támogatása (5229 érintett termelő).

A moduláció során a jogcímek több csoportját indokolt megkülönböztetni. Ezek a csoportok azt a célt szolgálják, hogy azon támogatási elemek is beszámíthatóak legyenek, melyeket költségvetési forráshiány miatt nem vagy csak részlegesen lehet kifizetni. Ugyanis a számítás alapját képező kiegészítő nemzeti támogatások összesen valamennyi, a termelő által különböző jogcímeken igénybe vehető, a közvetlen támogatásokat kiegészítő nemzeti támogatás összességét értjük, függetlenül attól, hogy azt a tagország a gyakorlatban ténylegesen nyújtotta-e vagy nem.

A számítás során figyelembe vehető csoportok az alábbiak szerint alakulnak:

1. Nem meghirdetett (inaktív) top up jogcímek: ez a jogcímek azon köre, mely a nemzeti költségvetési források hiánya miatt nincsen meghirdetve (GOFR top up [11. jogcím], termeléstől elválasztott rizs [12. jogcím] és termeléstől elválasztott anyatehén-támogatás [13. jogcím]).

2. Egyes jogcímeknél a ténylegesen kifizetett támogatás összege és a maximálisan adható támogatási értékek különbsége: ezek olyan tételek (10.a–10.h. jogcímek, például húsmarhatartás támogatása), melyek a bizottság jóváhagyása alapján nagyobb összegben is működtethetők lennének, de a korlátozott hazai költségvetés következtében mégsem történik maximális összegű kifizetés. A moduláció során ezt a nem kifizethető tételt is figyelembe kell venni.

3. Ténylegesen kifizetendő támogatási

⁷ A jogcím 2012-ben került először meghirdetésre, emiatt a számítások során a jogcím termelők közötti megoszlását és összegét adatok hiányában nem lehetett figyelembe venni.

összegek: abban az esetben, ha az előbbi két tétel már kimerült vagy egyáltalán nem volt elérhető, a levonást a ténylegesen kifizetendő összeg (1–9. jogcíme) terhére kell elvégezni. Ha ténylegesen kifizetendő támogatások csökkentése szükséges, a levonás során meghatározott sorrendet kell követni.⁸

Abban az esetben, ha a termelő jogosult a felsorolt 1–13. jogcím bármelyikére, és ha a jogosult jogcíme után kifizetendő összeg együttesen meghaladja az 5000 eurót, akkor a csökkentést alkalmazni kell, és ezt a mérséklést a kiegészítő nemzeti támogatások (10–13.) terhére, a jogszabályban rögzített sorrendre figyelemmel kell megvalósítani.

Mivel a régi és az új tagállamok is 2012-ben a támogatási szint 90%-án állnak, a közvetlen támogatások (1–9. jogcím) összegét csak 300 000 euró felett kell csökkenteni 4%-kal. Így annak összege 300 000 euróig nem csökken. Így amennyiben a közvetlen támogatások összege önmagában meghaladja a 300 000 eurót, akkor csak a közvetlen támogatások terhére kell a csökkentést elvégezni.

Abban az esetben, ha a számított csökkentés meghaladja a nemzeti kiegészítő támogatás kifizethető összegét, akkor a csökkentést csak annak mértékéig lehet megvalósítani. A további fennmaradó különbözetet a közvetlen támogatások összegére vagy egyéb támogatások terhére nem lehet elszámolni.

Az eljárás eredményeképpen számos esetben várhatóan nem lesz tényleges támogatáscsökkentés, hiszen a termelők jelentős részénél a csökkentés hatását felfogják a „puffer” tételek. (Lásd a számítás során figyelembe vehető 1. és 2. csoportot.)

Az eljárás sajátossága, hogy a *Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalnak* (MVH) valamennyi, a termelő számára

megítélt jogcímnél együttesen kell a számítás elvégeznie, hogy pontosan meg tudja állapítani az átcsoportosítás mértékét. Ez azzal járhat, hogy egyes esetekben az ellenőrzés és emiatt a kifizetés elhúzódhat, ami így legkésőbb a 2013. év első félévének végére valósulhat meg. Az érintett termelők számára megküldött MVH-határozatok, a számítás elvének követése miatt, euróban fejezik ki az összegeket és vezetik le az egyes lépéseket. Végül már csak a ténylegesen kifizethető összeget tüntetik fel és fizetik ki forintban.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A nemzetközi szakirodalomban viszonylag csekély azon tanulmányok száma, amelyek a modulációval, illetve annak hatásaival foglalkoznak. Például *Balkhausen és Banse 2006*-ban végeztek előzetes modellszámításokat az EU-tagállamok esetében, a költségvetési hatásokat számszerűsítendő (*Balkhausen et al., 2006*). *Henke és Sardone 2008*-as tanulmánya is a költségvetési hatásokat modellezte, de már csak a régi tagállamok vonatkozásában (*Henke et al., 2008*). A fenti számításoknál már jóval konkrétabb volt *Iraizoz és munkatársainak* számítása, akik *2003*-as tanulmányukban a spanyol Navarra régióban modellezték a moduláció várható hatásait a termelők jövedelmezőségével összefüggésben. A *2008*. évi állapotfelmérést követően *Pierre Boulanger* készített tanulmányt, de ez csak a régi tagállamokra koncentrál. Hasonlóan az OECD számára készített tanulmány, mely az *AgriPoliS modellre* és egyes, a régi tagállamokban lévő régiókban kimutatható hatásokra támaszkodott (*Brady, 2011*). A kérdéskörben elérhető nemzetközi szakirodalom alapvetően előzetes, illetve a kezdeti hatásokat bemutató modellszámításokat tartalmaz, melyek megközelítésük és a felhasznált eszközrendszerük ismeretében, valamint a magyar alkal-

⁸ Ezt a 32/2012. (IV.2) VM rendelet 35 §-a rögzíti.

mazás specifikumai következtében a hazai eredmények számszerűsítése során kevésbé hasznosíthatóak.

Jelen tanulmányban a vizsgálatok keretében szükséges rögzíteni, hogy a moduláció csak egy vetületének bemutatása valósul meg: ennek során a modulációból fakadó támogatásátcsoportosítás mechanizmusát és a termelőknél megjelenő támogatásátcsoportosítás hatását elemzem. Mivel korábban nem működött ez az eljárás Magyarországon, nem állnak rendelkezésre konkrét, ez irányú adatbázisok, részletes elemzések. Ezért az MVH legutóbbi, 2011-es támogatási évben feldolgozott, közel 175 ezer termelőt érintő kifizetési adataiból kiindulva, azt korrigálva lehet a következtetéseket levonni.⁹ A moduláció mértékének számszerűsítését a támogatások megoszlásának és várható megoszlásának ismeretében lehet megtenni. A vizsgálatok során egyértelművé vált, hogy az adatbázis jellegéből fakadóan számos nehézség és korlátozó tényező is befolyásolja az adat-tartalom egységességét és megbízhatóságát. Ezért a meglévő adatbázis korrekciójára és kiegészítésére, kiigazítására volt szükség. Ennek során az alábbi módszertani eljárások voltak indokoltak:

- A számítások elvégzése előtt abból kell kiindulni, hogy a termelők köre, összetétele és jogosultságainak mértéke nem változik a vizsgált időszakban. Noha ez nem életszerű, a számítások kivitelezhetősége miatt ez megállapítás rögzítésére volt szükség.

- Az MVH rendelkezésre álló adatbázisa forintban rögzítette a kifizetési értékeket,

a számítás érdekében ezt euróra kellett átváltani. Itt az időszaki hivatalos átváltási árfolyamot kellett figyelembe venni (2011: 292,55 Ft/euró, 2012: 284,89 Ft/euró).

- A modulációból fakadó támogatáscsökkentés hatásának pontosabb meghatározásához az adatok korrekciója szükséges. Mivel egyes jogcímek (pl. kérődző szerkezetátalakítási program) korábban nem működtek, ezek mértékének becslése indokolt. A becsléshez az alapot a 2011. évi top up (pl. anyatehén) jogosultságok összege és termelőnkénti megoszlása adta. A 2012. évi jogosultságok értékének (pl. valamennyi, a kérődzőprogramba bejelentkezett anyatehén-jogosultság) összege alapján a 2011-es termelőnkénti bázisértékek kiigazítására került sor úgy, hogy a javított egyedi top up értékek összege megegyezett a 2012. évi jogcím teljes (pl. kérődző anyatehén-jogosultság) keretösszegével.¹⁰ Így a megoszlás továbbra is tükrözi a valós folyamatokat, csak a termelőnkénti értékek változtak. A módosítás alapját az a megközelítés jelentette, hogy a két jogcím között jelentős az átfedés, egyúttal a 2012-es keretértékek ágazati szinten biztosították az adatok pontosságát.

- A már működő támogatási jogcímeknél az egyes borítékok maximális értékének ismeretében is szükség volt – az évek közötti keretösszeg-változás alapján – a támogatási összegek arányos módosítására. Így a 2012. évi ténylegesen kifizethető támogatási keretösszeg és a 2011-es ténylegesen kifizetett támogatási keretösszeg aránya alapján valamennyi termelő támogatási összegének átszámítása megtörtént.¹¹ (Ez

⁹ A kézirat véglegesítésekor az MVH még nem fejezte be a támogatások kifizetését, erre maximálisan július 31-ig van lehetősége.

¹⁰ Az anyatehén esetében a számításba bevont kérődzőtámogatást igénybe vevő termelők száma megegyezik a top upra jogosult 5229 termelővel, de esetükben a 180,19 euró/egyed fajlagos érték – a kérődző anyatehénekre vonatkozó 2011. és 2012. évi keretösszegek eltérése miatt – 1,21312-vel is lett korrigálva. A kérődzőprogram további jogcímei közül, a fenti elv alapján számítva, a korrekciós tényező a húsmarha (0,45859) és az anyajuh (0,43139) esetében egynél kisebb, míg a másik két fennmaradó jogcímmel egynél nagyobb volt. A folyamat eredményeként az egyes jogcímeknél a tényleges kifizetendő keretösszegek lettek számításba véve.

¹¹ Például az évek közötti keretösszegeket korrigáló együttható mértéke a húsmarha top up esetében 0,93561; az anyatehén top up esetében 0,89255; az extenzifikációs jogcímmel pedig 1,11523 volt.

valamennyi top up jogcím, a zöldség-gyümölcs szerkezetátalakítás, a különleges tej és a különleges rizs esetében is megvalósult.) Mivel a valóságban a termelők közötti jelentősebb mozgásokra is lehetőség van, tényleges mértékét csak a végleges eredmények ismeretében lehet korrigálni.

A fenti módosítások után az adatok adatbázis-kezelő program segítségével kerültek összesítésre, csoportosításra. Ennek eredményei az alábbiak szerint összegezhethetők.

EREDMÉNYEK

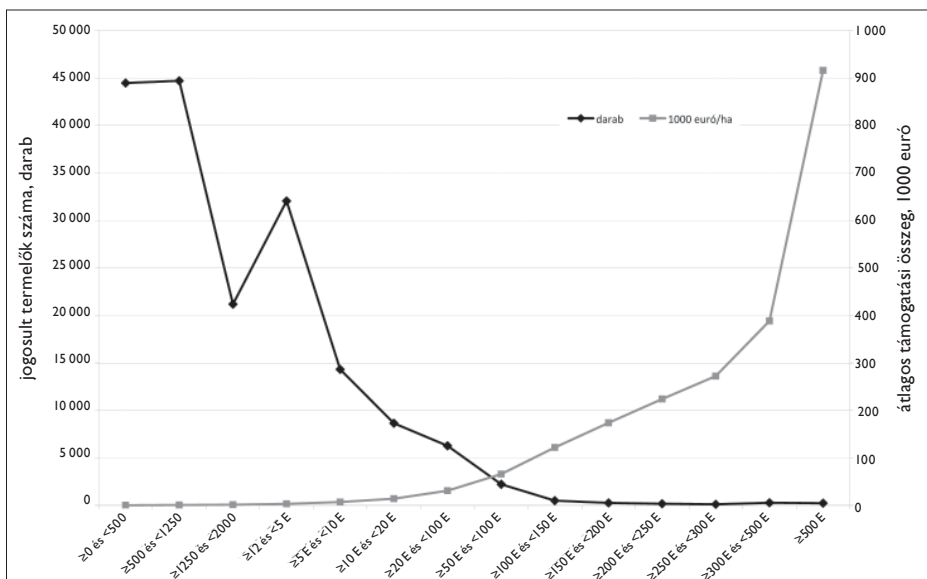
A 2011. támogatási év adataiból kiindulva, a szükséges korrekciók elvégzése után az előzetes becsléseket megfelelően alátámasztó adatbázis alakítható ki a 2012. évi támogatások esetében megjelenő hatások számszerűsítésére.

A támogatási összegek megoszlásánál megfigyelhető – alapul véve a közösségi terminológiát –, hogy a korábbi évek tendenciájától eltérően (lásd például *Vásáry*

2009; *EB 2012c*) nem a legkisebb, hanem az 500 és 1250 euró közötti támogatásban részesülők kategóriája a legnépesebb (1. ábra). Ez az uniós csatlakozási szerződésből fakadóan, a támogatási összegek évenkénti növekedésének eredményeképpen fokozatosan nőtt, de ennek ellenére a moduláció tekintetében nem figyelembe veendő termelők száma a jogosult termelők csak 18,8%-át éri el (1. táblázat).

A kifizetendő támogatások várható nagysága alapján a termelők 81,2%-át, mintegy 142,4 ezer gazdálkodót nem fogja a moduláció érinteni, mivel nem éri el a szükséges összeghatárt. A számítás elvéből fakadóan ugyan szükséges figyelembe venni valamennyi lehetséges támogatási tételt, így a potenciálisan érintettek száma ténylegesen nagyobb az ebbe a kategóriába tartozó 33 ezer termelőnél, megközelíti a 38 ezret. A közel 5 millió termelő esetében a támogatását csoportosítás rendszere nem fog érdemi csökkentést okozni a támogatási összegekben, azaz a termelők figyelem-

I. ábra
A 2012. támogatási évben a jogosult termelők becsült száma és a várható átlagos támogatási szintje

Forrás: MVH, 2012 alapján saját számítás

I. táblázat
A 2012. támogatási évben a jogosult termelők becsült száma, aránya és a várható átlagos támogatási szintje

Megnevezés: támogatási szint euróban	Jogosult termelők száma				Megítélt támogatás átlagos összege (euró/termelő)
	darab	megoszlás %-ban	kumulált %-ban növekvő	kumulált %-ban csökkenő	
≥0 és <500	44 477	25,3	25,3	100,0	305
≥500 és <1250	44 717	25,5	50,8	74,7	817
≥1250 és <2000	21 196	12,1	62,9	49,2	1 593
≥2 E és <5 E	32 052	18,3	81,2	37,1	3 160
≥5 E és <10 E	14 322	8,2	89,3	18,8	7 021
≥10 E és <20 E	8 652	4,9	94,3	10,7	14 071
≥20 E és <50 E	6 279	3,6	97,8	5,7	31 093
≥50 E és <100 E	2 225	1,3	99,1	2,2	66 061
≥100 E és <150 E	496	0,3	99,4	0,9	122 065
≥150 E és <200 E	262	0,1	99,5	0,6	173 897
≥200 E és <250 E	180	0,1	99,6	0,5	224 108
≥250 E és <300 E	116	0,1	99,7	0,4	272 441
≥300 E és <500 E	286	0,2	99,9	0,3	388 304
≥500 E	243	0,1	100,0	0,1	915 911
Összesen	175 503	100,0			

Forrás: MVH 2012 alapján saját számítás

bevétele csak adminisztratív értelemben szükséges.

A modulációs számítás során meghatározó alapelv, hogy az 5000 euró feletti támogatási összegre vonatkozó elvonást, függetlenül annak közösségi vagy nemzeti eredetétől, alapesetben a kiegészítő nemzeti jogcíme (top up) terhére kell elszámolni. Ezért szükséges a top up jogcíme megoszlását is megvizsgálni.

Az inaktív tételek jelentős csoportja a GOFR-jogosultságok köre, ami az MVH által közölt adatok alapján kb. 3,6 millió hektár után vehető figyelembe a számítás során, mely összesen 152 ezer termelő esetében átlagosan közel 24 hektár utáni jogosultságot jelent.

A top upnál az egyes jogcíme esetében

a ténylegesen kifizetett támogatás összege és a maximálisan adható támogatási érték különbségét a számítás során figyelembe kell venni. Ennek mértéke egyes jogcíme-nél szinte nulla (pl. anyatehén vagy anyajuh esetében), míg másoknál jelentős tételt képvisel (pl. hízottbika-tartás esetében az eltérés 67%). Paradox módon azok az ágazati szereplők, amelyek korábban, a szakpolitikai prioritások alapján, a számukra folyósítható támogatási összeg maximumában részesedtek, a moduláció keretében megvalósuló számítás során – e csökkentő tétel esetében – kisebb mozgástérrel rendelkeznek.

Amennyiben a mechanizmus során más csökkentő tétel nem vehető figyelembe, a ténylegesen kifizethető nemzeti kiegészítő támogatások összegét kell mérsékelni.

2. táblázat

A kiegészítő nemzeti támogatási jogcímeket igénybe vevő termelők becsült megoszlása a moduláció szempontjából

Megnevezés: támogatási szint euróban	Húsmarhatar-tás t. (10a)	Nemzeti tejt. (10b)	Anyatehén t. (10c)	Extenzifikációs t. (10d)	Anyajuh-tartás t. (10e)	Anyajuh-tartás kiegészítő t. (10f)	Burley dohány t. (10g)	Virginia dohány t. (10h)
Termelők száma, darab								
<5 E	4 339	2 477	1 777	518	2 593	157	217	0
>5 E, <300 E	3 571	2 450	3 366	1 521	2 868	639	467	355
>300 E	173	248	75	48	42	13	7	13
>5 E	3 744	2 698	3 441	1 569	2 910	652	474	368
Termelők megoszlása %-ban								
<5 E	53,7	47,9	34,1	24,8	47,1	19,4	31,4	0,0
>5 E, <300 E	44,2	47,3	64,5	72,9	52,1	79,0	67,6	96,5
>300 E	2,1	4,8	1,4	2,3	0,8	1,6	1,0	3,5
>5 E	46,3	52,1	65,9	75,2	52,9	80,6	68,6	100,0

Forrás: MVH, 2012 alapján saját számítás

E jogcímeknél az érintettek körének potenciális alakulását a 2. táblázat mutatja be.

Valamennyi jogcím esetében megfigyelhető, hogy a támogatásátcsoportosítás által érintett gazdaságok száma az összes adott jogcímben részesülők jelentős részét teszi ki. Míg a húsmarha jogcímnél még csak 46%-os a várható érintettek aránya (3744 termelő), az anyatehén-támogatási jogcímnél ez az érték már 66%-ra emelkedik és 3441 MVH-ügyfelet érinthet. Az anyajuh jogcím esetében még magasabb értékek jelennek meg: a termelők 53%-át (2910 termelő), a kiegészítő jogcímnél már 81%-át (652 termelő) érinti az átcsoportosítás. A top up jogcímeikkel kapcsolatban a modulációnak leginkább kitett jogcím a Virginia dohány termesztésének támogatása, hiszen ott valamennyi, 368 termelőt érintheti a csökkentés. A fenti értékhez kötődően szükséges megemlíteni, hogy egy termelő párhuzamosan több jogcímet is igénybe vehet. Ennek eredményeképpen a közel 30 ezer ténylegesen kifizetett top up jogosultság közel 20 ezer termelőnél jelenik meg. Közülük a tényleges mérséklés várhatóan mintegy 2900 termelőt érint.

A közösségi források megoszlása önma-

gában csak a 300 000 eurót meghaladó összegnél számít, de az összevont számítási alap meghatározásánál figyelembe veendő. A közvetlen támogatások által érintett kör vizsgálata során a kérődő szerkezetátalakítási programban részt vevők megoszlásától el kell tekinteni, mivel a számítások során azok mértéke – a jogcím 2012-es indulása miatt – csak becslés alapján volt megállapítható, így a top up jogosultságok alapján, a jóváhagyott kérelmek és a rendelkezésre álló borítékok felhasználásával lett mértékük megbecsülve. A többi jogcím adata alapján látható, hogy a SAPS-támogatásban részesülők jelentős részét, 81%-át várhatóan nem fogja a moduláció érinteni (3. táblázat).

A kizárólag SAPS-ot igénylő termelők esetében a kiegészítő 4%-os átcsoportosítás közel 0,3%-nyi olyan termelőt (529) érintene, akik egyéb más jogcíme(ke)t is igénybe tudnak venni. Szintén alacsony az érintettek aránya a rizs és a málna-eper jogcím esetében, viszont az elkülönített jogcímeknél már számottevő a lehetséges mérsékléssel szembesülők köre. Például az elkülönített cukor esetében eléri a 91%-ot és a 4%-os progresszív csökkentés is legna-

3. táblázat

Egyes közvetlen támogatási jogcímetek igénybe vevő termelők becsült megoszlása a moduláció szempontjából¹

Megnevezés: támogatási szint euróban	SAPS (1)	Elkülöní- tett cu- kor t. (2)	Elkülöní- tett zöld- ség-gyü- mölcs t. (3)	Elkülöní- tett bo- gyógyü- mölcs t. (4)	Különle- ges rizs t. (5)	ZGYD szerkezet- átalakít- ás t. (6)	Különle- ges tejt. (8)
	Termelők száma, darab						
<5 E	141 309	85	76	19	39	376	918
>5 E, <300 E	32 390	703	192	11	20	1 271	1 575
>300 E	528	153	11	0	3	28	227
>5 E	32 918	856	203	11	23	1 299	1 802
Termelők megoszlása %-ban							
<5 E	81,1	9,0	27,2	63,3	62,9	22,4	33,8
>5 E, <300 E	18,6	74,7	68,8	36,7	32,3	75,9	57,9
>300 E	0,3	16,3	3,9	0,0	4,8	1,7	8,3
>5 E	18,9	91,0	72,7	36,7	37,1	77,6	66,2

Forrás: MVH, 2012 alapján saját számítás

gyobb arányban (16%) ez utóbbi jogcímet igénylő termelői körnél merülhet fel.

A számítások során az inaktív tételek 32,3 ezer termelőnél, a puffer tételek további 4100 termelőnél jelentenek könnyítést, így esetükben nem kell tényleges átcsoportosítást foganatosítani.

Ennek figyelembevételével a kalkuláció alapján megállapítható, hogy a támogatásátcsoportosítás közel 33 ezer olyan termelőt érinthetne, akiknek a kifizethető támogatási összege meghaladja a számítási minimumhatárt (4. táblázat).

A puffer tételek figyelembevétele és felhasználása révén azonban ténylegesen mintegy 3100 termelőnél várható érdemi csökkentés. Amennyiben ezek a tételek nem lennének, a teljesen kifizethető kiegészítő nemzeti támogatások összegével felérő elvonást kellene megvalósítani. A moduláció a legnagyobb támogatási összegekkel rendelkezők csoportjának mindegyik termelőjénél tényleges csökkenéssel jár, de a

300 és 500 ezer euró közötti támogatási összegre jogosultaknál is közel 90%-os az érintettség. A többi kategóriában szerényebb a megoszlása: arányosan a 10 ezer euró alattiaknál a legkisebb a csökkenés mértéke. A két végletre magyarázatul szolgál, hogy a legnagyobbaknál már önállóan, a közösségi források terhére alkalmazni kell 4%-os mérséklést. (Az eggyel kisebb kategóriánál az érintett 31 üzemnél csak az összesített érték haladja meg a progresszív elvonás határértékét.) A legkisebb kategória esetében az inaktív és a puffer tételek jótékony hatásának köszönhetően redukálódott le az érintettek száma.

Noha a legnagyobb kategóriába tartozó gazdaságok esetében a legjelentősebb az átcsoportosítás, nem csak ők, hanem a 20 ezer és az 1 millió euró közötti kategóriában lévő közepes és nagyobb (pl. 100 hektár és 5000 hektár szántóterülettel rendelkező) gazdaságok csoportjánál is számottevő összegű átcsoportosítással kell kalkulálni.

¹¹ A közvetlen támogatások közül a kérődző szerkezetátalakítási program megoszlása kimaradt, mert a számítás során e jogcím értékei nem tényadatokon, hanem a top up kifizetések projekciója alapján kerültek meghatározásra.

4. táblázat
A támogatásátcsoportosítás tényleges érintettjeinek megoszlása és az átcsoportosítás mértéke az egyes üzemmegkategóriák vonatkozásában

Megnevezés: támogatási szint euróban	Moduláció által									
	lehetséges érintett gaz- daságok száma (db)	ténylegesen érintett gazdaságok								a virtuális át- csoportosi- tás aránya (%)
		száma (db)	aránya a lehet- ségeshez képest (%)	terhére megva- lósult átcsopor- tosítás értéke (euró)	esetében az át- lagos üzemen- kénti átcsopor- tosítás értéke (euró)	esetében a „virtuális” át- csoportosítás értéke (euró)	esetében az át- lagos üzemen- kénti átcsopor- tosítás értéke (euró)	esetében az át- lagos üzemen- kénti átcsopor- tosítás mértéke (%)		
≥5 E és <10 E	14 322	555	3,9	99 815	180	38 522	69	27,8		
≥10 E és <20 E	8 652	755	8,7	469 502	622	273 809	363	36,8		
≥20 E és <50 E	6 279	828	13,2	1 340 797	1 619	925 371	1 118	40,8		
≥50 E és <100 E	2 226	350	15,7	1 286 689	3 676	1 037 990	2 966	44,7		
≥100 E és <150 E	496	78	15,7	491 603	6 303	458 513	5 878	48,3		
≥150 E és <200 E	262	34	13,0	284 610	8 371	322 012	9 471	53,1		
≥200 E és <250 E	116	9	7,8	145 259	16 140	199 181	22 131	57,8		
≥250 E és <300 E	116	9	7,8	183 389	20 377	60 521	6 725	24,8		
≥300 E és <500 E	286	255	89,2	1 041 988	4 086	13 241 824	51 929	92,7		
≥500 E	243	243	100,0	6 311 902	25 975	29 082 132	119 680	82,2		
Összesen	32 998	3 116	9,4	11 655 554	3 741	45 639 876	14 647	79,7		

Forrás: MVH, 2012.alapján saját számítás

Az átlagos értékek figyelembevétel alapján a 200 és a 300 ezer euró közötti támogatásban részesülők is számottevő összegekről kell, hogy lemondjanak.

Összességében közel 11,6 millió eurót tesz ki az átcsoportosítandó összeg, ami a 3116 gazdaság esetében átlagosan üzemenként 3741 euró nagyságú. Amennyiben az inaktív és a puffer tételek hatását is figyelembe vesszük látható, hogy a teljes levonás mértékének mérséklésében jelentős hatása volt a virtuális tételeknek, hiszen a 45,6 millió

euró figyelembevételével a teljes elvonandó keret közel 80%-át fogták fel. Azaz az érintettek esetében ennyivel nagyobb összeg kerülhet kifizetésre.

Amennyiben a támogatottak teljes köréhez, 175 ezer termelőhöz viszonyítjuk a moduláció hatásának mértékét, akkor a jogosultak körének alig 2%-át, a teljes igénybe vehető közel 1,2 milliárd euró támogatási keretösszeg közel 1%-át érinti a moduláció miatti átcsoportosítás.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- (1) A Tanács 73/2009/EK rendelete (2009. január 19.) a közös agrárpolitika keretében tartozó, mezőgazdasági termelők részére meghatározott közvetlen támogatási rendszerek közös szabályainak megállapításáról és a mezőgazdasági termelők részére meghatározott egyes támogatási rendszerek létrehozásáról, az 1290/2005/EK, a 247/2006/EK és a 378/2007/EK rendelet módosításáról, valamint az 1782/2003/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. – (2) Balkhausen, O. – Banse, M. (2006): Impact of alternative direct payment options on budgetary outlays The Impact of Decoupling and Modulation in the Enlarged Union: A Sectoral and Farm Level Assessment. Göttingen, http://www.agrifood.se/idema/WPs/IDEMA_deliverable_21.pdf – (3) Brady, M. – Ekman, S. – Rabinowicz, E. (2011): The impact of decoupling and modulation in the European Union: a sectoral and farm level assessment in OECD (2011). Disaggregated Impacts of CAP Reforms: Proceedings of an OECD Workshop Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264097070-en>, 15-34. pp. – (4) Európai Bizottság (2012a): Modulation and other financial transfers from EAGF to EAFRD. 2013.02.01, http://ec.europa.eu/agriculture/direct-support/pdf/factsheet-modulation_en.pdf – (5) Európai Bizottság (2012b): Report on the distribution of direct aids to agricultural producers (financial year 2010). 2013.02.01, http://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding/beneficiaries/direct-aid/pdf/annex2-2010_en.pdf – (6) Európai Bizottság (2012c): Distribution of direct aid to farmers. Annex 1 indicative figures on the distribution of aid, by size-class of aid, received in the context of direct aid paid to the producers according to Council Regulation (EC) no 1782/2003 and Council Regulation (EC) NO 73/2009 (Financial Year 2010), 2013.02.01, http://ec.europa.eu/agriculture/cap-funding/beneficiaries/direct-aid/pdf/annex1-2010_en.pdf – (7) Európai Tanács (2013a): 2013. február 7–8-i az EiT által elfogadott Következtetések a többéves pénzügyi keretre vonatkozóan EUCO 37/13 dokumentum, Brüsszel – (8) Henke, R. – Sardone, R. (2008): The Fortune of Modulation in the Process of CAP Reform. 109 th EAAE Seminar „The CAP after the Fischler reform: national implementations, impact assessment and the Agenda for future reforms”. Viterbo, Italy, November 20-21 st, 2008. – (9) Iraizoz, B. – Davidova, S. – Gorton, M. (2003): Cosmetic or Cutting? The impact of the modulation of EU direct payments on farm profitability in the Navarra region of Spain <http://128.118.178.162/eps/other/papers/0310/0310002.pdf> – (10) Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (2012): Adatbázis a 2011. évi támogatási összegek kifizetéséről. – (11) Vásáry M. (2009): Az agrártámogatási rendszer adaptációja. Agroinform Kiadó, Budapest, 238 p.

A magyarországi agrártermelés versenyképességének növelése termelési rendszeren keresztül

ERDEINÉ KÉSMÁRKI-GALLY SZILVIA – FENYVESI LÁSZLÓ –
MONDOVICS JÁNOS

Kulcsszavak: inputok, piactudatos modell, öntanuló rendszer.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A 2014–2020 közötti költségvetési időszakban az európai uniós támogatási források és eszközök végleges változata még kérdéses. Ami biztos, hogy az Európai Unió versenyképességének fejlesztését célzó tízéves Lisszaboni Stratégia 2010-ben véget ért. Az Európa 2020 stratégia három prioritást (intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés), új elemként pedig öt számszerűsített célkitűzést határoz meg, melynek egyike a kutatás-fejlesztés feltételeinek javítása. A feladat megoldása nehéz, mert az uniós tagországok gazdasági ereje ennek határt szab.

Az általunk ún. piactudatos technológiafejlesztésnek definiált rendszer az agrár-gazdaság marketingtevékenységére és a mezőgazdasági termékek versenyképességének növelésére koncentrál. Célja az inputszolgáltatók közötti versenyhelyzet kezelése, a kínálati oldal bővítése, a megmerevedett kereskedelmi struktúrák fellazítása, a gépesítés (beruházás, üzemeltetés stb.) optimalizálásának elősegítése, illetve a célszerű technológiafejlesztés lehetőségének biztosítása. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján megállapítható, hogy a kialakított rendszer a magyar körülmények között hatékonyan képes működni.

A javasolt rendszer a világszerte szigorú (feldolgozottság, minőség stb.) követelményeinek kielégítéséhez az alábbi három elemmel rendelkezik: inputok mérése térben és időben, piactudatos termelési rendszer és öntanuló gazdajelzőrendszer. A három elem alkalmazásával jobban kihasználhatók Magyarország páratlan mezőgazdasági adottságai, versenyelőnyhöz juttatva a magyarországi agrártermelést és élelmiszeripart, kedvező hatást kifejtve a hazai inputtermelésre. A rendszer hozzájárulhat a gazdasági növekedéshez, a hatékonysághoz és a versenyképességhez, hiszen az eredményei jól mérhetők, illetve az információt leképező termelésirányítási rendszer jól kapcsolódhat más integrált irányítási struktúrákhoz (pl.: logisztikai, értékesítési szervezetek). A rendszer épít a korábbi mezőgazdasági termelési rendszerek működésének tapasztalataira, figyelembe veszi a sajátos hazai feltételeket, és megoldási lehetőséget nyújt az Európa 2020 célkitűzéseinek megvalósítására.

BEVEZETÉS

Alapvetően mindig az agrárpiacon a kihívások, lehetőségek jelentették a hajtóerőt a fejlődőképes agrártermelési rendszerek kialakulásában. Az 1867-es kiegyezés

jelentős élelmiszerpiacot hozott létre az Osztrák–Magyar Monarchiában. Magyarországnak ez óriási mezőgazdasági fejlődést jelentett: létrejött a fejlődőképes közép- és nagybirtokok rendszere, amelyekben a

gépesítés meghatározó szerephez jutott. Mindez megteremtette a tudás, a termelési ismeretek minél magasabb szintű elsajátításának igényét: megerősödtek az agrár- oktató intézmények, majd a század végére, *Darányi Ignác* miniszternek köszönhetően, létrejöttek a nyomaiban ma is működő kutatóhálózatok, melyek a tudástranszfer központjaivá is váltak. A 19–20. század fordulóján a mezőgazdaság meghatározó szerepet játszott az országok, így Magyarország nemzetgazdaságában is.

A két világháború között nem csupán megtartani, hanem még erősíteni is sikerült az élelmiszer-piaci aktivitást, amelynek hatására fejlődött a mezőgazdasági termelés. A piac által „húzott” erősödés motorja volt a belső fogyasztást szinte teljes mértékben kielégítő helyi kereskedelem fejlődése (piaci rendszer) és a „felvásárlásra” építő belkereskedelmi formációk kialakulása (ún. Hanyga mozgalom). A gazdaság erősödéséből fakadó keresletnövekedés megteremtette a fenntartható fejlődést.

A második világháború sok politikai kényszert hozott (például a földtulajdonban és használatban, a termelés módjában). A piac igénye szerint sikerült megfelelő termelési rendszert kialakítani. A kialakult termelési rendszer – ami alatt a kitűzött termelési cél elérése érdekében létrehozott munkahelyek és termelőberendezések egymással kapcsolatos csoportjait és a közöttük létrehozott anyag- és információáramlást, valamint a rendszer irányítási és vezetési módszerét értjük – lényege a termékpályák mentén kialakított, „rendszergazdákra” épülő modell, amely az inputok biztosítása és a folyamatos tanulásra épülő szaktanácsadás mellett jelentős szerepet játszott a feldolgozásban is. A rendszergazdák gondoskodtak az inputokról, a termelési tapasztalatokat feldolgozták, vagyis „öntanuló” rendszer alakult ki, amelyek figyelembe vették a 20. század közepi piac elvárásait (*Dimény et al., 2004*). Néhány ilyen rendszer rövidítését a világ minden táján ismerik a szakemberek

(CSR, KITE stb.). A rendszer igényelte a tudást, a kutatóintézetek és egyetemek gyarapodtak, de alapvetően megrendelést teljesítőként végezték színvonalas munkájukat. A termelési rendszerekben részt vettek a gyakorlati szakemberekkel együttműködő kutatási-oktatói intézmények szakértői is, így sok, nagy létszámú intézmény jött létre, amelyek viszont nem rendelkeztek eléggé az újabb változás által igényelt kezdeményező-képességgel, a termelésben megvalósuló kutatási képességgel.

A 21. század eleji átalakulások után Magyarország még nem találta meg az új kihívásoknak megfelelő termelési rendszert. A klaszteralapú gazdaságfejlesztés kölcsönösen együttműködő cégek, beszállítók, szolgáltatók, kapcsolódó iparágak vállalatainak és a velük kapcsolatban álló intézményeknek a földrajzi koncentrációja, melyeket egy adott területen hasonlóságai és egymást kiegészítő jellemzőik kapcsolnak össze (*Porter, 2000*). Alapvetően regionális vagy vállalatok közötti kapcsolódást jelent ipari, intézményre vagy hálózatra épülő, illetve tudásorientált rendszerben. Magyarországon még nem jellemző, hogy a vállalkozások és egyéb szervezetek hatékonyan működő hálózatokba vagy klaszterekbe tömörüljenek, bár néhány kezdeményezés már elindult. *Marselek (2006)* a lehetőségeket részletesen elemezte. *Takács et al. (2008)* kutatásaiban a versenyképes virtuális nagyüzemeket vizsgálta, a fejlődésüket akadályozó tényezőket azonosította, modellvizsgálatokat készített. Ma a mezőgazdasági termelők, a gazdaságok sokszínűsége jellemző a világ szinte valamennyi országára, illetve az elmúlt évtized egyik legmarkánsabb változása az integrált vertikális termékpályák kialakulása (*Csáki, 2012*).

Jelenleg igen nagyok a piaci lehetőségek, de talán még nagyobbak a veszélyek. A belpiaci térvesztés, az adott időpontban történő profitoptimalizálás miatt még mindig eredményes, de törékenyebb agrárgaz-

daság alakult ki. A hazai mezőgazdaságban a múltban eredményesen működött a tudomány és a gyakorlat kapcsolatának erősítése (mely az innovációra is hatással van), ami sajnos napjainkra szinte teljesen eltűnt.

A bemutatott történeti ív alapján extrapolálva szükséges a mai helyzetnek megfelelő, öntanuló termelési rendszer kialakítása. Kell tehát egy olyan rendszer, amely szoros kapcsolatot képes tartani a termelőkkel és megoldja a hatékony érdekérvényesítést, valamint növeli az innovációs aktivitást. Az innováció versenyelőnyöket eredményez és ennek eredményeképpen hosszú távon biztosítja a megfelelő piaci pozíciót. Mindez alapvetően szükséges a hozzáadott érték jelentős emeléséhez a magyar mezőgazdaságban. A mezőgazdasági termelést nagy számban kis- és közepes vállalatok, gazdálkodók végzik, akik igen nehezen tudják a piaci előnyök megszerzéséhez szükséges koncentrációt megvalósítani. *Mogyorosi et al. (2009)* szerint a termelőknek az alábbi tényezőket indokolt figyelembe vennie: kiterjedt kapcsolatrendszer, megfelelő tudásszint, K+F tevékenység végzése, magas hozzáadott értéket képviselő termékek/szolgáltatások előállítása, gyors reakciókészség, kezdeményezőkézség. Nemzetközi vonatkozásban rendszerünk integrálja a külföldön kialakult termelési irányzatokat. Az integrált agrártermelés (*Silsoe*) logikai elemeit tartalmazza, de nem köti a rendszer kialakítását egy területhez, hanem térben transzformálható javaslatot nyújt. Az európai *Living Lab* koncepcióhoz jól illeszkedik, viszont a kutatás és megvalósítás szereplőit optimalizálja. Az ökológiai termelés előnyeit könnyen be lehet építeni a rendszerbe a modellező modul környezeti kibővítésével, az „Agropark” (Wageningen) koncepcióhoz pedig az alapanyag-ellátásban kapcsolódhat. A rendszer tehát egyedülálló megoldást hoz létre, amely integrálja a főbb nemzetközi agrártermelés-fejlesztési irányzatokat.

INPUTOK MÉRÉSE TÉRBE ÉS IDŐBE

A mezőgazdasági termelés főbb inputjai a biológiai, kémiai, műszaki, környezeti, humán és gazdasági inputok. *Az inputoktól kezdődik egyrészt a termelés, másrészt az üzlet.* Az inputok területén rendkívül dinamikus fejlesztő-megújító tevékenységek tapasztalhatók, és ennek eredményeként kínálati dominancia érvényesül (*Husti, 2013*). A termelők évente 600-700 milliárd Ft-ot költenek inputokra. A termelők és az inputot kínáló viszonya térben meglehetősen determinált, ami azt jelenti, hogy a felhasználókat a gyártók és kereskedők ügynöki hálózata tartja szorosan kézben, és viszonyukat a kereskedők profitmaximalizálása határozza meg. Egyrészt az inputoldali nyomás a kereskedők irányából tapasztalat szerint kb. 15-20% extraprofitban jelenik meg a termelők felé, azaz ennyivel csökkenti a termelők profitlehetőségét a felhasználás arányában. Ebben a viszonyrendszerben a termelőnek kevés lehetősége van egy teljes kínálati portfólió összehasonlítására és a kínáló legteljesebb körére kiterjedő, a számára legkedvezőbb ajánlatok érvényesítésére (például minimális beszerzési ár, legjobb minőség stb.). Másrészt a fenti összeg egy részét az Európai Unió, illetve nemzeti alapú támogatás adja, tehát nem elhanyagolható a forrásfelhasználás gazdaságossága. Továbbá a termelők nem rendelkeznek naprakész termelési információkkal, így a hazai hozzáadott érték 200 EUR/ha-ral elmarad az EU-27 átlagától. A szaktanácsadás jelentősége bizonyított (*Magda, 2003*), ugyanakkor a fentiek eredőjeként nem sikerült igazán hatékony szaktanácsadási rendszert sem kialakítani. Mindezek következtében az agrárgazdaság nyereségessége alacsony, a termelés bővítésére kicsi az esély. Fontos tehát az inputkereskedelemben a gazdálkodók pozíciójának javítása, valamint az outputok értékesítésében adódó lehetőségek kihasználása.

Az *Integrated Crop Management* (ICM) rendszerének is alapelve az inputok lokális ismeretének kihasználása (Lancon *et al.*, 2007). Az ICM olyan termelési rendszer, melynek célja növelni és megőrizni a természeti erőforrásokat, a biológia-, a környezet- és a földmenedzsment-rendszerek kölcsönhatásán alapul. Különösen a kisebb gazdaságokra fókuszál, mert célja minimalizálni az inputoktól való függést, valamint a legteljesebb szakmai ismeretet és földhasználatot segíti.

Az európai agrárpolitika új irányvonala, egyik fő törekvése az előállított magánjavak mellett a *közjavak növelése*, az élhető, fejlődő vidék kialakítása. A mezőgazdasági termelés hatékonysága kihat a közjavakra is, melynek értékmutatói megmutatkoznak a természeti környezetben, az emberi egészségben stb. A káros környezeti hatások csökkentésével, megszüntetésével a rendelkezésre álló erőforrások, az egészséges élet fenntarthatók. Ehhez az Európai Unió célja, hogy a közcélokat szolgálva történjen kifizetés az új közös agrárpolitikában (KAP 2014–2020).

A hatékony fenntarthatóságához, a gazdaságos termeléshez ismerni kell az *inputok használati értékét*. A vetőmagvaknál például ismeretes a használati érték hozamkísérletekkel történő meghatározása vagy a kemikáliáknál a hatásvizsgálat. Hasonló jelentőségű a gépek, berendezések használati értékének ismerete a technológiafejlesztés szempontjából. Például a mezőgazdasági gép műszaki, minőségi jellemzői és a használati értéke között különbség van. Egy prospektus adatai alapvetően műszaki minőségi tulajdonságokat tartalmaznak, amelytől a tényleges, az adott környezeti körülmények között tapasztalható jellemzők jelentősen eltérhetnek. A mutató segítségével lényegében kizárhatók a szakmailag indokolatlan beszerzések, valamint a kínálati oldalon szereplő termékek alkalmazhatóságának „minőségbiztosítása” valósulhat meg (például műszaki inputok

esetén az adott géppel milyen az elérhető terményminőség és mennyire káros a gép hatása a környezetre, a termelés fenntarthatóságára, emisszió), mivel ezek változnak az adott termelési és kijelölt hasznosítási körülmények által meghatározottan, illetve a közjavak értékmutatóira is hatással van. A sokdimenziós használati érték ismeretében lehet a legkedvezőbb inputot kiválasztani, illetve a felhasználást (és így a technológiát) optimalizálni. A termelő számára elérhető további profitot fokozza a közjavak kereskedelmének kialakulása, fejlődése (például az üvegházhatású gázok emissziójának csökkentésével már kereskedelmi haszon, bevétel érhető el).

Fontos, hogy az innovációt „húzó” piaci, valamint az innovációt „toló” kutatási lehetőségeket használják ki. Ugyanakkor az ICM nem foglalkozik elé részletesen a műszaki inputokkal, valamint a közjó által meghatározott értékekkel.

A PIACORIENTÁLT TECHNOLÓIAFEJLESZTÉS

Amikor a fejlesztés kerül szóba, akkor nem egy statikus, nem egy állandó terület jelenik meg, hanem egy harmonikus, rendszerszerű, változó világ. Ha ez nem rendszerbe illeszkedő, akkor csak változás, és nem fejlesztés. Erre a korábbi termelőszövetkezetek mint integrációk nem kínálnak megoldást, illetve speciális problémák merülhetnek fel (például pénzügyi stabilitás, befektetések, fejlődési lehetőségek).

A piacialapú termelés és a piacorientált termékfejlesztés elemzésével korábban Phillips (2001) is foglalkozott. Szemléletünk szerint a kutatás (alap, alkalmazott), a fejlesztés, a termelés és a piac együtt képezi a mezőgazdasági termelési rendszert. Az eredményes innováció – a *Triple Helix model* alapján, amely egy hármas spirálként közelíti a nemzeti innovációs rendszerekhez – az állami intézmények, a tudásbázis és a vállalkozások harmonikus együttműködésével valósítható meg, gyakorlatilag

bármelyik termék előállításánál, illetve vidékfejlesztési feladatnál. Amennyiben nem lehet egy-egy szakterületen ezt a kapcsolódást létrehozni, nem tud az elvégzett kutatási eredmény hasznosulni.

A gazdasági növekedés alapja a magas szinten művelt innováció. *Ma aktív kutatói részvétel szükséges*, de a mezőgazdasági innováció szempontjából nem az a fontos, hogy nagy kutatásokat végezzenek az agrárkutatás egyes területein, hanem az, hogy más szakterületekkel együttműködve tegyék sikeresebbé a végterméket vagy egy vidékfejlesztési szolgáltatást. Olyan alap- és alkalmazott kutatást indokolt tehát végezni az egyes területeken, amelyek eredményei versenyképesek. Módszerünk lényege, hogy a kutatás-fejlesztés során nem a szakterületi tevékenységre helyezzük a hangsúlyt (pl. a gépesítési kutatásokra), hanem a termékre vagy a szolgáltatásra. Rendszerünk célja segíteni a versenyképes termelést. Az alapkutatás és a termelés közötti „hidat” az egyes országokban működő ágazati kutatóintézetek tölthetik be, de a felvetődő hipotézisek megoldásához csatlakozó alapkutatási intézmények és a kutatási eredményeket kísérleti jelleggel megvalósító termelő vállalatok is fontos szerephez jutnak. A termelési folyamat során felvetődő szakterületek alkalmazott kutatást végző szervezetei úgy tevékenykednek, olyan kutatási feladatokat oldanak meg, amelyekkel a piaci sikeresség növelhető. Vagyis a piactudatos technológiafejlesztésre épülő termelési rendszer szervezetét termékpályánként az alkalmazott kutatásokat végző szervezetek vertikális kapcsolata alkotja, amelyekhez csatlakoznak az alapkutatást végző, valamint a kísérleti és gyakorlati megvalósítást ellátó szervezetek (1. ábra). A szakterületi horizontális kutatások és fejlesztések a mezőgazdasági termelés részét képezik. A termelőnél megvalósuló, realizálódó kutatási eredmény garancia arra, hogy a K+F hasznos és jó irányú.

A modell egyaránt *kutatási és termelés-irányítási rendszer is*. Figyelembe veszi a mezőgazdasági termelés összetettségét: az inputok alkalmazói területenként eltérő használati értékét, a biológiai folyamatok jellegzetességeit, több és esetenként különböző jellegű szakterületek szükséges együttműködését, az élelmiszerpiac dinamikusságát.

A termelési rendszerek vertikális iránya után spontán hozza létre a horizontális fejlesztési irányokat, hiszen a termékpálya, a tevékenység mentén történő fejlesztésnél több részelem lehet azonos, amelyek kezelése is hasonlóan történhet. A hatékony működéshez intelligens és sokcsatornás alrendszert kell kiépíteni, hogy a módszer az egész mezőgazdaságra kiterjeszhető termelési rendszer lehessen.

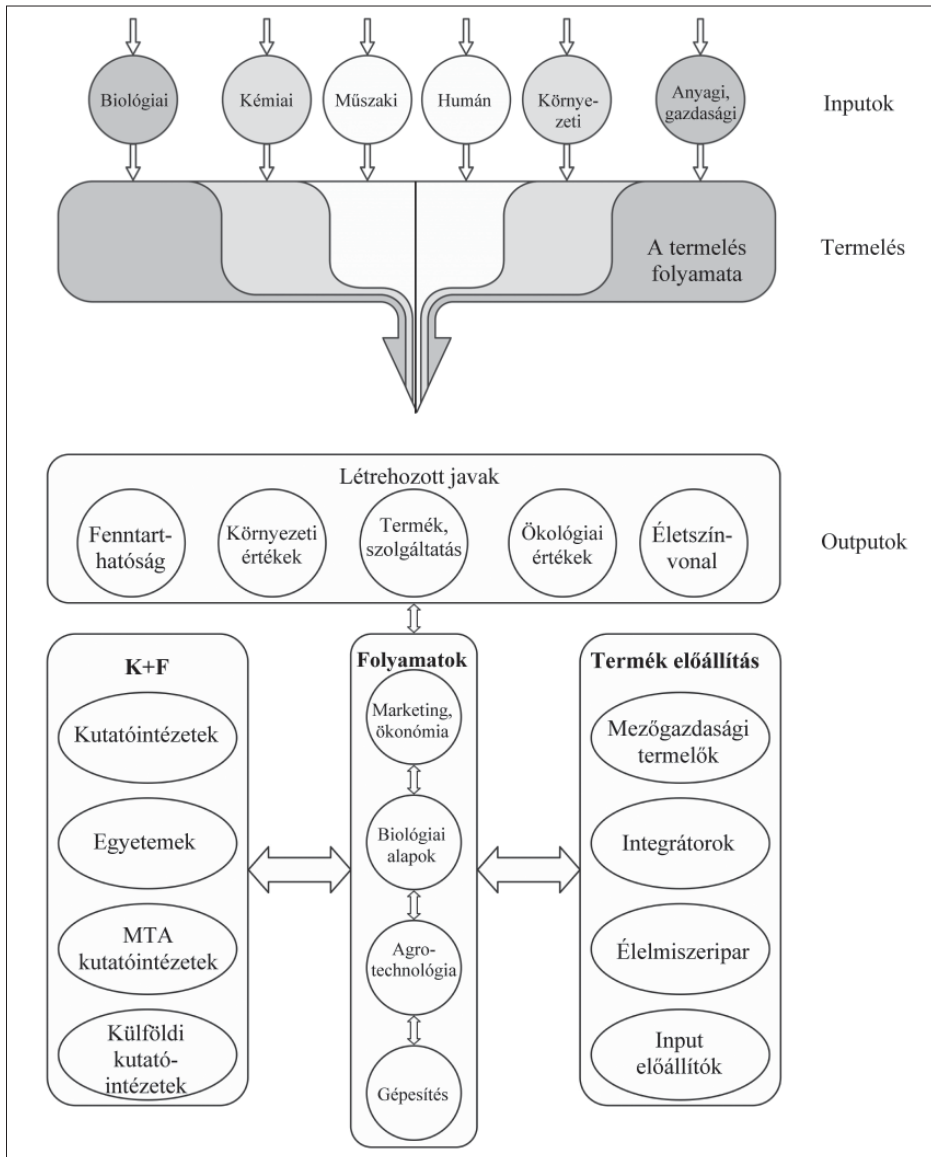
AZ ÖNTANULÓ INFORMÁCIÓS RENDSZER

Az utóbbi években az információtechnológia egyre nagyobb teret hódít a piacok, piacterek működésében azáltal, hogy segíti a fenti feladatok hatékonyabb, költségkímélőbb végrehajtását. Az elektronikus piacterek (elsősorban internetes) térnyerésével több területen is megváltoztak a korábbi hagyományos folyamatok, és ennek eredményeképpen nagyobb gazdasági hatékonyság fejlődött ki. Az elektronikus piacterek irányultságuk alapján lehetnek B2B (vállalat és vállalat közötti) és B2C (vállalat és fogyasztó közötti).

A kialakított rendszerben a „nagyüzemi hatás”-t helyettesítő információs rendszert az öntanuló struktúra biztosítja. Meghatározza az induló célokat és feladatokat, majd folyamatosan korrigálja azokat. A többszörösen csatolt belső irányítási rendszer tulajdonképpen az állandósult korrekciókkal az optimalizációra irányuló iterációt végzi folyamatosan. A tudományos eredmények beépülnek az inputokba, a folyamat ismétlődik, így a rendszer időbeni iterációval, *öntanuló módon optimalizálja önmagát*.

I. ábra

A piacorientált rendszer kapcsolódása a termeléshez

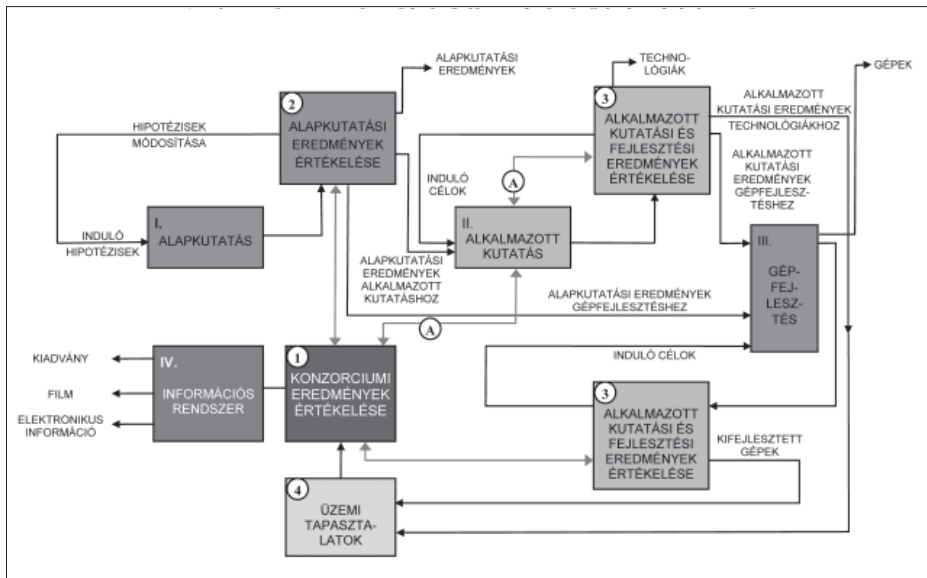
Forrás: Fenyvesi – Erdeiné Késmárki-Gally (2012) alapján

A belső irányítás és feladatkielölés rendszere kutatási céllal létrejött szervezetben, konzorciumban már kialakult (2. ábra). A szakmai feladatmeghatározást időszakosan végzik az alap-, valamint az alkalmazott

kutatás és a fejlesztés értékelő szervezetei, amelynek tagjai célszerűen a programban részt vevő intézmények témafelelősei. Tapasztalatunk alapján az alkalmazott kutatás és a fejlesztés szakmai értékelő és

2. ábra

A piactudatos technológiafejlesztés belső irányítási rendszere

Megjegyzés: A = adminisztráció

Forrás: Dimény – Fenyvesi – Hajdú (2004)

feladatmeghatározó szervei azonosak lehetnek, a viszonylag szoros kapcsolódás miatt.

A rendszer optimális működésének fontos része az olyan öntanuló informatikai fejlesztés, amelynek vannak hagyományos elemei (például: képzés, tudástranszfer, kiadványok stb.) és elektronikus megoldásai. Az elektronikus változat központi eleme egy új információ digitális adatbázis. Az adatbázis célkitűzései figyelembe veszik a következő kikötéseket:

- A termelőt autonóm személynek, szervezetnek fogja fel, amelyet a legjobb döntési helyzetbe kell hozni, és termelési döntéseit nem korlátozni.
- A piaci viszonyok a meghatározók, tehát a tevékenységnek, termelésnek meg kell felelni a piac által meghatározott feltételeknek.
- A rendszernek ki kell elégíteni – a meghatározó piac mellett – az összes feltételt, amely működésekor fellép (pl.: környezeti

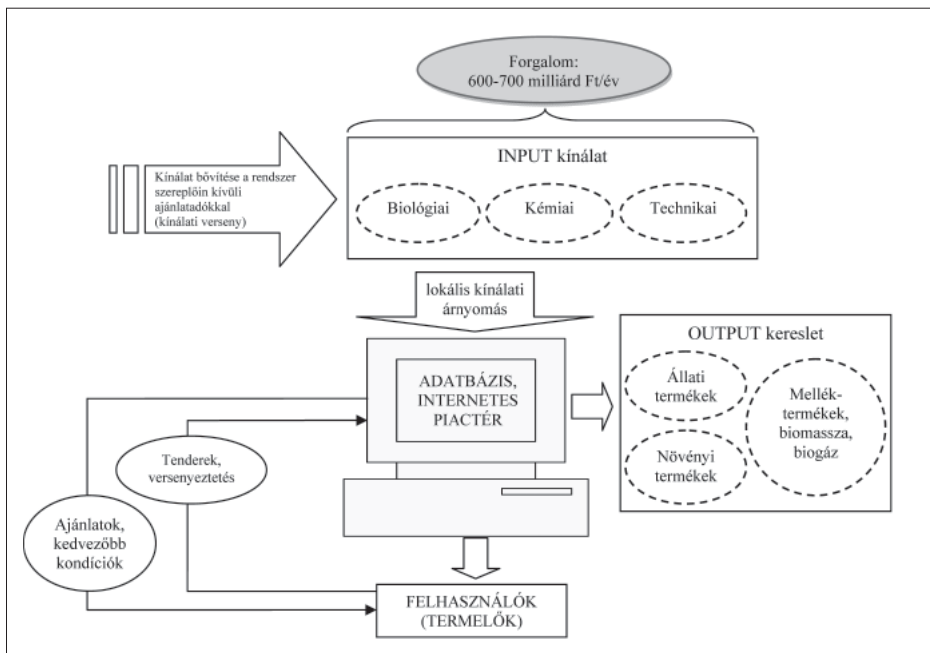
előírások, támogatások). Ezek a peremfeltételek azonban a működés feltételeit és nem a működés rendszerét határozzák meg. A feltételi folyamatokhoz szorosan illeszkedik az agrárgazdaság speciális igényeinek megfelelő logisztikai képességek rendszere, hálózata is.

- A rendszer a termelő „fejével” gondolkodjon, számára adjon lehetőséget a sikeresebb termeléshez, és nem kényszerítést. Így piaci előnyöket igyekezzen megvalósítani a mezőgazdasági termelés minden (birtokmérettől, termelési rendszertől stb. független) eleménél.

A felhasználók (termelők) részére az új informatikai technológia ajánlatokat gyűjt, valamint segítséget nyújt a beszerzési, illetve értékesítési csatornák megfogalmazásában, ezáltal a beszállítók, illetve a vevők versenyzetetésében. A kínálati szereplők száma és személye fokozatosan bővíthet, hiszen a rendszer új belépőkkel számol, ezáltal a verseny fokozódhat, továbbá a

3. ábra

Az információs digitális adatbázis alkalmazása

Forrás: saját szerkesztés

kínálatban szereplő termékek száma nő, minőségi jellemzőik javulnak (3. ábra). A termelésben így megvalósuló kutatás biztosítja annak piaci sikerességét és a működő technológia példát nyújt a többi termelőnek.

Az információs rendszer által pontos adatok nyerhetők az inputfelhasználásról, azok időbeli, minőségi és mennyiségi jellemzőiről. A minőségbiztosítás és a szabványosság szavatolja a minőségi termékek felhasználását és értékesítését. A felhasználók teljes körét átszöve biztosítja a hatékony információáramlás feltételeit. A gyorsabb információáramlás mellett költségsökkenést valósíthatnak meg. Továbbá az információs rendszer együttműködésre ösztönzi a termelőket. A termelés intenzitásának koordinálása lényegesen magasabb, átfogóbb szinten valósulhat meg több termelő bevonásával. Az együttműködés kiterjedhet a technikai eszközök közös használatának

összehangolására, illetve a pénzeszközök-höz történő hatékonyabb hozzáférés megvalósítására, valamint a piaci információk elérésének technikája fejlődik. Közös alapot biztosít az innovációs rendszerek alkalmazásához, a K+F+I menedzsmentfeladatok koordinálása közösen, nagyobb termelési struktúrát átölelve valósulhat meg.

A kínálati és keresleti piac szereplői annak ellenére, hogy *versenyben lesznek egymással, előnyökben is részesülhetnek*, hiszen számukra is átláthatóbb, tervezhetőbb lesz az inputtermék kínálat-keresleti piaca, a piaci szereplő behatárolása egyszerűbbé válik, ezáltal kereskedelmük hatékonysága nő. A felhasználók struktúráját tekintve különböző ágazathoz tartozhatnak (növénytermelő, állattenyésztő gazdaságok, vegyes gazdaságok). Az üzemek a rendszer segítségével, méretbeli és térbeli elhelyezkedésükre tekintet nélkül, egymással kapcsolatba lépve jelentkez-

hetnek inputanyagigényeikkel beszerzés céljából. A termelési modellekre alapozott, a kutatás-fejlesztést generáló, valamint a vertikális és horizontális kutatásokat a K+F résztvevők versenyztetésével optimalizáló rendszer eredményeinek gyors gyakorlati bevezetéséhez minden információt a kutatási eredményt közvetlenül nem alkalmazó többi termelőnek a specifikumok (pl.: birtokméret, elhelyezkedés, kondíciók) figyelembevételével adja át.

Az elektronikus piactér a mai magyar mezőgazdaság olyan modern technológiai alapokon való megközelítése, ahol az agrártermelők és a termeléshez szükséges inputanyagok szállítói között egy rendszeren belüli elektronikus kapcsolattartás, ügyintézés és kereskedelem lehetősége valósítható meg.

Az öntanuló információs struktúra biztosítja, hogy a kidolgozott megoldás ismét *intenzív fejlődési pályát nyit a magyar mezőgazdaságnak*. A hatékony működéshez elengedhetetlen tényező a felhasználó szaktudása és az informatikai eszközök gyakorlati alkalmazása. A felhasználók a szükséges technikai háttér megteremtését követően (melyhez támogatási program nemrég indult), megfelelő készség szintjén használva az internetet és az informati-

kai alkalmazásokat, növelhetik gazdasági teljesítményüket és versenyképességüket. Ugyanakkor az eszközök használatában, gyakorlati alkalmazásának elősegítésében az államnak is szerepet kell vállalnia (pl. oktatás). *A felhasználónak (termelőnek) nagyon fontos, hogy élvezzék az elektronikus eszközök alkalmazásán túl a rendszer által nyújtott előnyöket*, amely megteremti a korábbiakban felsorolt innovációs versenyelőnyöket (például magas hozzáadott értéket képviselő termékek/szolgáltatások előállítása, gyors reakciókészség stb.). Az inputoldali anyagáramlás ebben az esetben nagyon gyors információáramlással párosul, ami esélyt teremt egy minden korábbinál hatékonyabb logisztikai szolgáltatási rendszer illesztéséhez.

A jelenlegi támogatási rendszer torzító hatásainak csökkenésével nagyobb szerephez jut az innováció, amelyet több területen is hatékonyan támogat (pl.: beruházások, üzemeltetés optimalizálása, költségek csökkentése, kutatás hatékonyságának fokozása). Tehát a támogatási rendszerek összehangolása, azok különböző ösztönző mértékének optimalizálása is pontosabbá, szakmailag megalapozottabbá válik, ami hozzájárulhat az európai uniós és a nemzeti támogatások optimalizálásához.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- (1) Csáki Cs. (2012): Merre tart a világ mezőgazdasága? – Változó prioritások a világ agrártermelésében. *Gazdálkodás* 56 (2) 103-117. pp. – (2) Dimény I. – Fenyvesi L. – Hajdú J. (2004): *Piactudatos zöldségtermelés*. MGI Books, Gödöllő – (3) Fenyvesi L. – Erdeiné Késmárki-Gally Sz. (2012): Boosting the competitiveness of agricultural production in Hungary through an innovation system. *Studies in Agricultural Economics*, 114 (2) 106-110. pp. – (4) Husti I. (2013): Kiütkeresés az agrárinnovációban. *Gazdálkodás*, 57 (1) 3-14. pp. – (5) Lancon, J. – Wery, J. – Rapidel, B. – Angokaye, M. – Gérardaux, E. – Gaborel, C. – Ballo, D. – Fadegnon, B. (2007): An improved methodology for integrated crop management systems. *Agronomy for Sustainable Development* 27, 101-110. pp. – (6) Magda S. (2003): A szaktanácsadás hozzájárulása a magyar mezőgazdaság beilleszkedéséhez és fejlődéséhez az Európai Unióban. *Gazdálkodás*, 47 (2) 1-4. pp. – (7) Marsalek S. (2006): Hálózatok és klaszterek szerepe a regionális versenyképesség alakulásában. *Mag. kutatás, fejlesztés és környezet*, 20 (5-6) 16-23. pp. – (8) Mogyoroszi P. – Bucskai K. – Tyetyák Zs. (2009): Innováció lépésről-lépésre. (Az innováció gyakorlati tudnivalói.) *Ipargazdasági Kutató és Tanácsadó Kft., Budapest, 2009. április* – (9) Phillips, F.Y. (2001): *Market-Oriented Technology Management: Innovation for Profit in Entrepreneurial Times*. Springer-Verlag, Heidelberg – (10) Porter, M.E.

(2000): Locations, Clusters, and Company Strategy. In: Clark, G.L. – Feldman, M.P. – Gertler, M.S.: The Oxford Handbook of Economic Geography. Oxford University Press, Oxford, 253-274. pp. – (11) Takács I. – Baranyai Zs. – Takács E. – Takácsné György K. (2008): A versenyképes virtuális (nagy) üzem. Bulletin of the Szent István University. Special Issue Part I, 327-339. pp.

A funkcionális tejtermékek fogyasztói megítélése regionális összehasonlítás tükrében

SEBESY ZSANETT – TENK ANTAL – SÁNTHA TAMÁS

Kulcsszavak: funkcionális tej, egészségtudatosság, kérdőíves felmérés, fókuszcsoportos vizsgálat, vakteszt.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A téma kutatása olyan szakterület részét jelenti, amely Magyarországon még nagyon szűk szegmenst alkot. A szerzők kvalitatív és kvantitatív módszereket alkalmaztak, melyek során egy országos, 1000 fős reprezentatív kérdőíves felmérést, valamint azok háttérváltozó-eredményeiből származó szignifikáns kapcsolatokra épülő fókuszcsoportos vizsgálatot végeztek el három városban (Mosonmagyaróvár, Debrecen és Kaposvár), ahol azonos elemszámmal (8 fő) és paraméterekkel rendelkezőket vontak be. A kutatás során eredményül kapták, hogy a Közép-Magyarország régióban a legmagasabb, az Észak-Alföld régióban pedig a legalacsonyabb a válaszadók egészségtudatossága.

A fókuszcsoportos vizsgálat részeként sor került egy organoleptikus vizsgálatra is, ahol három termék kategóriát (tej, ivójoghurt és natúr joghurt) értékelték (funkcionális és konvencionális tejtermék) „vakteszt” keretében a résztvevők a megadott szempontok szerint. A funkcionális tejtermékek megismerését az egyik oldalról a fogyasztók érdeklődően, míg a másik oldalról elutasítóan fogadják, többnyire az értelmezés hiánya miatt. A résztvevők véleménye szerint a funkcionális tejtermékek hiába rendelkeznek többlet-egészségügyi hatással, tudományos bizonyítékokon alapuló ajánlásokkal, ha az árukat túl magasnak ítélik meg a fogyasztók. Végső következtetésként megállapítható, hogy a funkcionális tejtermékek tudatos fogyasztásának erősítéséhez az egészségtudatosságon és a termékek ismertségén kívül társadalmi szintű összefogás is szükséges.

BEVEZETÉS

A 20–21. század fordulóján az emberiség egyre inkább odafigyel táplálkozására, amely egészségének őre és az életmód fontos része (Szakály, 1999). A betegségek megjelenésével a társadalom figyelme a tömegtermékektől elfordulva (Panyor, 2007) azon speciális, az egészségre jótékony hatású élelmiszerek felé irányult, amelyek életmód aktív komponenseket tartalmaznak (Hasler, 1998). Az egészséges csontfejlődést és csontanyagcserét számos faktor befolyásolja, többek között a genetikai hajlam és a táplálkozási tényezők. Az utóbbiak közül

elsődleges a kalcium és a D-vitamin szerepe (Szakály, 2004). Ennek a folyamatnak a megakadályozása rendszeres tej- és tejtermékfogyasztással valósítható meg (Rigó, 2009). Különösen nagy veszélyben a változó korú hölgyek és idősebbek vannak, hiszen náluk fokozottabban oda kell figyelni a csontképződésre. A kialakult csontritkulásnál a táplálékkal bevihető kalcium mellett figyelembe veendő a csontanyagcserére ható életmódbeli tényezők is (Greiner – Domonkos, 2009). A kutató-fejlesztő munka során a szakemberek a funkcionális élelmiszerek egész sorát hozták létre, amelyek

jellemzője, hogy természetes eredetűek és bioaktívumokban gazdagok (*Fenyvessy et al., 2008*). Az elmúlt évtizedben a világ fejlett országaiban előtérbe került a megváltozott életmódhoz igazodó táplálkozás iránti igény, amely azzal járt, hogy a fogyasztók mind szélesebb rétege kíván új elvárások szerint élelmiszert vásárolni (*Győri, 2008*). A termékbőség növekedésével a fogyasztók szabadságfoka folyamatosan növekszik az étrend összeállításában, amennyiben a jövedelemszint változatlan marad (*Lehota, 2001*). Az élelmiszer-fogyasztói magatartás, így a funkcionális tejtermék-fogyasztói magatartás is multidiszciplináris, nehezen vizsgálható és értelmezhető, hiszen ide sorolhatók a közgazdasági, demográfiai, társadalmi, pszichológiai és kulturális tényezők is (*Lehota, 2004*). Nem szabad megfeledkezni a fogyasztók magatartásáról, gondolkodásmódjáról és attitűdjéről, hiszen ezek figyelembevétele – mint a hagyományos élelmiszereknél – a funkcionális élelmiszer-fogyasztásnál is elengedhetetlen (*Szakály, 2008*). A funkcionális élelmiszerekkel tanúsított fogyasztói elfogadás döntően három tényezőre különíthető el: a fogyasztók jellemzői, vásárlási helyzete és a termék jellemzői (*Diplock et al., 2011*). A fogyasztó tájékoztatása a táplálkozással és egészségüggyel összefüggő kérdésekben nem a kívánatos mértékű hazánkban, a fogyasztóval történő párbeszéd mértéke nem megfelelő (*ÉFOSZ, 2010*). A várható tendencia szerint a funkcionális élelmiszerek, azon belül is a tejtermékek száma egyre jobban növekszik és a jövőben is komoly piacbővüléssel számolhatnak (*Hadai, 2008*). A legfontosabb funkcionális élelmiszereket a világon a tejipar állítja elő, ennek következtében a piacot a jövőben is várhatóan a nagyvállalatok (Danone, Sole-Mizo) uralják majd, mivel a folyamatos termékfejlesztéssel és a szükséges marketingtevékenységgel járó költségeket ezek a vállalatok képesek finanszírozni (*Lehota – Komáromi, 2007*). Az állati eredetű funkcionális élelmiszerek

előállítására eltérő a termékek jellege miatt. A funkcionális élelmiszerek nem elsősorban az alapanyag-előállításban, hanem a feldolgozóiparban, a gyártási folyamatokban kerültek előtérbe (*Hadai, 2008*). A funkcionális tejtermékek összetevői között szerepel vitamin, mikroelem, aminosav, antioxidáns, esszenciális zsírsav és számos más hatóanyag (*Prokisch, 2008*). Azok a vállalatok, amelyek funkcionális élelmiszerek előállításával foglalkoznak, versenyelőnyre tehetnek szert, hiszen a termékpaletta bővítésével az egészségtudatos fogyasztók körét megszerzhetik és növelhetik (*Panyor, 2007*).

ANYAG ÉS MÓDSZER

Céljaink eléréséhez országos, reprezentatív, 1000 fős kérdőív mintán való felmérést végeztünk, melynek lebonyolítása 2012 január–novemberében történt. A minta összeállításánál a 2011-es előzetes népszámlálási adatokat vettük támpontul. A kérdőív reprezentatív volt a nem, a kor és a lakóhely tekintetében. Az elkészített kérdőív jellemzően zárt kérdésekre épült, ami jelentősen megkönnyítette a kiértékelést. Bizonyos kérdéseknél intervallumskála, ezek közül is az ötfokozatú Likert-skála használatát tartottuk indokoltnak. A kitöltéseket személyesen, elektronikusan e-mail formában, illetve előre felkészített kérdezőbiztosok bevonásával valósítottuk meg. A kérdőív kiértékelését követően meghatározásra kerültek a fókuszcsoportos vizsgálatba bevonnivaló személyek a háttérváltozók szignifikáns kapcsolatai alapján, mint például a nem, a kor, az iskolai végzettség és a foglalkozás. A fókuszcsoportos vizsgálathoz olyan forgatókönyvet készítettünk, amely lehetővé tette a fogyasztói preferenciák és a termékekkel szembeni attitűdök feltárását. A három fókuszcsoportos beszélgetés Mosonmagyaróváron, Debrecenben és Kaposváron, azonos csoportösszetétellel, 8-8 fő bevonásával történt, 2012. november és decemberben. A csoportösszetétel megoszlása az 1. táblázatban olvasható.

I. táblázat

A fókuszcsoportos vizsgálatba bevont személyek nemek szerint elkülönítve

Nő		
20–25 év	1 fő	aktív egyetemi hallgató
25–56 év	3 fő	felsőfokú végzettségű, városban/nagyvárosban élő, aktív szellemi munkát végző
25–56 év	1 fő	középfokú végzettségű, városban/megyeszékhelyen élő, fizikai munkát végző
összesen	5 fő	
Férfi		
20–25 év	1 fő	aktív egyetemi hallgató
25–50 év	1 fő	felsőfokú végzettségű, városban/nagyvárosban élő, aktív szellemi munkát végző
25–50 év	1 fő	középfokú végzettségű, városban/megyeszékhelyen élő, fizikai munkát végző
összesen	3 fő	

Forrás: saját kutatás, 2013

A választás azért esett e három településre, mert úgy véltük, hogy elég távol helyezkednek el egymástól ahhoz, hogy eltérő magatartásmintákat tudjunk elemezni. A vizsgálat keretében vaktesztre is sor került, ahol három terméksoportnál kellett a résztvevőknek értékelniük a termékek ízét, illatát, összbenyomását, ezen kívül meg kellett jelölniük azt a terméket, amelyet a kóstolást követően márkafelfedés nélkül megvásárolnának. A termékek a következők voltak: tej (laktózmentes, n-3 zsírsavval, vitaminokkal dúsított, valamint konvencionális tej), epres ivójoghurt (két probiotikus és egy konvencionális) és natúr joghurt (két konvencionális és egy probiotikus). Az összegyűjtött adatok elemzése a megfelelő számítógépes matematikai, statisztikai SPSS 13 program segítségével történt. Keresztábrás elemzéseket végeztünk, amelynek során a különböző változók egymáshoz, valamint a háttérváltozókhoz való viszonyát vizsgáltuk. Vizsgáltunk továbbá Pearson-féle és Chi-négyzet korrelációs számításokat is.

A KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS EREDMÉNYEI

Egy funkcionális élelmiszerhez kapcsolódó fogyasztói felmérésben célszerű a megkérdezettek saját egészségi állapotának

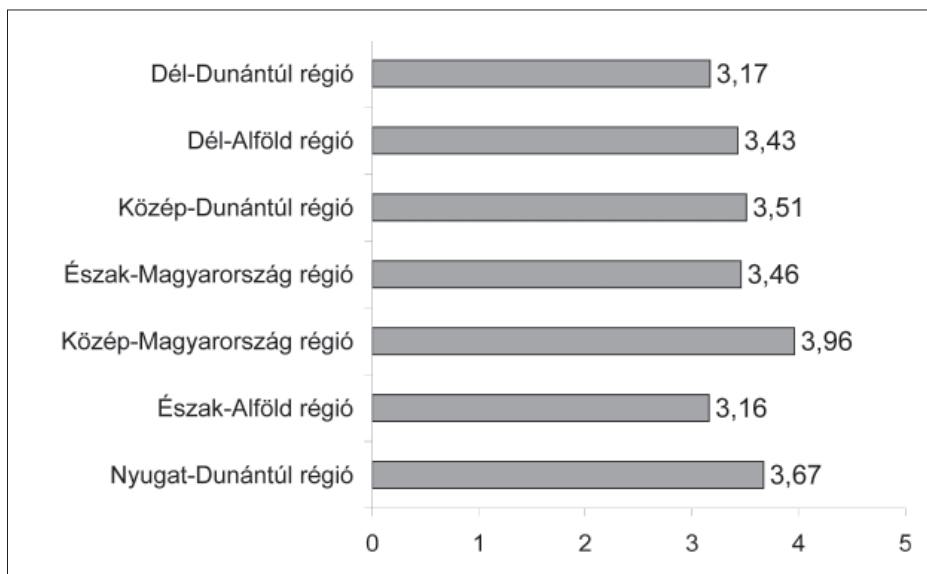
megítélését vizsgálni. Az országos, regionális bontásban kapott eredmények utalhatnak az életmódra, táplálkozási szokásokra és a fogyasztói attitűdökre egyaránt. Vizsgálataink során bemutatjuk (1. ábra), hogy a hét magyarországi régióban kitöltők szubjektív egészségtudatossága hogyan alakult. Ennél a kérdéskörnél 1–5 fokozatú intervallumskálát alkalmaztunk, ahol az 1 jelentette az egyáltalán nem, míg az 5 a teljes mértékben. Az ábráról leolvasható, hogy a legmagasabb egészségtudatossággal a *Közép-Magyarország régióban* (3,96), míg a legalacsonyabbal az *Észak-Alföld régióban* (3,16) lakók rendelkeznek. Az egészségtudatosság alakulását keresztábrás elemzés segítségével összevetettük az egyes háttérváltozókkal. A nemek tekintetében szignifikáns eredményt ($p \leq 0,001$) kaptunk, mely szerint a férfiak 40,5%-a, míg a nők 63,1%-a ítéli fontosnak saját egészségi állapota és a táplálkozás kapcsolatát.

A FÓKUSZCSONPORTOS VIZSGÁLAT EREDMÉNYEI

A fókuszcsoportos vizsgálat lényegéből fakadóan a következő fejezetben kvalitatív módon történik a vizsgálat bemutatása. Betekintést nyújtunk a vakteszt során kapott eredményekbe, a csoportok konszenzus véleményébe, illetve az ettől eltérő véle-

I. ábra

Az egészségtudatosság átlagos megoszlása régióként (n = 1000)

Forrás: saját kutatás, 2013

kedésekbe. A kiértékelést a forgatókönyv alapján kérdéskörönként, a kérdések sorrendjében mutatjuk be.

A vakteszt eredményei

A fókuszcsoportos vizsgálat első lépéseként a résztvevőkkel organoleptikus vizsgálatot végeztünk vakteszt keretében. Ennél a feladtnál a résztvevők négyféle tejet, valamint háromféle natúr joghurtot és epres ivójoghurtot kóstoltak. Arra kértük a jelenlevőket, hogy egy bírálati lapon értékeljék a felsorolt termékjellemzőket (íz, illat, szín és összbenyomás) az iskolai osztályzatnak megfelelően, majd tegyék sorrendbe a termékeket az általuk vélték alapján (1 = legjobb, 2 = jó, 3 = kevésbé jó, 4 = legrosszabb), végül jelölik be azt a terméket, amelyet megvásárolnának a kóstolást követően. A kóstolás eredményeit a vizsgálat végén fedtük fel, hogy ne befolyásoljuk a résztvevőket. A kutatás eredményei közül most csak a legjelentősebbeket mutatjuk be.

Elsőként betekintést nyújtunk a *tej* adott márkák szerinti rangsorolásába. A csoportok konszenzusvéleménye az volt, hogy ki-magaslóan az első helyre (átlagosan 1,2) a Grass omega-3 zsírsavval dúsított tej került. Elmondásuk szerint sokkal ízletesebb, krémesebb és lágyabb volt, mint a többi tej. A *mosonmagyaróvári* és a *kaposvári* résztvevők véleménye megegyezett, hiszen a második helyre a Mizo (2,8% zsírtartalmú), míg a harmadik helyre a Tolle Vital (vitaminokkal dúsított) tej került. A *debreceni* sorrend tekintetében a második helyen a Tolle, míg a harmadikra a Mizo került.

A *natúr joghurt* eredményei a következőképpen alakultak. Mindhárom csoport a legjobbnak vélte (átlagosan 1,3) a Danone Activiát, majd a *mosonmagyaróvári* és *kaposvári* csoportnál is egyaránt a második helyre a Mizo, a harmadik helyre pedig a Tesco gazdaságos joghurt került. A *debreceni* csoportnál a Tesco a második, a Mizo pedig a harmadik helyre került. Elmondásuk szerint a Tesco joghurt íze keserű és

túlságosan savanyú, míg a Danone Activia finom, lágy és krémes volt.

Az *epres ivójoghurt* termék kategóriánál megoszlott a résztvevők véleménye, hiszen a *kaposvári* csoportnál az első helyre a Mizo probiotikus, a második helyre a Parmalat probiotikus, míg a harmadik helyre a GoodMilk ivójoghurt került. A *mosonmagyaróvári* csoport esetében az első helyre a GoodMilk, a másodikra a Mizo, míg a harmadikra a Parmalat került. Végül a *debreceni* csoportnál az első helyre a Mizo, a másodikra a Parmalat, míg a legrosszabb helyezést a GoodMilk ivójoghurt érte el. Elmondásuk szerint a Parmalat termék túl édes volt, a debreceni kóstolók azt hitték, hogy málnás ízesítésű volt.

Asszociációs játék

A fókuszcsoportos vizsgálatot asszociációs játékkal indítottuk, mellyel feloldottuk a lehetséges feszültséget. A feladat lényege, hogy a résztvevők ráhangolódjanak a vizsgálatra, és a moderátor által kimondott szavak hallatán az elsőként eszükbe jutó szót, gondolatot leírják egy papírra, majd a feladat végén felolvassák. A szavak a következők voltak: *táplálkozás, egészség, egészséges táplálkozás, rendszeres táplálkozás, tej, tejtermék, konvencionális tejtermék és funkcionális tejtermék*. Ebben a kérdéskörben csak azokat ismertettük, amelyek a vizsgálat szempontjából indokoltak.

Funkcionális tejtermék esetében megoszlottak a válaszok és tágabb értelmezések jelentek meg, mint például: növekedés, valami célja van a terméknek, omega-3 zsírsav, laktózmentes, probiotikus, kalciummal és vitaminnal dúsított. Ebben a válaszadók konkrét márkát és terméket rendeltek a szóhoz, mint például Danone Actimel és Activia, valamint a „Pocak” reklám, ami az Activia termékek reklámfigurája. Erről a reklámfiguráról tudni illik, hogy egy workshopon kézre húzott zoknibábként született, akibe a Danone egyből beleszeretett és azóta is alkalmazza. A készítő elmondása szerint

a figura által sokkal könnyebben tudnak kommunikálni a fogyasztókkal a korábbi tudományos stílusúhoz képest. Egy kaposvári fogyasztó számára a funkcionális tejtermék a génmódosított élelmiszert jelentette. A vizsgálatban részt vevők közül 8 fő semmit nem írt a funkcionális tejtermék kifejezésre, elmondásuk szerint azért nem, mert még soha nem találkoztak ezzel a szóval.

Az asszociációs játékot követően a moderátor megkérdezte a jelenlevőket, hogy mit is jelenthet a funkcionális tejtermék kifejezés. A következő eredmények születtek: Debrecenben a csoport véleménye az volt, hogy „ezek a termékek valamilyen célt szolgálhatnak, mint például a Bifidus essensis”. Arra viszont nem tudtak választ adni, hogy ez a kifejezés mit is jelenthet, csak annyi volt a véleményük, hogy biztosan jótékony hatással van a szervezetre. A mosonmagyaróvári és a debreceni csoport véleménye az volt, hogy „ezek a termékek a betegség megelőzését szolgálják”.

Miután a moderátor ismertette a funkcionális tejtermékek fogalmát, arra kérte a résztvevőket, hogy soroljanak fel márkákat és termékeket, amelyek ezekhez a funkcionális termékekhez sorolhatók. A következő eredmények születtek: Mosonmagyaróváron az első helyen került megemlítésre (5 fő) a Danone és két terméke, az Activia és az Actimel. Ezen kívül 1-1 fő részéről hangzott el a Sole-Mizo, a Parmalat és a Milli márka. A debreceni csoportnál is első helyen került megemlítésre a Danone márka, itt 6 főnél, akik szintén az Actimelt és az Activia terméket rendelték a márkához. Említésre került még 1-1 fő esetében a Minna, a Mizo Kaukázusi kefir terméke és a Zott márka is. A kaposvári csoportnál a Danone Activia szintén az első helyen szerepelt, de itt a résztvevők ízesítéseket is felsoroltak, amelyek a következők voltak: trópusi, mangó, eper, málna, barack és müzlis. A Danone márkánál itt még megemlítették az Activiát és a Densiát is, itt viszont ízesítés nélkül. A Danone márkán

kívül a Mizo márka is 1 főnél elhangzott, a laktózmentes termékcsalád keretében.

Arra a kérdésre, hogy honnan értesültek először a funkcionális tejtermékekről, a válaszadók egyöntetűen a médiát, azon belül is a TV-reklámokat nevezték meg. Elmondásuk szerint nem szeretik a reklámokat, és ha tehetik, elkapcsolnak róluk, mert idegesítőnek vélik. Az egyik kaposvári fogyasztó így vélekedett: „Néhány reklám, mint például a Danone Pocak reklámja olyan gyakran megjelenik, hogy nem tudok elkapcsolni róla, ezért már kívülről tudom a szöveget. Ha jól tudom, akkor 2012-ben benne volt az első három legrosszabb reklámban.”

Fogyasztói szokásokat befolyásoló tényezők

A válaszadóknak nyilatkozniuk kellett arról, hogy közülük ki fogyasztott már funkcionális tejterméket. A csoport tagjai a pontos meghatározást követően azt vallották, hogy kóstolták már ezeket a termékeket, de néhányuk nem tudatosan. A *debreceni* és a *kaposvári* csoportban 4-4 fő, míg a *mosonmagyaróvári*nál 3 fő fogyaszt rendszeresen funkcionális tejterméket. Elsőként a már fogyasztott, de *nem rendszeres fogyasztók* véleményét mutatjuk be. A válaszadók egyöntetűen azt válaszolták, hogy azért fogyasztották a terméket, mert akcióban volt és kedvezőnek ítélték az árát. A *kaposvári* és a *debreceni* csoportból 1-1 fő azon a véleményen volt, hogy „feleslegesnek tartom a fogyasztását, mert nem hiszek abban, hogy a szervezetre jótékony hatású lenne, ezen kívül a Danone pocak reklámja idegesítő, és szájbarágós”. „A reklám miatt nem szimpatikus a termék, idegesít a hangja, és ezért nem is fogyasztom.” Egy *debreceni* résztvevő véleménye tükrözi a valóságot, mely szerint „hiába idegesítő a pocak, mégis beszélünk most róla, és akár ez is lehetett a marketingesek célja”. A következőkben a funkcionális tejterméket *rendszeresen fogyasztók* véleményét mu-

tatjuk be csoportbontásban. A résztvevők egyöntetűen négy-öt éves periódust jelöltek meg arra, hogy milyen régóta fogyasztják a termékeket. A *debreceni* csoportból egy fő laktózérzékeny, és neki a betegségéből fakadóan kell ilyen termékeket fogyasztania. Ugyanebben a csoportban egy másik résztvevő a fogyasztás okáért a termékhez kötődő ízeket emelte ki, ugyanis sokkal ízletesebbnek tartja az ízvariációkat, mint a konvencionális kefirnél. A *kaposvári* és a *mosonmagyaróvári* csoportban pedig az egészségmegőrzést említették, valamint a Danone Actimel és Activia termékek bőséges ízválasztékát, ugyanis sokszor desszertként, reggeli mellé, illetve este a vacsorához fogyasztják. A *fogyasztás gyakorisága* már megoszlott a válaszadók között, hiszen míg a mosonmagyaróváriak 2-3 naponta, addig a kaposváriak és a debreceniek heti egyszer vagy alkalmanként fogyasztják.

A fogyasztási szokások témakörön belül a résztvevőknek véleményt kellett alkotniuk a termék *fogyasztói megítéléséről*. Minden résztvevőnek kellett mondania egy pozitív és egy negatív jellemzőt, ami számukra a legfontosabb. Mindhárom csoportnál többségében az „egészséges” szó került említésre, de szerepelt a „kiváló minőségű”, a „jótékony hatást” és „ez a jövő”. A negatívumhoz egyöntetűen a „magas ár” és a „drága” került megnevezésre, melynek oka, hogy magasabb az ára, mint a konvencionális termékeké, negatívan befolyásolva a fogyasztást és a keresletet. Ezen kívül negatívumként megjelent a rossz kommunikáció, hiszen egy résztvevő véleménye szerint „nincs megfelelő tájékoztatás e termékek egészségre gyakorolt hatásáról, így csak a tudatos fogyasztó fog utánaolvasni, hogy bővebb információt kapjon”.

Vásárlást befolyásoló tényezők

A résztvevők véleménye szerint a funkcionális tejtermékek vásárlásánál több tényező együttesen befolyásolja őket. A megkérdezettek a *vásárlás helyének* a

hiper- és a szupermarketeket jelölték meg, amelynél a kényelem volt a legfőbb indok, ezen kívül az egy vásárlás során beszerzett mennyiségnél is egyetértés volt, hiszen a nagy bevásárlások alkalmával vásárolnak ilyen termékeket, nagy kiszerelesben, mert így kedvezőbbnek ítélik meg árukat. A vásárlás során három mosonmagyaróvári nő számára fontos a család és a gyerekek egészsége, és ez a *vásárlási döntés* alapja. Ezen kívül az akció is döntően befolyásoló tényező a termékek vásárlásánál, hiszen azok a fogyasztók, akik alkalmoszerűen vagy rendszeresen fogyasztják ezeket a termékeket, 80%-ban csak akcióban vásárolnak. Az akciókat sok esetben a boltban vélik felfedezni, vagy előre tájékozódnak az újságokból és céltudatosan vásárolják. A *döntési szándék* befolyásolásánál fontosnak tartjuk bemutatni, hogy a válaszadók közül hány fő tájékozódik olyan részletességgel, hogy a termék címkéjét és a csomagoláson feltüntetetteket is elolvassa. Ez az eredmény számunkra is meglepő volt, hiszen a 24 főből mindösszesen 2 fő az, akire ez az alaposág jellemző.

A *vásárlást befolyásoló tényezők* során a következő feladat az volt, hogy a csoport tagjainak a moderátor által előkészített kártyákból csapatmunkával kellett megállapítaniuk, hogy mely tényezők befolyásolják leginkább őket a termékek vásárlásánál, majd ezek közül a három legfontosabbat kellett sorrendbe tenniük. Elsőként a mosonmagyaróvári csoport eredményeit ismertettük: első helyre került a minőség, másodikra az ár, harmadikra pedig a termék származási helye. A kaposvári csoportnál az ár került az első helyre, a másodikra a minőség, a harmadikra pedig a kiváló íz. Végül a debreceni csoport véleménye az volt, hogy a legfontosabb az ár, ezt követi a minőség, végül az egészséges termék.

Mivel a tanulmányban többször szerepelt az ár és az árral kapcsolatos tényezők, így bemutatjuk, hogy a vizsgálatban részt vevők hogyan is vélekednek a termékek

ár-érték arányáról, valamint a *felárfizetési hajlandóságról*. A fogyasztó számára az ár egyedi tulajdonságokkal bír, hiszen több tényező együttesen befolyásolja és alakítja ki a megítélését. Általános jelenség hazánkban, hogy a fogyasztók döntő többségénél fontosabb az ár szerepe, mint az egészség vagy a termék előnyös tulajdonsága. A témával kapcsolatban arra kértük a résztvevőket, hogy mondják el, körülbelül hány százalékkal lennének hajlandóak többet adni egy funkcionális tejtermékért. Ez az érték mindhárom csoportnál hasonlóan alakult, hiszen a mosonmagyaróvári esetében 20%, a debreceninél 17,5%, míg a kaposvári csoportnál 25%-ot eredményezett. A *KSH (2011)* éves országos fogyasztói átlagait figyelembe véve ez az ártöbblet a sajtónál kilogrammonként 310 Ft-os, míg a tejnél 46 Ft-os literenkénti ártöbbletet jelentene.

Funkcionális tejtermékek fogyasztók célcsoportjai és azok jellemzői

A résztvevőket arra kérte a moderátor, hogy végezzenek el egy rövid *márkaszemélyiség-vizsgálatot*, melynek keretében határozzák meg azt, hogy nézne ki egy tipikusan funkcionális tejterméket fogyasztó. Arra kellett törekedniük a résztvevőknek, hogy vegyék figyelembe a nemet, a kort, az iskolai végzettséget, a jövedelmet, a demográfiai jellemzőket, de különösen az életmódot és az attitűdöket is. A moderátor felhívta arra is a figyelmet, hogy amennyiben konkrét személyt képesek megnevezni, aki hiteles lenne a termékek népszerűsítésére, akkor azt is mondják el. A mosonmagyaróvári csoport egyöntetűen azon a véleményen volt, hogy az Activia termékeket *Szulák Andrea* is népszerűsítette, de elmondásuk szerint egyáltalán nem volt hiteles. A többi csoport nem tudott hírességet megemlíteni, ennek egyik oka az lehet, hogy a Szulák Andreát megelőző *Jakupcsek Gabriella* sem volt megfelelőnek tekinthető reklám-

arc. Visszatérve a kérdéshez, mindhárom esetben hasonló vélemények születtek: tudatos nő, aki városban/nagyvárosban él, minimum középfokú végzettséggel rendelkezik és fontos beosztásban dolgozik. Testalkatát tekintve átlagosnak mondható, rendszeresen sportol, fontos a család számára, és vélhetően a jövedelme magasabb az átlagosnál.

Funkcionális tejtermékek piaci pozicionálása

Az előzőekben meghatároztuk azokat a célcsoportokat, amelyek potenciális piacot jelenthetnek a gyártók számára, most azt szeretnénk bemutatni, hogy a vizsgálat résztvevői hova helyeznék el a célcsoportok fejében a funkcionális tejtermékeket. A feladathoz a moderátor kártyákat helyeztet ki az asztalra, és arra kérte a csoporttagokat, hogy válasszák ki a három legnegatívabb és három legpozitívabb tulajdonságot. Elsőként a pozitív, majd a negatív tulajdonságokat ismertetjük. A mosonmagyaróvári csoportnál az egészséges, az ízletes és a termék iránti bizalom, a debreceni csoportnál a prémium minőség, az ízletesség és az egészséges táplálkozás fontossága, míg a kaposvári csoportnál az egészséges, a megbízható minőség és az ízletesség szerepelt. A negatív tulajdonságok tekintetében a következő eredmények születtek: Mosonmagyaróváron az idegesítő reklám, a magas ár, valamint a csomagoláson nincsen pluszinformáció a termék jellegét illetően. A debreceni csoportnál az idegen szavak használata, a magas ár és az idegesítő reklám szerepelt. Végül a kaposvári csoport véleménye szerint az idegesítő reklám, a magas ár és az ismeretlen kifejezések használata a terméknél jelentette a negatívumot. A negatív jellemzőket figyelembe véve mindhárom csoport véleménye nagyrészt megegyezik, amely arra enged következtetni, hogy egységes a termékek negatív megítélése. Többek között a felmérésből kapott eredmények rávilágítanak arra,

hogy a funkcionális tejtermékeket gyártó vállalatoknak a közeljövőben változtatniuk kell a kommunikációjukon, illetve a közösségi marketingtevékenységen is javítaniuk kellene, amennyiben sikeresek szeretnének lenni.

A kommunikáció fő üzenete

A kommunikáció akkor hiteles, ha egyszerű, könnyen megjegyezhető, dallamos és azonosulni képes vele a fogyasztó. A résztvevőknek egy *szlogent* kellett megalkotniuk, amellyel népszerűsíteni lehetne a termékeket. A debreceni csoport tagjai voltak a legkreatívabbak a feladat megoldását illetően, hiszen itt nemcsak szlogenek, hanem ábra- és képtervezetek is születtek. Elsőként bemutatjuk azokat a felhívó szavakat, amelyeket a legjobbnak vélték: „Boldog Bocí, ami igazán jó!”, „Egészséget elérhető áron!”, valamint „Erre költésél, ne gyógyszerre!” Másodsorban motívumokat és alakzatokat is terveztek, amely egy bögre tejet ábrázolt, és a pohár felületén egy mosolygós arc vagy esetleg egy kereszt volt, ami az egészségre utalhat. A mosonmagyaróvári csoport szlogenje: „Akarod még 90 évesen is élvezni az életet? Akkor igyál minden nap Actimelt!” Végül a kaposvári fogyasztók kreativitása a következő szlogenekben nyilvánult meg: „Fantasztikusan egészséges és még finom is!”, „Vidd és add!”, valamint „Vedd és add!”

Mindhárom csoport tagjainak konszenzusvéleménye az volt, hogy a siker érdekében nem elég egy szlogennel, jó termékkihelyezéssel vagy csomagolással megoldást találni, hanem ennek áthidalása együttes erővel, összefogással és közösségi marketinggel lehetséges. Ennek érdekében a következő javaslatok születtek: „Talán a legfontosabb, hogy egységes fogalom meghatározás legyen kormányzati szinten. Ezt követően a funkcionális élelmiszereket, azon belül is a tejtermékeket gyártókat összefogja egy közös szervezet, amely segíti őket a termékek népszerűsítésében.”

sítésében, valamint közösségi tevékenységükben.”

ÖSSZEGZÉS

A kérdőíves felmérés eredményeinél a fogyasztók egészségtudatosságát mutattuk be regionális vonatkozásban. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a Közép-Magyarország régióban a legmagasabb, az Észak-Alföld régióban pedig a legalacsonyabb a válaszadók *egészségtudatossága*. A kvalitatív kutatás során a *vaktesztes organoleptikus vizsgálat* során a résztvevők konszenzusvéleménye szerint a Grass omega-3 zsírsavval dúsított tej, valamint a Danone Activia nyerte el legjobban a tetszésüket. A legfőbb probléma, hogy a kutatásban részt vevőknek nem volt elég információjuk, hogy pontosan mit is jelent a fogalom, és az, hogy milyen termékek is tartoznak ebbe az élelmiszer-kategóriába. Miután a moderátor ismertette a termékek többlettulajdonságát, a résztvevők mindhárom helyszínen az első helyen a Danone termékeket nevezték meg, néhány esetben került csak megemlítésre a Sole-Mizo, a Zott és a Parmalat márka. A felmérés szerint a fogyasztók a vásárlás helyén döntenek el a konkrét *vásárlási szándékuk* 70%-át, így a bolti kihelyezések és impulzusok, az akciós újságok, valamint a bolti akciók

segítik őket döntésükben. A funkcionális tejtermékeknél is fontos marketingeszközként szolgálhatnak az egészségre vonatkozó állítások a fogyasztók tájékoztatásában és meggyőzésében. *A funkcionális tejtermékek megismerését* az egyik oldalról a fogyasztók érdeklődően, míg a másik felük elutasítóan fogadják, többnyire az értelmezés hiánya miatt. A résztvevők véleménye szerint a funkcionális tejtermékek hiába rendelkeznek többlet-egészségügyi hatással, vonzó terméktulajdonságokkal, tudományos bizonyítékokon alapuló ajánlásokkal, ha az *árukat túl magasnak* ítélik. A felárfizetési hajlandóságot illetően a mosonmagyaróvári csoport esetében ez az érték átlagosan 20%, a debreceni csoportnál 17,5% és a kaposvári csoportnál 25%-ot jelentett. Megvizsgáltuk, hogy a megkérdezettek véleménye szerint mely kifejezéseket lehet leghitelesebben felhasználni a *funkcionális tejtermékek népszerűsítésében*. Eredményül kaptuk, hogy a népszerűsítésben leginkább a termékköztelők, az akciós árak és a termékkihelyezések számíthatnak sikerre. A tanulmány végső következtetése, hogy a funkcionális tejtermékek tudatos fogyasztásának erősítéséhez az egészségtudatosságon és a termékek ismertségén kívül társadalmi szintű összefogás is szükséges (média, oktatás, családi környezet, gyártók stb.).

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- (1) Diplock, A. T. – Bornkessel, S. – Bröring, S. (2011): International Food & Agribusiness Management Association. 21st Annual World Symposium, Frankfurt, Germany, 2011. June 20–23. p. – (2) ÉFOSZ (2010): Magyar Nemzeti Élelmiszer-technológiai Platform. Innovációs Megvalósítási Terv. 2010. május 6. – (3) Fenyvessy J. – Csanádi J. – Jankóné F. J. (2008): Az élelmiszeripari anyagok minőségi alkalmazása a funkcionális élelmiszer előállításához. In: Nagy J. – Schmidt J. – Jávora A. (szerk.): A jövő élelmiszerei és az egészség. Center-Print nyomda, Debrecen, 139–153. pp. – (4) Greiner E. – Domonkos A. (2009): A tej és tejtermékek lehetőségei a gyógyélelmiszerben. In: Kukovics S. (szerk.): A tej szerepe a humán táplálkozásban. Melánia Kiadó, Budapest, 531–541. pp. – (5) Győri Z. (2008): A növényi eredetű funkcionális élelmiszerek. In: Nagy J. – Schmidt J. – Jávora A. (szerk.): A jövő élelmiszerei és az egészség. Center-Print nyomda, Debrecen, 77–78. pp. – (6) Hadai H. (2008): A funkcionális élelmiszerek előállítása, fogyasztása és piaca. In: Nagy J. – Schmidt J. – Jávora A. (szerk.): A jövő élelmiszerei és az egészség. Center-Print nyomda, Debrecen, 189–202. pp. – (7) Hasler, C. M. (1998): Functional foods: Their role in disease prevention and health promotion. Food Technology 52 (2) 57–62 pp. – (8) Központi Statisztikai Hivatal évkönyve (2011), Budapest, 25–395. pp. – (9) Lehota J. (2001): Marketingkutatás az agrárgazdaságban. Mező-

gazda Kiadó, Budapest, 27-64. pp. – (10) Lehota J. (2004): Az élelmiszerfogyasztói magatartás hazai és nemzetközi trendjei. *Élelmiszer Táplálkozás és Marketing* 1 (1-2) 7-13. pp. – (11) Lehota J. – Komáromi N. (2008): Animal welfare, ethology and housing systems. *Gödöllő*, (4) 528-534. pp. – (12) Panyor Á. (2007): A különleges élelmiszerek piacnövelési lehetőségei megkérdések tükrében. PhD-értekezés, Budapest, 10-47. pp. – (13) Prokisch J. (2008): Funkcionális élelmiszerek fejlesztése a Debreceni Egyetem Élelmiszertudományi Tanszékén. In: Nagy J. – Schmidt J. – Jávor A. (szerk.): *A jövő élelmiszerei és az egészség*. Center-Print nyomda, Debrecen, 87-102. pp. – (14) Rigó J. (2009): A tej szerepe gyermek- és időskorban. In: Kukovics S. (szerk.): *A tej szerepe a humán táplálkozásban*. Melánia Kiadó, Budapest, 339-348. pp. – (15) Szakály S. (1999): Aktuális gazdaságpolitikai intézkedések a magyar tejgazdaság pozíciójának megerősítésére az EU-ba való belépésig. Budapest, Kaposvár, Pécs. 1999. szeptember-december, 54-55. pp. – (16) Szakály S. (2004): *Probiotikumok és humánegészség*. G-Print Nyomda, Budapest, 3-49. pp. – (17) Szakály Z. (2008): Trendek és tendenciák a funkcionális élelmiszerek piacán: Mit vár el a hazai fogyasztó? *Élelmiszer Táplálkozás és Marketing* 5 (2-3) 3-11. pp.

Egy speciális védjegy, a Nemzeti Parki Termék védjegy lehetséges szerepe fogyasztói felmérés eredményei alapján

BENEDEK ANDREA

Kulcsszavak: védjegy, nemzeti park, fogyasztói ismertség, felmérés, állam.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A Vidékfejlesztési Minisztérium egy új és egyedülálló védjegyet vezetett be a hazai piacra, amely 2012-től vált országosan elterjedtté. Ez a speciális védjegy az egyes nemzeti parkok területén már régóta létező, hagyományos módon előállított, kiváló minőségű termékekre kerülhet rá. Alkalmazásának célja a környezettudatosság növelése, a társadalmi megítélés javítása, s a gazdasági együttműködés mellett a természetvédelmi területeken működő helyi vállalkozók, gazdálkodó szervezetek támogatása, termékeik, szolgáltatásaik megbecsültségének növelése és a piaci lehetőségek bővítése volt.

A nemzeti parkok látogatói között 2012-ben lefolytatott felmérés alapján megállapítható, hogy bár a gazdálkodók számára egyértelmű előnyt biztosító Nemzeti Parki Termék védjegy bevezetését az említett érintettek üdvözölnék, az árjelzők rengetegében kiigazodni próbáló fogyasztók megítéléséről az említett védjegy kapcsán semmiféle információ nem áll rendelkezésre. Éppen ezért a kutatás a Nemzeti Parki Termék védjegy piaci relevanciáját vizsgálja kérdőíves felmérés segítségével a fogyasztók körében. A cikk a vizsgálat legfontosabb eredményeit ismerteti.

A megkérdezettek védjegyekről kialakult ismeretei még meglehetősen felszínesek, és terméktípusonként is eltérések tapasztalhatók. Az élelmiszerekhez köthető védjegyismereteik alaposabbak, mint a non food termékekhez köthetők. A Nemzeti Parki Termék védjegy iránt kiemelkedően nagy a megkérdezettek bizalma, mert reményeik szerint az állam jelenléte biztosítékként szolgál számukra, s további társadalmi hasznosságot is várnak az e védjeggyel ellátott termékektől. A válaszadók a védjegy társadalmi többletértékét annak gazdasági haszna fölé helyezik. A térség munkaerő-keresletének növekedését, a régió hagyományainak továbbörökítését, a helyi kultúra és néprajzi hagyományok megőrzését, valamint a helyi alapanyagok iránti kereslet növekedését várják e speciális védjegy bevezetésétől, s ily módon a Nemzeti Parki Termék védjegy társadalmi hasznosságát többre becsülik, mint a nemzeti parki termék vásárlása révén keletkező gazdasági előnyöket.

BEVEZETÉS

Több mint negyven éve, hogy tudósok és értelmiségiek egy csoportja a világ és az emberiség jövője érdekében 1968-ban megalapította a Római Klubot, hogy elfogulatlan eszmecserét folytatva a világot

érintő ökológiai és társadalmi kérdésekre hívja fel a döntéshozók és az emberiség figyelmét. Ekkor gyűrűzött be elsőként a köztudatba a globalizáció fogalma. Ám a globalizáció megjelenésével párhuzamosan annak ellenpólusa, a regionalizáció

is erősödni kezdett, s e jelenséggel együtt mindkét világ gazdasági folyamatnak megjelentek az ellenzői és hívei.

Az új trendek ellentrendeket hívtak életre, s a fogyasztói piacon rövid időn belül egy új fogyasztói szegmens bontakozott ki, mely csoport megelégtelve a globális fenyegetettség (természeti katasztrófák, homogenizálódás, munkanélküliség növekedése, kis- és középvállalatok eltűnése, hagyományos értékek degradálódása stb) az eredetit, autentikusat keresi (Törőcsik, 2003). Ezek a vásárlók a hagyományos, speciális helyhez, régióhoz köthető termékeket részesítik előnyben. Olyan termékeket, melyek hagyományos jellegűek, földrajzi helyhez köthetők, s ezáltal minőséget képviselnek (Sini, 2000).

A régió szerepe tehát a globalizációval párhuzamosan felértékelődött, melynek jelentőségét maga az Európai Unió is támogatja regionális politikája által (Horváth, 2001).

Ugyanakkor megannyi kutatás igazolta már (Takács et al., 2003; Szente, 2005; Kis, 2007; Buday-Sántha, 2007; Járasi – Takács, 2008; Alvincz – Koltai, 2009; Szente et al., 2011), hogy az organikus úton vagy helyben előállított termékeket a fogyasztók valóban preferálják, de sajnálatos módon a piacnövekedés korlátjaként megjelenik a fizetőképes kereslet szűkösége.

Számos kutatás (Reiersen, 1966; Gaedeke, 1973; Baumgartner – Jolibert, 1978; Bilkey – Nes, 1982; Wall – Heslop, 1986; Han, 1988; Liefeld, 1993; Harrison – Walker, 1995) a fogyasztói etnocentrizmus erősödéséről számol be. A vásárlók a hazai terméket jelentősen felértékelik a külföldivel szemben. E tekintetben azonban Magyarország meglehetősen elmarad a nemzetközi trendektől. Szakály és Szente (2009) vizsgálata szerint, jöllehet a hazai fogyasztók körében a magyar termékek kedveltsége 95%-os, mégis csupán minden harmadik fogyasztó vásárol rendszeresen hazai termékeket. Így Magyarországon különösen

indokolt a fogyasztói lojalitás növelése. A piacbefolyásolásnak és a hazai fogyasztói etnocentrizmus fokozásának kiváló eszköze lehet a terméken elhelyezett címke, árjelző és védjegy.

Szakály, Pallóné és Nábrádi (2010) szerint azonban a magyar fogyasztók preferenciái és attitűdjei nagyon kedvezőek, a problémát az előregedő termékép okozza, mivel az a mai korszerű táplálkozási trendekbe nehezen illeszthető be. A cél az új fogyasztónak való megfelelés lenne.

Az elmúlt időszakban a termelés és az értékesítési lánc teljes folyamatában, a nyersanyag-kitermeléstől kezdve a termékek előállításán keresztül az eladásig számos technológiai újítás látott napvilágot, hogy általuk a globális környezeti problémákra megoldást találjanak. A marketing szerepe ebben éppolyan jelentős, mint más diszciplínáé. A marketingkommunikáció által formálható a helyi közösségek azonoságtudata, erősíthető a régióimázs, segíthető a helyi iparágak fennmaradása s a munkahelyek megőrzése.

A reklám és a PR-tevékenység mellett az elmúlt évtizedekben önálló piacbefolyásoló eszközzé vált a csomagolás, valamint az azon elhelyezett védjegy (Sándor, 1992). A legtöbb címke, védjegy és árjelző tehát egyértelműen marketingkommunikációs céllal kerül kibocsátásra. Nemzetközi viszonylatban nem ritka, hogy maga az állam vállal szerepet abban, hogy a hazai iparágat támogassa s a gazdálkodók előnyeit szolgálja. Hozzájárul a hátrányos, elmaradott településeken élő gazdálkodók jövedelmének emelkedéséhez, s közvetett módon meggátolja a fiatal generációk elvándorlását (Strossová, 2006). A régióimázs építésének egyik kiváló példája a Németországban bevezetésre került eredet- és minőségjelző tanúsítvány, a „Qualität aus Bayern” (<http://www.gq-bayern.de/>). Az Európai Unión belül a szubszidiaritás elvének alkalmazása mellett kiemelt szerepet kap a vidékfejlesztés. A regionális

termékek hozzáadott értékének védelme és a fogyasztói tájékoztatás növelése érdekében megalkották a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek eredetmegjelölésének (*designations of origin*) és földrajzi jelölésének (*geographical indications*) védelmével foglalkozó 2081/92/EGK rendeletet. A hazai régiók gazdasági erejének növelésére s az ott élők azonosságtudatának erősítése érdekében azonban EU-konform megoldást indokolt keresni.

A nemzeti parkok területéhez, a védett természeti területekhez köthető, a hagyományos módon előállított termékek egységes piaci megjelenését elősegítő Nemzeti Parki Termék védjegyrendszer bevezetésére került sor, mely sok egyéb előny mellett regionális célokat is szolgál, és a szükséges jogi szabályozást és szakmai előkészítést követően 2012-től országosan is elterjedt rendszerré vált.

VÉDJEGYEK A TERMÉSZETVÉDELEMBEN

A védjegyek természetvédelemben történő alkalmazását többek között az indokolja, hogy a magyarországi nemzeti parkok területi aránya kiemelkedően magas, szemben az európai vagy világátlaggal. Így szinte minden magyar állampolgár számára valamely nemzeti park könnyen megközelíthető, s ahol kiterjedt, változatos programokat biztosítva sokféle terméket kínálnak a látogatók számára. Ezeket a termékeket és szolgáltatásokat a jövőben speciális védjeggyel kívánják ellátni.

„A védjegy jogi kategória...” (*Bauer – Berács, 1998, 208. o.*), a közösségi marketing tipikus eszköze, mely a termék nemzetiségét, származását szimbolizálja és a termék piaci átlag fölötti minőségét fejezi ki (*Gaál, 1996*). „A védjegy jogi, azon belül iparjogvédelmi fogalom. A magyar védjegy-törvény 1.§ (1) szerint védjegyvoltalomban részesülhet minden grafikailag ábrázolható megjelölés, amely alkalmas arra, hogy valamely árut vagy szolgáltatást megkülönböz-

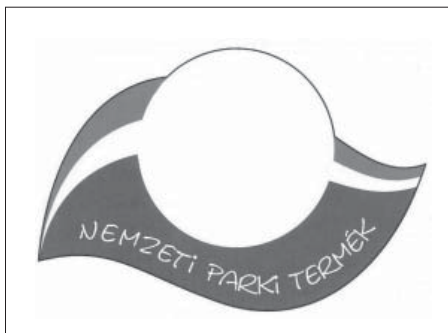
tessen mások áruitól vagy szolgáltatásaitól. Magyarországon a védjegyek és földrajzi árujelzők oltalmáról az 1997. évi XI. törvény rendelkezik.” (http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700011.TV)

A magyar természetvédelem legismertebb jelképe a kék alapon fehér nagy kócsagot ábrázoló, kör alakú embléma. Ez a logó a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál 181.140 lajstromszámon védjegyvoltalom alatt áll. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy ezt a logót kizárólag a védjegyjogosult (jelenleg a Vidékfejlesztési Minisztérium környezet- és természetvédelemért felelős helyettes államtitkára) előzetes, írásos engedélyével lehet felhasználni. Az embléma felhasználása többnyire nonprofit jelleggel, például kiadványokban, tanösvények információs tábláin, térképeken és más hasonló céllal történik.

Más a gyakorlat a tíz magyar nemzeti parkhoz kapcsolódó védjegyekkel. A nemzeti parkok önálló emblémával rendelkeznek, melyek mindegyike ugyanúgy védjegyvoltalom alatt áll, mint a természetvédelem logója, mégis – a hivatalos iratokon, az igazgatósági járműveken és egyenruhákön kívül – ezeket a védjegyeket az igazgatóságok minél nagyobb arányban igyekeznek üzleti célokra hasznosítani. Az, hogy milyen termékeken helyezhetők el, azt a védjegy-lajstromozási okiratban foglalt úgynevezett áruosztályok döntenek el. Amennyiben a nemzeti parkok logóját valamely terméken elhelyezik, akkor abból a jogviszonyból az érintett igazgatóságnak bevétele származik. A nemzeti parki logóknak ezek a cégek első sorban eredetmegjelölési és minőségtanúsítási funkciókat tulajdonítanak. Az ilyen jellegű védjegy-felhasználási szerződések tehát ún. „win-win” ügyleteknek minősíthetők, hiszen azokból mind az igazgatóságoknak, mind a felhasználó cégeknek többletbevétele származik.

A nemrégiben bevezetésre került Nemzeti Parki Termék védjegy (1. ábra) egy olyan, a magyar természetvédelmi oltalom alatt álló

I. ábra
Nemzeti Parki Termék védjegy

Forrás: Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 201 688 lajstromszámú védjegy okirata

(elsősorban nemzeti parki) területekhez köthető, hagyományos módon, jellemzően őstermelők vagy e célra szakosodott kis- és középvállalkozások által előállított, ellenőrzött és garantált minőségű termékek piacra jutását elősegítő jogi eszköz, amely alapján e termékek köre egyértelműen azonosítható és más, hasonló termékektől megkülönböztethető (Nagy – Benedek, 2011).

Magyarországon a Vidékfejlesztési Minisztérium a nemzeti park igazgatóságok területén előállított termékekre és szolgáltatásokra az 1. ábrán látható Nemzeti Parki Termék védjegyet vezetett be, melyet közepén mindig az adott nemzeti park igazgatóság logója egészíti ki, s ilyen módon ez a címke vizuális és funkcionális értelemben is egyedi védjeggé vált.

Ez a védjegy egyrészt egy országos tanúsítvány, mely a termelők áruiat egységes minősítési rendszer keretében segíti a piacra, másrészt viszont a nemzeti park igazgatóságok logójának megjelenítése által földrajzi árjelzőként szolgál, az adott térség identitását tükröző termékek védelmét szolgálja. A régió hagyományát, az eredetiségét, a természetességét, a néprajzi hitelességét őrző, a helyi tudást és motívumokat magán hordozó árucikkek kapják meg e védjegyet (Szeredi, 2011).

A Nemzeti Parki Termék védjegy tehát

országos és regionális tanúsítvány is egyben, mely egyedülálló a világon. A környező országokban nagyon sokféle védjegyrendszert alkalmaznak, melyek nemzeti parkhoz vagy védett természeti területhez köthetők (pl.: Naturpark Thal, Naturpark Schwarzwald, Bioregion Murau). S bár a német, osztrák vagy svájci védjegyrendszer példaértékűnek tekinthető, a Nemzeti Parki Termék védjegy egészen egyedülálló eszköznek minősül, mert hasonló címke a külföldi védjegyrendszereket megvizsgálva Európában nem található. A külföldi védjegyek jellemzően nem országosan elérhető termék- és szolgáltatáskínálatot, hanem egy-egy régióhoz köthető vagy egy adott nemzeti parkhoz, illetve natúrparkhoz kötődő termékek körét fedik le.

A 2020-ig védjegyoltalom alatt álló hazai címke használatára a tíz nemzeti park igazgatóság egyenlő arányban jogosult. A védjegy használatának lehetőségét pályázati úton ítélik oda az igénylőknek, melyre az egyes nemzeti parkok területén működő őstermelők, kistermelők, vállalkozók, civil szervezetek és kereskedelmi forgalomba hozható helyi termékkel rendelkezők pályázhatnak. Az árukat a termékminta vizsgálata után a Nemzeti Parki Tanúsítványi Bizottság értékeli. A védjegyhasználat odaítélésének alapvető kritériuma, hogy a termék helyi nyersanyagból készüljön, és ne tartalmazzon tájidegen, illetve termőhelyidegen növényi és/vagy vadon élő állati származékot. A védjegy odaítélésének alapvető kritériuma, hogy a gyártó vagy szolgáltató tevékenységének végzését a térség munkaerő-kínálatára alapozza, s a termék minőségével, terméktulajdonságával a térség természeti, táji és kulturális sajátosságait reprezentálja. A címke használatának további feltétele, hogy a gazdálkodó a tevékenységét a helyi hagyományokra és helyi sajátosságokra alapozva végezze, s az illeszkedjen a fenntartható fejlődéshez. Az értékelés ezen túlmenően figyelembe veszi a csomagolás módját, valamint speciális ter-

mékjellemzőket is (<http://www.zalalovo.hu/palyazatok/palyazati-felhivasok/felhivas-orsegi-nemzeti-parki-termek-vedjegy-kerelmezesere>).

A védjegy használata számos előnyt jelent valamennyi érintett (a fogyasztók, a nemzeti park igazgatóságok és a gazdálkodók) számára. A védjegy a látogatóknak, fogyasztóknak garanciát biztosít, hogy az ellenőrzött előállítási módon készült termékek a nemzeti park igazgatóságok területéről származnak. Ennek érdekében a Nemzeti Parki Termék védjegynek, mint valamennyi címkének, tartalmaznia kell a termékre vonatkozó információkat. A védjegynek a fogyasztók számára érthető módon tükröznie kell a termék, a vállalat vagy szolgáltatás tényleges jellemzőit, amelyeket a címke szimbolizál (Vida, 1985). A nemzeti park igazgatóságok a látogatószám növekedését és nem titkolt módon a bevételek emelkedését remélik e védjegy bevezetésétől. A nemzeti park igazgatóságok területén gazdálkodók számára új piaci lehetőségek nyílnak, mivel a Nemzeti Parki Termék védjegy közvetlen vagy közvetett módon támogatja termékeik értékesítését.

A védjegy egyedisége ellenére a piaci bevezetés előtt fontos volt annak vizsgálata, hogy van-e létjogosultsága a magyar piacon egy ilyen címkének, illetve hogy a fogyasztói társadalom is hasonlóképpen társadalmi előnyként értékeli-e az állam ilyen jellegű védjegyrendszerének bevezetését.

ANYAG ÉS MÓDSZER

A kutatás során primer jellegű standard interjúkra került sor a nemzeti parki látogatóközpontok vendégei körében az ország 9 településén (Budapest több pontján, valamint Jósuvafőn, Sarródon, Felsőtárkányban, Hortobágyon, Pécssett, Kecskeméten, Szarvason és Tihanyban), 2012 első negyedében. A személyes megkérdezések alkalmával 236 kérdőívet sikerült összegyűjteni, melyből 202 értékelhető kérdőív került feldolgozásra.

A mintavételi eljárásnál nem reprezentatív, önkényes mintavételi eljárás alkalmazására került sor, ahol az alapsokaság a nemzeti parkokat látogató 18 és 70 év közötti korosztály volt.

A kérdőívek kiértékelése egyszerű leíró statisztikai módszerek alkalmazásával történt. A vizsgálatok megkezdése és a hipotézisek ellenőrzése előtt valamennyi metrikus változó normalitásvizsgálata megtörtént.

KUTATÁSI PROBLÉMA

Jóllehet a Nemzeti Parki Termék védjegy egészen új és speciális rendszer, mégis számos olyan védjeggyel kell felvennie a piaci versenyt, amelyek részben hasonló termékeket érintenek.

A magyar piacon ma már számos olyan címke – Kiváló Magyar Élelmiszer (KMÉ), Hagyományok, Ízek, Régiók (HÍR), Hagyományos Különleges Termék (HKT) – élvez oltalmat, amely hazai alapanyagú, hazai gyártású termékeket népszerűsít. Éppen ezért a kutatás vizsgálja, hogy van-e relevanciája a magyar piacon ilyen védjegy bevezetésének. Igény mutatkozik-e a Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott termékekre, szolgáltatásokra?

KUTATÁSI CÉLOK

A szakirodalmi áttekintés után, valamint a hazai és nemzetközi árujelzők tanulmányozását követően került sor a kutatási célok és hipotézisek megfogalmazására, melyeket az 1. táblázat ismerteti.

A kutatás egyik fontos kérdése, hogy a magyar fogyasztók mennyire keresik és preferálják azokat a hazai előállítású termékeket, amelyeket valamilyen védjeggyel láttak el.

Az árujelzők sok egyéb cél mellett marketingkommunikációs szándékkal kerülnek kibocsátásra, ám piacbefolyásoló hatásuk mértéke kétséges. A témával foglalkozó szakemberek körében régóta ismert, hogy túl sok minőségre és eredetre utaló jelölés, illetve védjegy található a hazai élelmiszer-

I. táblázat

A kutatási célok és hipotézisek a kérdőív kérdéseinek összefüggései alapján

Célok	Hipotézisek
C1: A kutatás alapvető célja a fogyasztók általános ismeretének vizsgálata. Célja, hogy feltárja, mennyire keresik és preferálják a megkérdezettek azokat a hazai előállítású termékeket, amelyeket valamilyen védjeggyel láttak el.	H1: A megkérdezettek előnyben részesítik a hazai előállítású és valamely védjeggyel ellátott termékeket.
C2: A kutatás célja, hogy vizsgálja a nemzeti parkokat látogató fogyasztók tájékozottságát a Magyarországon forgalomban lévő konkrét védjegyekkel kapcsolatban. A kutatás tanulmányozza, mennyire ismerik a különböző védjegyeket, s konkrétan mit értenek a „védjegy” kifejezés alatt.	H2: A megkérdezettek többsége alapvetően ismeri a hazai termékekhez kötődő védjegyeket. H3: A non food jellegű termékekhez kötődő védjegyeket a mintában részt vevők többsége nem ismeri. H4: A védjegy kifejezést a megkérdezettek egyértelműen az ellenőrzött minőséggel azonosítják.
C3: A kutatás a továbbiakban konkrétan a Nemzeti Parki Termék védjegyre vonatkozó vizsgálatokat folytat. Célja, hogy feltárja, vajon a megkérdezettek szívesen látnának-e a piacon egy speciálisan a nemzeti parkokhoz köthető védjegyet és vásárolnák-e az e védjeggyel ellátott termékeket.	H5: A megkérdezett fogyasztók többsége speciálisan a nemzeti parkokhoz köthető védjegyet szívesen fogadna a hazai piacon. H6: Konkrétan a Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott terméket/szolgáltatást a megkérdezett látogatók többsége szívesen vásárolna, illetve venne igénybe.
C4: A kutatás célja, hogy feltárja, milyen tulajdonságokat várnak el a fogyasztók a Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott árucikkektől, s hogy feltárja, milyen mögöttes előnyöket társítanak a Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott termékek fogyasztásához.	H7: A mintában részt vevő fogyasztók elvárják, hogy a Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott árucikk ellenőrzött minőségű legyen. H8: A megkérdezett látogatók a nemzeti parki termékek vásárlásától valamely további hasznosságot várnak.

Forrás: saját szerkesztés

piacon. Ráadásul a legtöbb védjegy eltérő tartalmú kritériumrendszert fogalmaz meg, ami már önmagában is zavart kelt a fogyasztók körében (Szakály, 2011). Ezért a kutatás egyik fontos célja a fogyasztók általános ismeretének vizsgálata. Feltárja a fogyasztói tájékozottságot a Magyarországon forgalomban lévő konkrét védjegyekkel kapcsolatban, s tanulmányozza, mennyire ismerik a különböző védjegyeket, s konkrétan mit értenek a „védjegy” kifejezés alatt.

A tanulmány további célja, hogy feltárja, milyen tulajdonságokat várnak el a fogyasztók általában a védjeggyel ellátott, valamint konkrétan a Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott árucikkektől. S végül a kutatás vizsgálta, hogy milyen mögöttes előnyöket társítanak a fogyasztók az ilyen speciálisan előállított és megkülönböztetett termékek fogyasztásához.

EREDMÉNYEK

A minta demográfiai jellemzői

A megkérdezettek nemek szerinti megoszlása a következő volt: 60%-a (122 fő) férfi, 40%-a (80 fő) nő. A mintához tartozó válaszadók több mint fele, 68%-a (137 fő) budapesti lakos, míg 5%-a valamely megyeszékhely, 18%-a (36 fő) egyéb város és 9%-a (18 fő) falu vagy község lakója. Végzettség szerint a minta összetételét tekintve a főiskolát és egyetemet végzettek aránya a legmagasabb, 63% (127 fő), a középiskolai vagy gimnáziumi érettségivel rendelkezők aránya 35% (71 fő), míg az általános iskolával, illetve szakmunkásképzővel rendelkezők aránya mindössze 2% (4 fő) volt.

A demográfiai adatok áttekintése során érdemes figyelmet szentelni annak a ténynek, hogy – habár a mintában szereplő megkérdezettek az ország különböző pont-

jain található nemzeti parkok területén, véletlenszerűen kerültek kiválasztásra – a válaszadók többsége mégis a főváros lakói közül került ki, akiknek nagy része magasabb (főiskola/egyetem) iskolai végzettségű. Ennek feltehetően az egyik oka az, hogy a fővárosi és nagyvárosi értelmiségiek fizetőképes kereslete nagyobb, így módjukban áll a belföldi turizmus lehetőségeit nagyobb számban igénybe venni, szemben az alacsonyabb iskolai végzettségű vidéki lakókkal. A másik feltételezett ok az lehet, hogy a képzettebb emberek nagyobb érdeklődést mutatnak a hazai természeti kincsek megtekintése iránt, és ezért hajlandóak áldozni is, valamint a nagyvárosiak szívesen vágnak a zsúfolt nagyvárosi hétköznapok után a nyugalmat árasztó természetbe. Az itt felsorolt indokok csupán feltételezések, de a nagymértékű aránytalanság mindenképpen fontos alapját képezheti további, ilyen irányú kutatásnak.

A védjeggyel ellátott hazai termékek preferenciája

A kutatás bebizonyította, hogy a megkérdezett fogyasztók előnyben részesítik a hazai alapanyagból gyártott és hazai előállítású termékeket az importtermékekkel szemben, mert a válaszadók 88%-a ennek megfelelően nyilatkozott.

Így a H1 hipotézis megerősítést nyert.

✓ **H1:** *A megkérdezettek előnyben részesítik a hazai előállítású és valamely védjeggyel ellátott termékeket.*

A fogyasztók védjegyekkel kapcsolatos ismerete, véleménye

A fogyasztók védjegyekkel kapcsolatos általános ismereteinek vizsgálatához a kutatás indirekt, kvalitatív eljárást, projektív technikát alkalmazott. Ám nem egyszerűen a „védjegyismertséget”, hanem a „védjegytudatot” tanulmányozta. A védjegytudat

2. ábra

A kutatás során használt, a védjegyek ismertségét vizsgáló címkék

Forrás: saját szerkesztés, <http://vedjegy.blogspot.hu/>, http://www.saga.hu/hu/a_sagarol/buszkesegeink/, http://www.ohki.hu/ohki_archivum/hirek/2009/090618_magyar_minosegi_serteshus.htm, http://vedjegy.blog.hu/2011/10/06/a_vilag_legismertebb_almaja, http://findlogo.net/show/detail/M/merida-logo#UV4_FTccceM, <http://hg.hu/epitkezés?page=76#>, http://www.felsokon.hu/mernoki-es-muszaki-palyazat-es-osztondij/2011/02/26/kornyeztbarat-vedjegy_alapjan_osszeallitva

ugyanis mélyebb, alaposabb tudást igényel. Nem elég a fogyasztónak felismerni az adott védjegyet, tudnia kell azonosítani, megnevezni azt. Ez a fajta tudás azonban azt feltételezi, hogy az adott védjegyről az egyén tudatában már meglévő ismeret van, melyet fel is tud idézni, míg a védjegyismertség esetén mindössze felismeri a védjegy ábráját, mert pozitív asszociációk kötődnek hozzá, ám megnevezni nem képes azt.

A kutatás három élelmiszerhez köthető és négy egyéb védjegy ismertségét vizsgálta, melyből kettő nemzetközi jogi oltalom alatt áll. A kérdőívben alkalmazott védjegyeket a 2. ábra ismerteti.

A válaszadók a hét védjegyből átlagosan négy védjegyet tudtak a megfelelő áru-féleséghez kötni és megnevezni. Mind a hét védjegyet pedig meglehetősen kevés, mindössze 8% nevezte meg helyesen, míg 8% nem ismert fel egyetlen védjegyet sem. A többség legalább 2 (16%), 3 (21%), 4 (20%), 5 (13%) vagy 6 (7%) védjegyet nevezett meg. Ugyanakkor akadt olyan megkérdezett, aki mindössze egyetlen védjegyet (7%) azonosított megfelelően. A kutatás ered-

ményei alapján a H2 hipotézis nem nyert megerősítést, melyet a 3. ábra is világosan szemléltet.

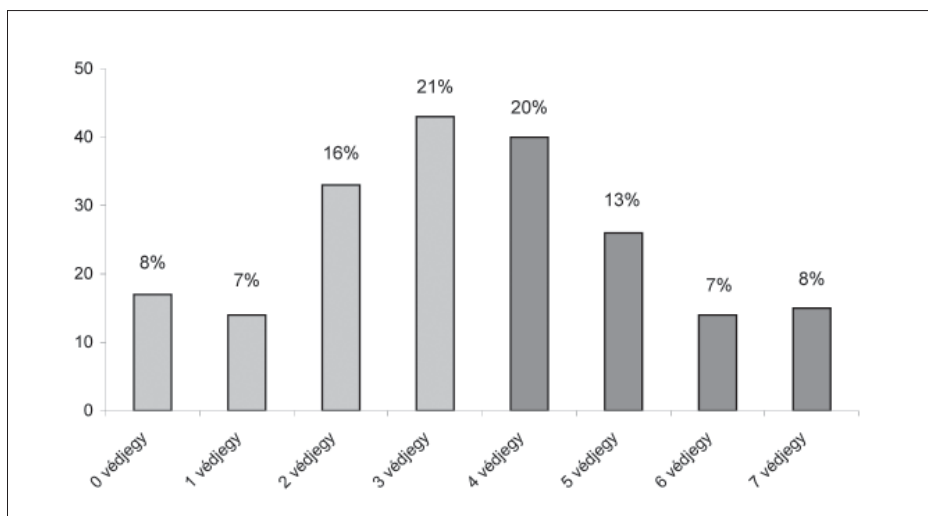
× H2: *A megkérdezettek többsége alapvetően ismeri a hazai termékekhez kötődő védjegyeket.*

A megkérdezetteknek mindössze 48%-a képes a védjegyek több mint felét (legalább négy vagy attól több védjegyet) megnevezni, így megállapítható, hogy a mintában részt vevő fogyasztók többségének tájékozottsága még hiányos a hazai előállítású termékeken található védjegyeket illetően. Az élelmiszerekhez kötődő védjegyek közül a válaszadók 17%-a nevezte meg az összes védjegyet. A mintában szereplő megkérdezettek többsége, 51%-a azonban egyet vagy egyetlenegy élelmiszerekhez köthető védjegyet tudott beazonosítani. A háromból kettő élelmiszerhez köthető címkét a válaszadók 32%-a nevezett meg.

A védjegytudat aránya a non food termékeknél még alacsonyabb. A non food termékekhez köthető címkék felismerésének hányada mindössze 33% volt, azaz a három vagy négy védjegyet azonosító személyek

3. ábra

A védjegyek ismertségének megoszlása a megkérdezett fogyasztók körében

megoszlása (67 fő). Így ennek megfelelően a H3 hipotézis megerősítést nyert.

✓ **H3:** *A non food jellegű termékekhez köthető védjegyeket a mintában részt vevők többsége nem ismeri.*

Mivel az eddigi eredmények azt bizonyítják, hogy a védjegy tudat szintjéig még csak kevés fogyasztó jutott el, indokolt megvizsgálni, hogy mit értenek egyáltalán a megkérdezettek a „védjegy” kifejezés alatt, és milyen elvárásaik vannak a védjeggyel ellátott termékekkel szemben. A „védjegy” kifejezés definiálásához a kutatás a projekatív technikák közül az asszociációs módszert alkalmazta. Nyitott kérdés segítségével vizsgálta, hogy az egyének mit értenek konkrétan a „védjegy” kifejezés alatt. Így a fogyasztói vélemény szerinti „védjegy” definíció meghatározása bekódolás alapján történt, mely a tipikusan, többször előforduló kifejezéseket vette lajstromba. Ennek eredményét a 4. ábra szemlélteti.

A fogyasztók a következő jelentéseket társították a védjegy kifejezéshez. „Garantált származás” (30%); „ellenőrzött minőség” (23%); „márkanév és azonosítás” (20%); „védelem (piaci, termék, jogi)” (14%); „hagyomány és megbízhatóság” (4%); „kizárólagosság és egyediség” (1%); „nem válaszolt” (8%).

(14%); „hagyomány és megbízhatóság” (4%); „kizárólagosság és egyediség” (1%). A kutatásban részt vevő személyek 8%-a „nem válaszolt”.

A válaszadók tehát láthatóan a védjegy elsődleges szerepét a termék garantált származásával, eredetével hozzák összefüggésbe, mely azonosítja és megkülönbözteti az említett tulajdonsággal rendelkező termékeket más árucikkektől. A vizsgálat eredménye így a H4 hipotézist cáfolta, mert bár a megkérdezettek az ellenőrzött minőséget is nagy arányban említették, mégis számukra a védjeggyel ellátott termék legfontosabb tulajdonsága a garantált származás.

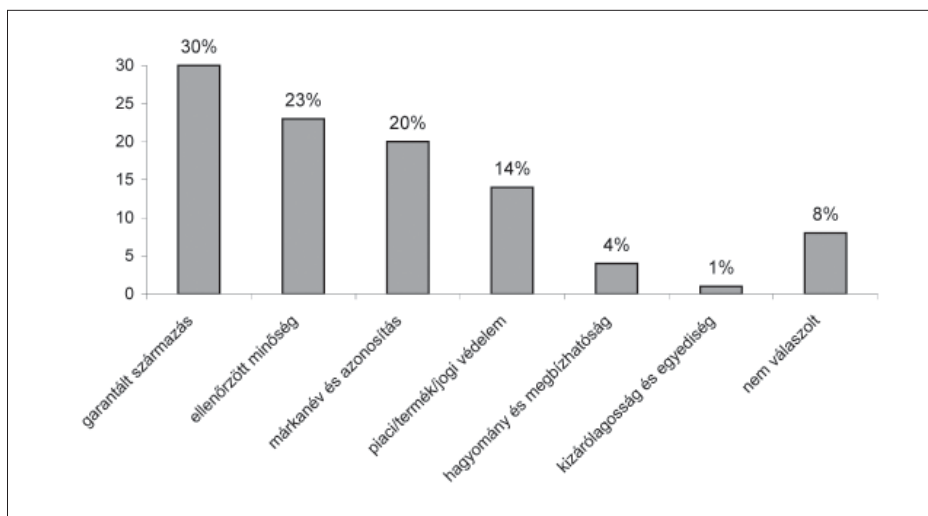
✗ **H4:** *A védjegy kifejezést a megkérdezettek egyértelműen az ellenőrzött minőséggel azonosítják.*

A Nemzeti Parki Termék védjegy piaci bevezetésének relevanciája

A kutatás eredményei alapján mind a H5, mind a H6 hipotézis megerősítést nyert, mert a megkérdezettek 99%-a szívesen látna egy speciális, kifejezetten a nemzeti parkokhoz köthető védjegyet a piacon, s a

4. ábra

A „védjegy” kifejezés meghatározása a megkérdezettek véleménye alapján

megkérdezett személyek 96%-a szívesen vásárolna konkrétan Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott árucikket.

✓ **H5:** A megkérdezett fogyasztók többsége speciálisan a nemzeti parkokhoz köthető védjegyet szívesen fogadna a hazai piacon.

✓ **H6:** Konkrétan a Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott termék/szolgáltatást a megkérdezett látogatók többsége szívesen vásárolna, illetve venne igénybe.

A Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott termékkel szembeni fogyasztói elvárások

A Nemzeti Parki Termék védjegyhez köthetően a kutatás a továbbiakban azt vizsgálta, hogy a fogyasztók mit várnak el az e védjeggyel ellátott terméktől. Ennek megítéléséhez a vizsgálat egy előre meghatározott szempontsört állított össze, melyekből szabadon választhattak a mintában részt vevő válaszadók. A szekunder és kvalitatív primer kutatási eredményekből kiindulva

több kimenetelű, kombinatív zárt kérdésre a következő meghatározásokat adhatták a megkérdezettek: ellenőrzött minőség; garantált származási hely; kézműves és hagyományos módszerekkel előállított; környezetbarát csomagolás; tartósítószermentesség; hagyományos ízesítésű; egyedi, megkülönböztető csomagolás; nemzeti parkhoz egyértelműen köthető és egyéb kategória, melynek megoszlását az 5. ábra ismerteti.

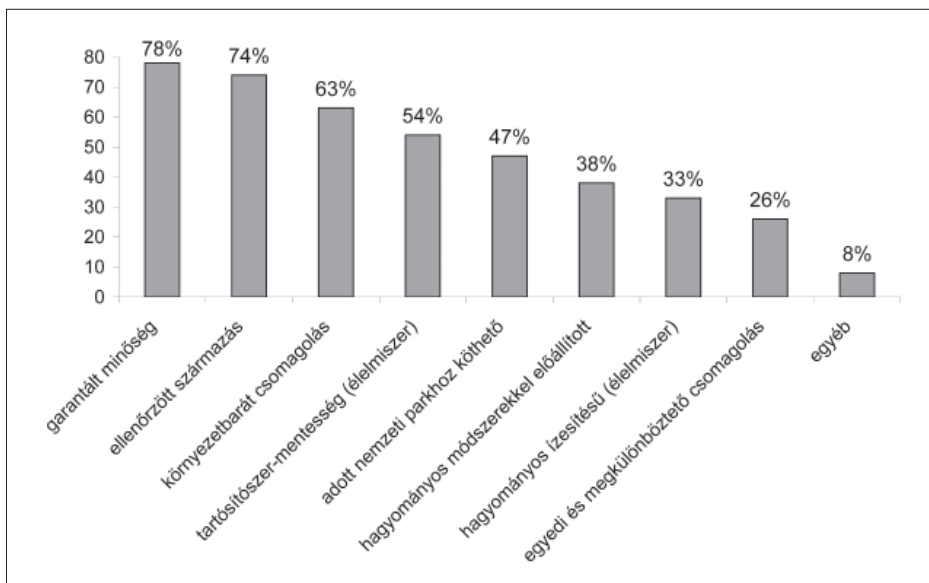
A válaszadók 78%-a garantált minőséget, 74% pedig a származást illetően megbízhatóságot vár a Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott termékektől, s ebből következően a H7 hipotézis megerősítést nyert.

✓ **H7:** A mintában részt vevő fogyasztók elvárják, hogy a Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott árucikk ellenőrzött minőségű legyen.

Ez a hipotézis és a korábbiakban elemzett védjegy-definiálás is rávilágított arra, hogy a kutatásban vizsgált fogyasztók tudatában

5. ábra

A Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott árucikkkel szembeni fogyasztói elvárások

a védjegyekről már kialakult kép él, amely a termékhez kötődő pozitív asszociációk által segít azonosítani az adott védjeggyel ellátott árut. Ebből következően a fogyasztók nagy része nem egyszerűen védjegytudattal, hanem védjegyimázzsal rendelkezik.

A cél azonban az, hogy a Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott árukkal szemben a fogyasztók preferenciája is kialakuljon, hiszen ha a pozitív asszociációknak köszönhetően kialakul a „védjegy-preferencia”, akkor a vásárlás során az adott védjeggyel ellátott terméket előnyben részesítik az egyéb termékekkel szemben, s végső soron hűséges vásárlóvá válnak. A „védjegy-preferencia” kialakulásához fontos tudni, hogy milyen tulajdonságot várnak el a vásárlók a Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott fogyasztási cikkektől. Az előzőekben említették túl (ellenőrzött minőség, garantált származás) a környezetbarát csomagolást (63%), ételek esetében pedig a tartósítószer-mentességet (54%) hangsúlyozták a válaszadók.

A Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott termékkel szembeni egyéb elvárásaik közé tartozik, hogy az adott nemzeti parkhoz egyértelműen köthető legyen (47%), kézműves, hagyományos módszerekkel előállított termék legyen (38%), étel esetén hagyományos ízesítésű (33%) áru legyen, valamint hogy az e speciális védjeggyel felcímkézett termék egyedi és megkülönböztető csomagolással rendelkezzen (26%).

Mivel e kérdéskör vizsgálatánál a kérdőív megalkotásakor több kimenetelű, kombinatív zárt kérdés alkalmazására került sor, a vizsgálat a válaszadók számára fenntartotta a lehetőséget arra, hogy a felsoroltakon túl egy nyitott kérdés keretében kifejtsek saját véleményüket.

Így az említettekben túl az „egyéb” kategóriában a megkérdezettek a következő elvárásokat sorolták fel: a termék „sokfélesége”, az „egyedisége”, az „ökológiai gazdálkodásból történő előállítás”, a „GMO-mentessége”, a „piacokon, vásárokon való elérhetősége”,

a „természet károsítása nélküli előállítása” és az „eredetisége” szerepeltek elvárásaik között.

A Nemzeti Parki Termék védjeggyel ellátott termékekhez köthető további hasznosságok

A termékhez köthető további hasznosságok megállapításához tételes értékelőskálatechnika alkalmazására került sor. A válaszadók 10 itemből álló kérdéssoron keresztül, 7-fokú Likert-skálán minősíthették a Nemzeti Parki Termék védjegy további hasznosságát, ahol minden válaszadó 0-tól 70 pontig mérő skálán szerezhettek pontokat.

A kutatás a Nemzeti Parki Termék védjegyhez köthető többletértéket, hasznosságot két nagy – gazdasági és társadalmi – csoportra osztotta.

A mérések pontosságának tesztelésére reliabilitás-vizsgálatra is sor került. A megbízhatóság és a belső konzisztencia a gazdasági hasznosságot mérő skála 0,607 Crombach's Alpha értéket, míg a társadalmi hasznosság mérő skála 0,726 Crombach's Alpha értéket mutatott, mely mindkét esetben magas belső konzisztenciára utal.

Összességében a gazdasági hasznosságot vizsgáló skálán a válaszadók 37,14 átlagos összpontszámot szereztek, míg a társadalmi hasznosság preferenciáját 42,91 átlagos összpontszámmal jellemezték a válaszadók. A különbség a Wilcoxon összetartozó mintás nemparaméteres teszt alapján szignifikáns ($p = 0,121$), az eredményből azonban látható, hogy a szignifikancia csak tendenciaszinten igazolható, így indokolt lenne a vizsgálat nagyobb mintán történő megismétlése. Mindezek ellenére megállapítható, hogy a mintában részt vevő megkérdezettek a gazdasági előnyökkel szemben a társadalmi hasznosságot preferálják, tehát a H8 hipotézist a kutatás eredményei igazolták.

✓ **H8:** *A megkérdezett látogatók a nemzeti parki termékek vásárlásától valamely további hasznosságot várnak.*

A megkérdezettek tehát a Nemzeti Parki Termék védjegy társadalmi hasznosságát a nemzeti parki termék vásárlása révén keletkező gazdasági előnyei fölé helyezik. A térség munkaerő-keresletének növekedését, a régió hagyományainak továbbörökítését, a helyi kultúra és néprajzi hagyományok megőrzését, valamint a helyi alapanyagok iránti kereslet növekedését várják e speciális védjegy bevezetésétől.

A kutatás bebizonyította, hogy a minőségi, származásbeli kontrollt és oltalmat biztosító speciális védjegy bevezetését a megkérdezett fogyasztók szívesen fogadják. Különösen indokolt ez azért is, mert az állam jelenléte további igazolást jelent a fogyasztók számára, hogy a védjegy használói komoly minőségtanúsító procedúrák estek át. Konkrétan a Nemzeti Parki Termék védjegy piaci bevezetését azért üdvöznék a megkérdezettek, mert attól

további társadalmi hasznosságot (kiváló minőséget, vegyszer- és génmanipulációmentességet, hazai termelést és művészeti hagyományok ápolását, a vidéki lakosság munkaerő-kínálatának kedvezőbb kihasználását, s ezáltal a munkanélküliség és az elvándorlás csökkenését) remélnék.

A védjegy valamennyi piaci érintett számára biztosít előnyöket. Segíti a helyi termelők termékeinek piacra jutását, s a keletkezett haszon termelők és védjegyjogosult forgalmazók közötti méltányos elosztását. A vidéki lakosság számára munkaerő-keresletet eredményez, miközben valamennyi résztvevő körében népszerűsíti a hazai természetvédelmet és a nemzeti parkokat. A védjegy tehát a hazai természetvédelem népszerűsítése, a regionalizáció erősítése mellett további pozitív extern hatásokat eredményez.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- (1) Alvincz J. – Koltai J. P. (2009): Az ökológiai gazdálkodás hatékonysági kérdései. *Gazdálkodás* 53. évf. 2. sz. 156-167. pp. – (2) Bauer A. – Berács J. (1998): *Marketing*. Aula, Budapest, 620 p. – (3) Baumgartner, G. – Jolibert, A. (1978): The Perception of Foreign Products in France. *Advances in Consumer Research*, Vol. V. 603-605. pp. – (4) Bilkey, W. J. – Nes, E. (1982): Country-of-Origin Effects on Product Evaluations. *Journal of International Business Studies*, Spring/Summer, 89-99. pp. – (5) Buday-Sántha A. (2007): Realitás vagy illúzió. Az ökotermelés szerepe az agrártermelésben. *Magyar Tudomány* 4. sz. 463-474. pp. – (6) Gaál B. (1996): A közösségi marketing szükségessége és lehetőségei az Európai Unióban. *Marketing & Menedzsment* 4. sz. 47-50. pp. – (7) Gaedeke, R. (1973): Consumer Attitudes Toward Products Made in Developing Countries. *Journal of Retailing*, Vol. 49 Summer 13-24. pp. – (8) Han, C.M. (1988): The Role of Consumer Patriotism in the Choice of Domestic Versus Foreign Products. *Journal of Advertising Research*, June-July 25-32. pp. – (9) Harrison-Walker, L. J. (1995): The Relative Effects of National Stereotype and Advertising Information on the Selection of a Service Provider: An Empirical Study. *Journal of Services Marketing*, Vol. 9, Issue 1, 28-32. pp. – (10) Horváth Z. (2001): Kézikönyv az Európai Unióról. Magyar Országgyűlés, Budapest, 498 p. – (11) Járasi É. Zs. – Takács I. (2008): Factors affecting the size of organic farmlands and the market positions of cash crops in Hungary. *Cereal Research Communications* 36. 11-14. pp. – (12) Kis S. (2007): Magyarországi ökológiai növénytermesztés egy felmérés tükrében. „Tradicció és Innováció” Nemzetközi Konferencia. Szent István Egyetem, Gödöllő, 2007. december 3-5. Konferencia CD:\Proceedings\Posters\Kis Sándor.pdf 12 p. – (13) Liefeld, J.P. (1993): Experiments on Country of Origin Effects. Review and Meta-Analysis of Effect Size, in *Product - Country Images. Impact and Role in International Marketing*. International Business Press, New York 117-156. pp. – (14) Nagy J. – Benedek A. (2011): A Nemzeti Parki Termék védjegy piaci bevezetésének vizsgálata a fogyasztók körében. *ACTA CAROLUS ROBERTUS* 2:(1) 71-80. pp. – (15) Reiersen, C. (1966): Are Foreign Products Seen As National Stereotypes? *Journal of Retailing* Vol. 42 33-40. pp. – (16) Sándor I. (1992): Marketingkommunikáció. A piacbefolyásolás eszközei és módszerei. Szépiró Kft., Budapest, 187 p. – (17) Sini M.P. (2000): Typical local products and their zone of

origin: The importance of their reevaluation emphasizing the links which connect them. Dolphins research – (18) Strossová, K. (2006): EU Regulations on PDO, PGI and TSG. In: EU Közösségi Konferencia kiadványa, „Az Európai Modellt megvalósítása a védett földrajzi jelölésű, valamint a speciális tulajdonságú hagyományos élelmiszerekre”, Debrecen, 27-41. pp. – (19) Szakály Z. (2011): A védjegyek jelentősége a hazai termékek fogyasztói ismertségének növelésében. OMÉK 2011 Konferencia előadás – (20) Szakály Z. – Sente V. (2009): Élelmiszer-önrendelkezés és fenntartható élelmiszerfogyasztás Magyarországon. Magyar Marketing Szövetség Marketing Oktatók Klubja 15. Jubileumi Országos Konferencia. Kaposvár, 2009. aug. 4 p. – (21) Szakály Z. – Pallóné Kiséri I. – Nábrádi A. (2010): Marketing a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek piacán. Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Kaposvár, 268 p. – (22) Sente V. (2005): Az ökoélelmiszerek termelésének, kereskedelmének gazdasági és piaci összefüggései. PhD értekezés. Kaposvári Egyetem, 151 p. – (23) Sente V. – Szendrő K. – Varga Á. – Barna R. (szerk.) (2011): Abstract of 3rd International Conference of Economic Sciences: sustainable economics - community strategies. Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Kaposvár, 241. p. – (24) Szeredi H. (2011): Védjegyek növelik a magyar áruk értékét. Magyar Vidéki Mozaik, I. évf. 3. sz. 14-15. pp. – (25) Takács I. – Takács-György K. – Járasi É. (2003): Alternatives of Organic Farming in Hungary. According to Farm Structure and Profitability of Production. International Conference on Quality in Chains. Editors: L. M. M. Tijkens – H. M. Vollebregt. Acta Horticulturae 604, July 2003. Wageningen. Vol 2. 481-486. pp. – (26) Törőcsik M. (2003): Fogyasztói magatartás trendek, új fogyasztói csoportok. KJK KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 349 p. – (27) Vida S. (1985): A védjegy pszichológiai és jogi megközelítésben. Akadémia Kiadó, Budapest, 213 p. – (28) Wall, M. – Heslop, L.A. (1986): Consumer Attitudes Toward Canadian-Made Versus Imported Products. Journal of the Academy of Marketing Science, Summer, Vol. 14. No. 2. 27-36. pp. – (29) http://findlogo.net/show/detail/M/merida-logo#.UV4_FTccecM letöltés dátuma: 2012. január 7. – (30) <http://hg.hu/epitkezés?page=76#> letöltés dátuma: 2012. január 20. – (31) http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700011.TV letöltés dátuma: 2013. január 7. – (32) http://vedjegy.blog.hu/2011/10/06/a_vilag_legismertebb_almaja letöltés dátuma: 2012. január 20. – (33) <http://vedjegy.blogspot.hu/> letöltés dátuma: 2012. január 20. – (34) <http://www.felsofokon.hu/mernoki-es-muszaki-palyazat-es-osztondij/2011/02/26/kornyezetbarat-vedjegy> letöltés dátuma: 2012. január 20. – (35) <http://www.gq-bayern.de/> letöltés dátuma: 2012. február 15. – (36) http://www.ohki.hu/ohki_archivum/hirek/2009/090618_magyar_minosegi_serteshus.htm letöltés dátuma: 2012. január 20. – (37) http://www.saga.hu/hu/a_sagarol/buszkesegeink/ letöltés dátuma: 2012. január 20. – (38) <http://www.zalalovo.hu/palyazatok/palyazati-felhivasok/felhivas-orsegi-nemzeti-parki-termek-vedjegy-kerelmezese> letöltés dátuma: 2013. január 4.

////////////////////////// VITA //////////////////////////////////////

Online kérdőíves felmérés a Gazdálkodás olvasóinak és szerzőinek körében

FEHÉR ANDRÁS – SZABÓ G. GÁBOR – SZAKÁLY ZOLTÁN

Kulcsszavak: elégedettség, vélemények, olvasók, szerzők, Gazdálkodás.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A *Gazdálkodás* című tudományos folyóirat 1957 óta jelen van a hazai szaklapok között, ezalatt az egyik legkiemelkedőbb folyóirattá vált az agrárökonómia területén. A *Gazdálkodás* szerkesztőbizottsága úgy gondolta, ennyi év távlatában szükséges lenne megismerni az olvasók, illetve szerzők véleményét a lapról, mivel az ő megállapításaik, kritikáik, illetve javaslataik ismerete nélkül manapság már nem lehet megfelelően felépíteni és működtetni egy tudományos folyóiratot.

Az online kérdőíves megkérdezés legfőbb célja a *Gazdálkodás* agrárökonómiai tudományos folyóirattal kapcsolatos olvasói, illetve szerzői elvárások, vélemények feltérképezése volt. Kíváncsiak voltak, hogy az előfizetői kör preferenciái miben változtak az évek során a lap beszerzését, illetve az egyes rovatok és cikkek jellemzőit illetően. A megkérdezés alapját egy 800 címet tartalmazó e-mail lista képezte, amelyből 175 értékelhető válasz érkezett vissza. A kérdőíves kutatás nem reprezentatív módon zajlott.

A következőkben a legfontosabb eredményeket emeljük ki. A válaszadók háromnegyed része jelenleg nyomtatott formában jut hozzá a laphoz, azonban a jövőt illetően az online felület preferálása szembetűnő. A folyóirat előfizetési díját megfelelőnek minősítették. A lap formai megjelenését és tudományos színvonalát egyaránt jó körüli értékeléssel minősítették. Az olvasók és szerzők számára szükséges információk esetében az alkalmazott kutatások tudományos eredményei bizonyultak a legfontosabb információtípusnak. A rovatok közül a tanulmány rovat kiugróan a legnépszerűbbnek bizonyult. A megkérdezettek 80%-a járt már a *Gazdálkodás* honlapján, és 94%-uk szerint a nemzetközi elektronikus rendszerekben is meg kell majd jelentetni a cikkeket a jövőben. A lapban a válaszadók több mint 70%-a publikált már, az eddig nem publikálók leginkább az időhiányt, a zökkenőmentes befogadást és elbírálást említették meg, valamint a kutatási eredményekben való jobb előrehaladást, illetve a magasabb szakmai színvonalat és az impakt faktoros besorolást hiányolták.

I. BEVEZETÉS

A *Gazdálkodás* című tudományos folyóirat 1957 óta jelen van a hazai szaklapok között. Az eltelt több mint öt évtized alatt az egyik legkiemelkedőbb tudományos

folyóirattá vált az agrárökonómia területén. Ennyi idő elteltével kialakult egy olyan előfizetői és olvasói bázis, amely nélkül a folyóirat nem maradhatott volna fenn ilyen hosszú ideig. *Csete László* a folyóirat 50. évfordulójára írt cikkében kifejti, hogy a **Gaz-**

dálkodásra régebben és napjainkban is jellemző, hogy *olvasottsága messze meghaladja az előfizetések számát*. Az internetes hozzáférés bővíti ugyan az érdeklődők körét, de egyúttal csökkenti az előfizetéseket (Csete, 2006). Be kell azonban látni, hogy napjainkban az olvasási és publikálási szokások nagyban megváltoztak, köszönhetően az internet elterjedésének és az ezzel járó technológiai változásnak. Az internet előretörésének látható jelei a 90-es évek után jelentkeztek először, viszont igazi hatását az ezredfordulót követően fejtette ki. Ettől kezdve olyan társadalmi csoportok kezdtek kialakulni, amelyek számára az internet alapvető szükségletté vált. Természetesen ez hatással volt a különféle médiumokra is. Az *Amerikai Kereskedelmi Minisztérium* egyik kutatásában megállapította, hogy *sokkal nagyobb ütemben növekszik az internet térhódítása, mint bármely más médiumé*. Eredményeik alapján 50 milliós hallgatottsági táborra a rádió 38 év alatt tett szert, a televízió 13 év alatt érte el ezt a nézőszámot, míg az internet csupán 4 év alatt elérte azt a számot (Eszes – Bányai, 2002).

A *Lapkiadók Világszövetségének* (WAN-IFRA) „Trendek a világ sajtópiacán” című tanulmányában kifejtették, hogy *a világ felnőtt lakosságának nagyjából fele olvas újságot*: több mint 2,5 milliárdan nyomtatott formában és több mint 600 millióan digitálisan. A nyomtatott sajtó jelentősége az internet előretörésével valamelyest korlátozódott, főleg Európában és Amerikában (*Magyar Lapkiadók Egyesülete*, 2012). Napjainkban az internetes (online) jelenlét tevékenységi körtől függetlenül elkerülhetetlenné vált. Viszont nem elég csupán jelen lenni az interneten – például egy honlap által –, hanem az oldalra látogató felhasználók igényeit is fel kell mérni, és a lehető legjobban ki kell elégíteni. A *Központi Statisztikai Hivatal* (KSH) 2011. évi adatai alapján *a hazai lakosság 68%-a használja ténylegesen az internetet* (az elmúlt három

hónapban internetezett). Ez az arány 2005-ben még csak 37% volt (KSH, 2011). A különösen magas megoszlás mellett indokolt kiemelni, hogy a felhasználók legnagyobb része nem csupán jelen van az online felületen, hanem interaktív módon kapcsolódik a különféle eseményekhez. Az előbbiekből felvázolt képet erősíti az a tendencia, amely szerint a kiadók (nyomtatott sajtótermékek kiadói) egyre inkább jelentkeznek a nyomtatott formátumú lapkiadások mellett online változattal is. A különféle folyóiratok internetes változataira való előfizetés, a cikkek elektronikus formátumban való megvásárlása fellendülőben van Magyarországon. Ezt alátámasztja *Ságodi Anikó* online marketing tanácsadó véleménye is, amely szerint *a nyomtatott termékek olvasottsága még mindig nagyobb a digitális megjelenésnél*, azonban fel kell ismerni, hogy az olvasókért vívott harc hosszú távon az interneten dől el (Ságodi, 2012).

Egy tudományos folyóirat is akkor működhet hatékonyan, ha annak szerkesztőbizottsága ismeri az olvasóközönség, illetve a szerzőjelöltek vagy a szerzők lappal kapcsolatos véleményét. Az olvasók és szerzők megállapításainak, kritikáinak, illetve javaslatainak ismerete nélkül manapság már nem lehet megfelelően felépíteni és működtetni egy tudományos folyóiratot. A **Gazdálkodás** folyóiratnál is erre a megállapításra jutott a szerkesztőbizottság. Úgy gondolták, hogy ennyi év távlatában érdemes lenne megismerni az olvasók, illetve a szerzők véleményét a lapról. Ezzel kapcsolatosan végeztek már kérdőíves felméréseket, és a hivatalos honlapon is lehetőség nyílik a kérdésfeltevésre, azonban ezek a véleménynyilvánítási módok viszonylag kevés olvasót és szerzőt értek el. A papíralapon történő kérdőíves megkérdezéssel a legnagyobb probléma az alacsony kitöltési és visszaküldési hajlandóság volt, ezért a szerkesztőbizottság úgy döntött, hogy *szélesebb körű megkérdezés indokolt a szerzői, illetve olvasói vélemények*

megismerése érdekében. Így a Kaposvári Egyetem Marketing és Kereskedelem Tanszékével együttműködve online kérdőíves felmérést szerveztek meg.

Legfőbb céljuk a **Gazdálkodás** agrár-ökonómiai tudományos folyóirattal kapcsolatos olvasói, illetve szerzői elvárások, vélemények feltérképezése volt. Kíváncsiak voltak továbbá, hogy az előfizetői kör preferenciái miben változtak az évek során a lap beszerzését, illetve az egyes rovatok és cikkek jellemzőit illetően.

II. ANYAG ÉS MÓDSZER

A vizsgálatok során az olvasói és szerzői vélemények feltérképezéséhez *primer jel-*

legű kutatásra támaszkodtunk, amely közvetlenül, elsődleges vizsgálatokkal gyűjtött újszerű információkat jelent. Ezen belül a *kvantitatív kutatást* választottuk, amely mennyiségi, számszerűen meghatározható válaszokat ad a kutatási kérdésekre (Malhotra, 2002). A kérdőíves kutatás a **Gazdálkodás** folyóirat szerkesztőségének és a Kaposvári Egyetem Marketing és Kereskedelem Tanszékének együttműködésével zajlott.

A megkérdezés módszerének az *online kérdőíves felmérést* határoztuk meg. A vizsgálatban a folyóirat eddigi olvasói, illetve szerzői vettek részt. A kérdőívet a GoogleDocuments segítségével hoztuk lét-

I. táblázat

Személyes jellegű információk (háttérváltozók) N = 175

Neme	Fő	%
Férfi	107	61,1
Nő	68	38,9
Életkora		
18–30 év	17	9,7
30–50 év	97	55,4
50 év felett	61	34,9
Legmagasabb iskolai végzettsége		
Felsőfokú diploma	40	22,9
Felsőfokú diploma és tudományos fokozat	135	77,1
Foglalkozása		
Tudomány terület (kutató, oktató vagy PhD-hallgató)	141	80,6
Állami alkalmazott nem tudományos területen	7	4,0
Vállalkozó vagy vállalkozásnál alkalmazott	10	5,7
Nyugdíjas	15	8,6
Egyéb, éspedig	2	1,1
PhD-hallgatók képzésében való érintettség		
Igen	106	60,6
Nem	69	39,4
A folyóirattal való kapcsolódás		
Előfizető és rendszeres olvasó	35	20,0
Előfizető, de nem rendszeres olvasó	15	8,6
Rendszeres olvasó, de nem előfizető	81	46,3
Eddig ritkán vette a kezébe a lapot	35	20,0
Nem olvassa a lapot	9	5,1

re és egy link¹ formájában vált terjeszthetővé. A **Gazdálkodás** szerkesztőségétől kapott körülbelül 800 címet tartalmazó e-mail listát használtuk fel a kérdőív ki küldése során. A kérdőíves kutatás nem reprezentatív módon zajlott. A vizsgálatban különválasztottuk az olvasókkal, illetve a szerzőkkel kapcsolatos kérdéseket, azonban előfordultak átfedő kérdések is a két csoport között, továbbá személyes jellegű kérdéseket (háttérváltozók) is feltettünk, ezek eredményeit az 1. táblázat szemlélteti.

A kérdőív több válaszlehetőséges és eldöntendő típusú, zárt kérdéseket tartalmazott, továbbá skálajellegű kérdések is szerepeltek a felmérésben, a megkérdezettek saját szubjektív véleményét pedig nyitott kérdésekkel vizsgáltuk.

A kutatásban a válaszadás önkéntes és névtelen volt, vagyis az adatfeldolgozás során a kitöltőt nem lehetett azonosítani.

Összesen 175 válasz érkezett vissza, ezekből 9 esetben a megkérdezettek eddig még nem olvasták a folyóiratot, így részükről csupán a személyes jellegű kérdésekre kaptunk választ. A kérdőívek a GoogleDocuments rendszerébe automatikusan visszaérkeztek, ahol egy Excel formátumú táblázat segítségével váltak letölthetővé. A kapott adatokat az SPSS matematikai-statisztikai program segítségével értékeltük ki. A háttérváltozók esetében szignifikáns összefüggéseket is kerestünk, amelyeket az egyes kérdések általános megoszlásának ábrázolása és elemzése után tüntetünk fel a tanulmányban.

III. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

Ebben a fejezetben a kérdőív kiértékelésének legfontosabb eredményeit mutatjuk be. Bizonyos kérdéscsoportoknál a szerzői, illetve olvasói nézőpontokat együtt vizs-

gáljuk, aminek oka, hogy ezekben az esetekben hasonlóan vélekedett a két vizsgált csoport. A *következő átfogó témakörök szerint szemléltetjük a kérdőíves kutatás legfontosabb eredményeit:*

- A folyóirathoz való hozzájutás vizsgálata.
- A lap tudományos színvonalának és formai megjelenésének olvasói szemszögből történő minősítése.
- A folyóirat előfizetési díjának olvasói szemszögből történő megítélése.
- A különféle információ típusok és a rovatok fontosságának vizsgálatai olvasói, illetve szerzői szemszögből.
- Végül a folyóiratban történő publikációs hajlandóság vizsgálata szerzői szemszögből.

3.1. A folyóirathoz való hozzájutás vizsgálata

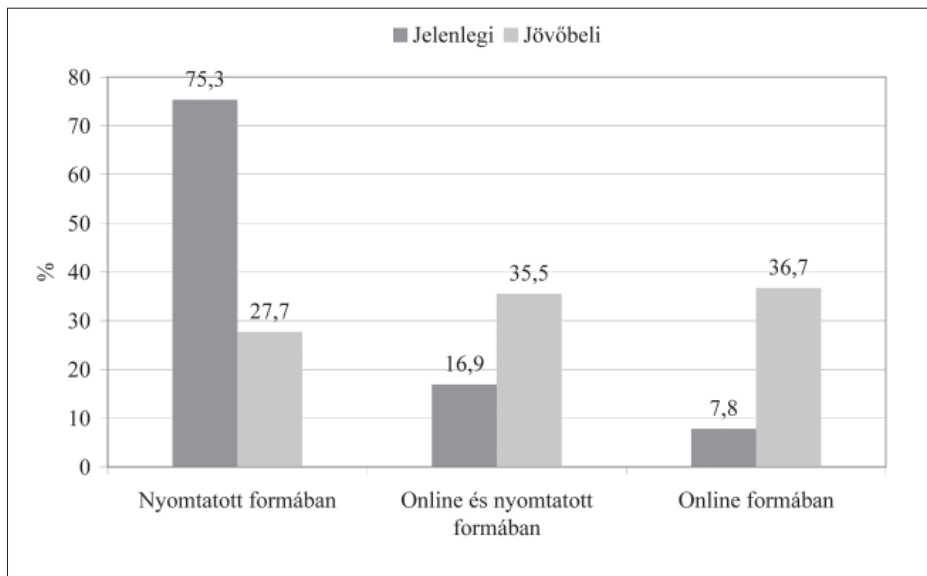
Elsőként a **Gazdálkodás** című folyóirat olvasói véleményeit és preferenciáit vizsgáltuk. Az 1. ábra a folyóirat eddigi beszerzési formáit hasonlítja a jövőbeli hozzájutás formájához.

Jelenleg a válaszadók háromnegyed része kizárólag nyomtatott formában, míg további 17%-a nyomtatott és online formátumban jut hozzá a folyóirat aktuális számaihoz. Az online formátum használata a megkérdezettek körében egyelőre különösen alacsony arányt, 7,8%-ot mutat. Az előző megoszlásokhoz képest nagymértékű változást tapasztaltunk a jövőbeli beszerzési formátumok között. Az *online formátum aránya majdnem megháromszorozódott*, továbbá kizárólag online formában való beszerzést a válaszadók több mint harmada várna el a jövőben. A nyomtatott hozzájutás aránya 27,7%-ra csökkent, amiből az következtethető, hogy az online felületen való megjelenés a jövőben különösen fontosá válhat.

¹ <https://docs.google.com/spreadsheets/viewform?formkey=dHo4WmNHSFFVZFZXMWxiVU4wVnJyWWc6MQ>

I. ábra

A folyóirathoz való jelenlegi és jövőbeli hozzájárulás összehasonlítása (N = 166)

Forrás: saját szerkesztés

• A megkérdezettek életkorának függvényében érdekes összefüggést találtunk. Az *online formátumban való jövőbeli hozzáféréshez* leginkább a 30–50 év közöttiek ragaszkodnak (46,7%), az 50 év felettiek viszont az előzőekkel ellentétben legnagyobb arányban (44,1%) a *nyomatott formához* kötődnek a későbbiek során is. A 30 év alattiaknak (47,1%) mindegy, hogy *online vagy nyomtatott módon* jutnak-e hozzá a laphoz.

• Az előfizető és rendszeres olvasó kategóriába tartozó válaszadók többsége (57,1%) *nyomatott formában* képzei el a folyóirathoz való hozzájárulást a jövőben is. Egészen más arányokat kaptunk a rendszeres olvasó, de nem előfizetők körében. Náluk 19,8%-kal a legalacsonyabb a *nyomatott formában* történő jövőbeli megjelenés igényének aránya. A lapot ritkán olvasók az *online formátumot* preferálják, az 54,3%-os arány kiemelkedik a többi kategória közül.

Az előzőek során már kiderült, hogy a

Gazdálkodás online megjelenésére egyre nagyobb lesz az igény, így megvizsgáltuk a folyóirat *hivatalos honlapjának látogatottsági megoszlását*. Az eredmények alapján a válaszadók 80,7%-a már járt a honlapon. Ezek szerint kijelenthető, hogy a megkérdezettek körében a honlap kiemelkedően ismert, vagyis fontossá válhat a jövőben, hogy az olvasókat itt tudják tartani, illetve az aktivitásukat tovább növeljék a lap szerkesztői.

A folyóirat népszerűségének és elismertségének növelése érdekében fontos lépés lenne, hogy a *folyóirat cikkei nemzetközi elektronikus rendszerekben is megjelenessék*. A következő kérdés során az ezzel kapcsolatos fogyasztói egyetértést vizsgáltuk. Pozitívumként kell megemlíteni, hogy az eddigi kérdésekre adott válaszok alapján itt kaptuk a legmagasabb arányt. Tehát a válaszadók 94,0%-a egyetért azzal a felvetéssel, hogy a cikkeket meg kellene jelentetni a nemzetközi elektronikus rendszerekben is.

3.2. A folyóirat tudományos színvonalának és formai megjelenésének olvasói szemszögből történő minősítése

A továbbiakban a lap tudományos színvonalának, illetve a formai megjelenésének minősítését kértük a válaszadóktól (2. táblázat). Ennek során értékelésüket az iskolai osztályzatoknak megfelelően kellett, hogy megadják. A tudományos színvonal esetében az 1 – az alacsony, míg az 5 – a magas színvonalat jelentette. A formai megjelenésnél az 1 – az egyáltalán nem megfelelő, míg az 5 – a teljes mértékben megfelelőt fejezte ki.

A folyóirat tudományos színvonalát és formai megjelenését összességében jóra minősítették a megkérdezettek, bár a formai megjelenés néhány tizeddel jobb értékelést kapott a tudományos színvonalnál. A szórásértékek alapján nem születtek szélsőséges értékelések.

Szövegesen is értékelhették az alacsonyabb megítélés okait azok a válaszadók, akik 2-es vagy 1-es osztályzattal értékelték a tudományos színvonalat, illetve a formai megjelenést. A vélemények között építő és kritizáló jellegű kijelentések egyaránt találhatóak. A tudományos színvonalat tekintve az alacsonyabb minőségű, kiforratlan, PhD-hallgatók által készített cikkeket emelték ki,

és a nemzetközi szinten való megjelenést hiányolták. Formai kifogásként a régies, ódivatú kivitelezési módot említették legfőbb kritikaként.

3.3. A folyóirat előfizetési díjának olvasói szemszögből történő megítélése

Az olvasói megkérdezés során a folyóirat előfizetési díjának megítélését is vizsgáltuk (3. táblázat).

A válaszok alapján elmondható, hogy a megkérdezettek különösen bizonytalanok ebben a kérdésben, mivel 41%-uk nem tudott vagy nem akart válaszolni erre a kérdésre. További 33,1%-uk, illetve 21,7%-uk éppen megfelelőnek találta vagy nem okozott problémát a jelenlegi előfizetési díj kifizetését, és mindössze a válaszadók 4,2%-a tartja azt túlzottan magasnak. Így megállapítható, hogy a megkérdezetteknek különösebb problémája az előfizetési díjjal kapcsolatban nincsen, mégis felmerül a kérdés, hogy vajon milyen okból bizonytalan a többség?

• *Az előfizetési díj kifizetése az 50 év feletieknek okozza a legkevesebb problémát (35,6%), míg a fiatalabbaknál ez kevesebb mint 20%. A kérdéssel kapcsolatos bizonytalanság (NT/NV) leginkább a 30–50 év közöttiekénél emelhető ki (50%).*

2. táblázat

A lap tudományos színvonalának és formai megjelenésének minősítése

Megnevezések	N	Átlag	Szórás
Tudományos színvonal	161	3,97	0,786
Formai megjelenés	163	4,15	0,828

Forrás: saját szerkesztés

3. táblázat

A folyóirat előfizetési díjának megítélése (N = 166)

Megnevezések	Fő	%
NT/NV	68	41,0
Éppen megfelelő	55	33,1
Nem okoz problémát	36	21,7
Túlzottan magas	7	4,2

Forrás: saját szerkesztés

• Az előfizetéssel rendelkezőknek egyáltalán nem okoz problémát a folyóirat előfizetési díja. Ezt alátámasztja az ezzel kapcsolatos százalékos megoszlás is, ahol a nem okoz problémát, illetve az éppen megfelelő kategóriába tartozók aránya szinte teljesen megegyezik, körülbelül 40-40%-os arányban. A bizonytalan válaszokat azok adták, akik ritkán olvassák a folyóiratot, illetve rendszeres olvasók, viszont nem előfizetők.

3.4. A különféle információ típusok és a rovatok fontosságának vizsgálata olvasói, illetve szerzői szempontból

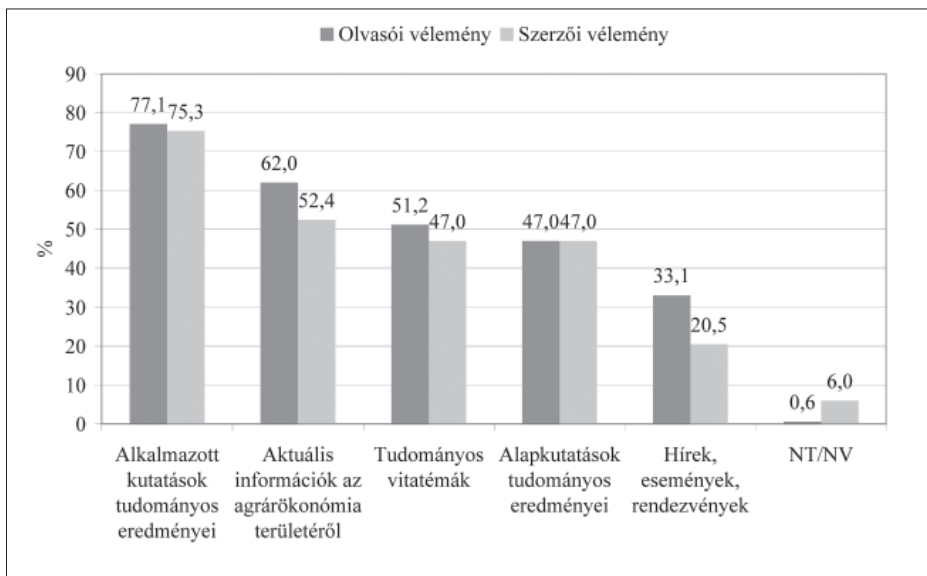
A 2. ábrán bemutatjuk, hogy olvasói, illetve szerzői szempontból milyen információ típusok fontosak a megkérdezettek számára. A szerzők esetében a cél az, hogy lássuk az általuk preferált témaköröket, ami a már meglévő vagy későbbi potenciális publikációk szempontjából kulcskérdés

lehet. Ezt a kérdést általános szempontból tettük fel, nem volt feltétel az, hogy a megkérdezettek ténylegesen publikáljanak a lapban. Ennél a kérdésnél több válasz megjelölésére is lehetőséget adtunk.

Az olvasók legnagyobb része (77,1%-a) az alkalmazott kutatások tudományos eredményeire a leginkább kíváncsi. Aktuális információkra az agrárökonómia területéről, illetve tudományos vitatémákra a megkérdezettek 62,0%, illetve 51,2%-a fogékony. Az alapkutatások (47,0%) az alkalmazott kutatásokhoz mérten alacsonyabb népszerűségnek örvendenek. Legkevésbé az általános hírekről, rendezvényekről és eseményekről szóló hírek fontosak a válaszadóknak, azonban ezekre is a megkérdezettek valamivel több mint harmada kíváncsi.

A fontos és szükséges információkhoz képest csekély különbséget fedeztünk fel a szerzők esetében. Az információ típusok sorrendje nem változott. Látható, hogy az

2. ábra
Az információ típusok fontosságának vizsgálata olvasói, illetve szerzői szempontból (N = 166)

Forrás: saját szerkesztés

alkalmazott kutatások tudományos eredményei (75,3%) kiemelkedő fontosságúak a szerzők számára, így valószínűsíthető, hogy a válaszadók által írt publikációk is ebben a témakörben születnek. A szerzők számára csökkent a jelentősége az aktuális információknak, valamint a tudományos vitatémáknak, kevésbé fontosak a különféle általános hírek, illetve az eseményekről és rendezvényekről megjelentetett információk.

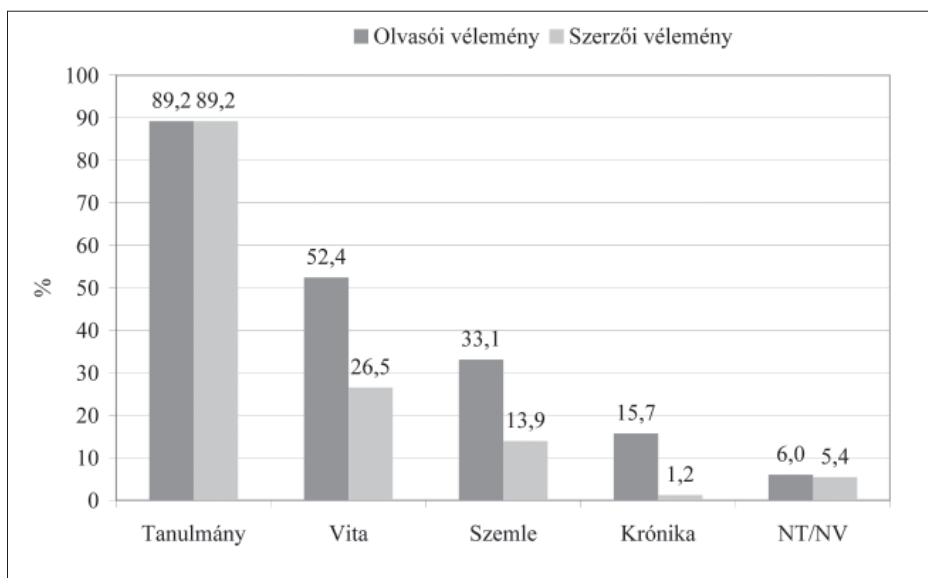
• A foglalkozás típusa szerint olvasói szemszögből kimagasló arányban a kutatók, az oktatók vagy a PhD-hallgatók számára fontosak (82,1%) az alkalmazott kutatások tudományos eredményeiről szóló információk, a többi foglalkozási típusnál átlagban 55–60%-os ez az arány. Az alapkutatások tudományos eredményeit illetően viszont a tudományos területen foglalkoztatottaknál alacsonyabb az arány, csupán 50,7%, ami alapján elmondható, hogy esetükben az alkalmazott kutatások jelentősebb szerepet töltenek be.

• Szerzői szemszögből a tudományos fokozattal rendelkező felsőfokú végzettségűek valamivel nagyobb arányban (79,5%) tartják fontosnak az alkalmazott kutatások tudományos eredményeivel kapcsolatos információkat, mint a felsőfokú diplomások (61,5%). Ez azzal magyarázható, hogy a fokozattal rendelkezők számára eleve fontosabb a publikálás, és ezen belül az alkalmazott kutatások témaköre.

• Szerzői és olvasói oldalról is igaz, hogy az 50 év felettek sokkal jobban érdeklődnek a tudományos vitatémák iránt (61%), mint a fiatalabbak (40%). Az alapkutatások tudományos eredményei olvasói szemszögből a 30–50 év közötti válaszadók számára kiemelkedően fontosak (58,9%), a másik két korcsoportot tekintve 30–40% közötti arányokat kaptunk.

A következő részben a folyóirat különféle rovatainak megítélését mutatjuk be. A 3. ábrán együtt szemléltetjük az egyes rovatok olvasói népszerűségét, illetve szerzői szemszögből az egyes rovatokban történő

3. ábra
A folyóirat rovatainak vizsgálata az olvasói népszerűség, illetve a szerzők általi publikálási hajlandóságot tekintve (N = 166)

publikálási hajlandóságot. A szerzők esetében általános formában történt a kérdés feltevése, vagyis azok is válaszolhattak, akik eddig nem publikáltak a **Gazdálkodásban**. A megkérdezettek több választ is megjelölhettek.

Az olvasók körében a legnépszerűbb rovatnak a *Tanulmány* rész bizonyult, a válaszadók 89,2%-a olvassa rendszeresen. A *Vita* rovatot minden második válaszadó megtekinti, a *Szemle* a válaszadók harmadánál minősül kiemelkedőnek, végül a legalacsonyabb arányt a *Krónika* rész érte el, 15,7%-kal.

Az olvasókhoz hasonlóan a szerzők egyértelmű többsége (89,2%) a *Tanulmány* rovatban publikálna legszívesebben, a *Vita* (26,5%) és a *Szemle* (13,9%) különösen nagy lemarakással követi a *Tanulmány* részt. A *Krónika* a vizsgálat eredményei alapján szinte egyáltalán nem érdeklí a szerzőket, ezt jól bizonyítja az 5,4%-os arány.

- Az előfizető és rendszeres olvasó kategóriába tartozók 97,1%-a a *Tanulmány* rovatot olvassa leggyakrabban, ami a többi kategóriához mérten is kimagaslónak számít.

- Az életkor szerint olvasói szemszögből az 50 év felettek 66,1%-os aránnyal inkább kedvelik a *Vita* rovat írásait, mint a fiatalabb korosztályok (átlagban 42%). A *Szemle* hasonlóan az előzőekhez, leginkább az 50 év felettek körében népszerű (45,8%), a fiatalabbaknál átlagban csak 20%-os megoszlást kaptunk. A szerzők közül az 50 év feletti válaszadók 39,0%-a szívesen publikálna a *Vita* rovatban. Ez különösen magas megoszlásnak számít a 30 év alattiak (17,6%), illetve a 30 és 50 év közöttiekhez (20,0%) képest.

- A tudományos területen dolgozó válaszadók 93,3%-a publikálna legszívesebben a *Tanulmány* rovatban. Ilyen magas arányt a többi foglalkozási típus esetében nem tapasztaltunk. A *Vita* rovatot illetően viszont a tudományos területen dolgozók elutasítási aránya 78,4%-os.

Olvasói szemszögből kíváncsiak voltunk

arra, hogy a jelenlegi rovatokon kívül a válaszadók (N = 166) *igényelnek-e további új rovatokat*, és amennyiben igen, akkor általában melyek azok a témakörök, amelyekről leginkább olvasnának. A válaszok alapján az a következtetés vonható le, hogy a megkérdezettek jellemzően nem igényelnek új rovatokat, ezt alátámasztja, hogy 86,1%-uk elutasította ennek jövőbeli lehetőségét. Közel 15%-uk viszont értékes javaslatokat tett. *A leggyakoribb említések a következők voltak*: nemzetközi kitekintés, sajtószemle; esettanulmányok, jó gyakorlatok bemutatása; külföldi tapasztalatok, eredmények összefoglalói; hírekről és rendezvényekről való cikkek és összefoglalók.

3.5. A folyóiratban történő publikációs hajlandóság vizsgálata szerzői szemszögből

Végezetül *szerzői szemszögből* mutatjuk be, hogy a válaszadók közül eddig hányan publikáltak a **Gazdálkodásban**. A válaszadók 71,1%-a már eddig is publikált a lapban, megtartásuk és igényeik ismerete kulcskérdés. Különösen fontos viszont az a 48 fő, akik eddig még nem publikáltak a folyóiratban. *Ennek legfontosabb okai a következők*: időhiány; kutatási eredményekben való lassú haladás; zökkenőmentesebb befogadás és több szerkesztői/lektori segítség; saját elhatározás, motiváció; ösztönzés, felkérés egy cikk megírására; legyen impakt faktoros a lap; magasabb színvonal jellemezze a folyóiratot.

- A 30 évnél fiatalabbak csupán 41,2%-a publikált a folyóiratban, ehhez képest az idősebb korosztály képviselői körülbelül 75%-os arányban. A fiatalabbak visszafogott publikálási hajlandósága részben érthető, hiszen kutatási témájuk sok esetben még kiforratlan, így a publikálási lehetőségeik is szűkebbek.

- A tudományos fokozattal rendelkező felsőfokú diplomások magasabb arányban (76,4%) publikáltak a lapban, mint a csupán felsőfokú diplomás végzettségűek. Ez

az eset is az előző összefüggéssel magyarázható; ha már tudományos fokozattal rendelkezik egy kutató, akkor a publikációs hajlandósága is nagyobb, és jobbak a lehetőségei a kutatási területek ismeretét illetően is.

A következő kérdéssel azt vizsgáltuk, hogy *akik eddig nem publikáltak a folyóiratban* (N = 48), *azok a jövőben hajlandók lennének-e erre*, illetve *milyen tényezők segíthetnék* őket abban, hogy publikáljanak. A kapott egyéni válaszokat beépítettük az előző kérdés során már bemutatott javaslatokba, mivel a válaszadók szinte teljesen hasonló megállapításokat tettek a két kérdéskörben. A megkérdezettek különösen pozitívan gondolkodtak a jövőbeli publikálást illetően, mivel 77,1%-uk valószínűsíthetően írni fog a lapban, ami azt jelenti, hogy mindössze 11 megkérdezett utasította ezt el.

IV. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Jelenleg a válaszadók háromnegyed része nyomtatott formában *jut hozzá a laphoz*, online és nyomtatott formában együttvéve is csupán 24,7%-uk. A jövőt figyelembe véve viszont a megkérdezettek több mint harmada kizárólag online formátumban, míg további 35,5%-uk online és nyomtatott formában szeretne hozzájutni a laphoz. Nyomtatott formában mindössze 27,7%-uk igényelné a lapot. A háttérváltozókat tekintve az 50 év felettek továbbra is ragaszkodnak a nyomtatott formához, a fiatalabbak viszont az online megjelenést részesítenék előnyben a jövőben. A jelenlegi előfizetők közül a nyomtatott kiadáshoz minden második válaszadó ragaszkodik a későbbiek során is, míg a lapot ritkábban olvasóknál az online formátum a preferált. A kapott eredmények alátámasztják azt a feltételezést, amely szerint az online felület nyújtotta lehetőségeket a jövőben sokkal jobban ki kell használni, mivel az olvasók többsége így szeretne hozzájutni a folyóirathoz.

A *folyóirat tudományos színvonalát és formai megjelenését* körülbelül 4-es osztályzattal értékelték a megkérdezettek. A formai kinézetet (4,15) valamivel jobbra értékelték a lap tudományos megjelenésénél (3,97). A formai kivitelezés legfőbb hibájának a régies stílust említették, a tudományos színvonal gyengeségei közé sorolták a sokszor alacsonyabb színvonalú, PhD-hallgatók által készített, még kiforratlan cikkeket.

Az *olvasók és szerzők számára szükséges információk* esetében hasonló eredmények születtek. Az alkalmazott kutatások tudományos eredményei bizonyultak mindkét csoport számára a legfontosabb információ típusnak, 75% feletti említési aránnyal. A többi információ típusú illetően árnyaltabb képet kaptunk a szerzők esetében, miközben a tényezők sorrendje a két csoportnál nem változott. A kutatói státusszal rendelkező olvasók számára az alkalmazott kutatások 82,0%-os arányban a legfontosabbak. Ez a szerzők esetében is hasonló megoszlást mutatott. Az alapkutatásokkal kapcsolatos információk viszont a nem tudományos státuszú válaszadók szempontjából fontosabbak. A szerzőknél a tudományos vitatémák az 50 év felettek számára a leginkább jelentősek.

A *Tanulmány* rovat kiugróan a legnépszerűbbnek bizonyult mind az olvasók, mind a szerzők (publikálási cél) körében, egyaránt 82%-os említési aránnyal. A *Vita* rovat minden második olvasónak fontos, a szerzők körében már csak a megkérdezettek harmada van hasonló véleményen. A rendszeres olvasók és előfizetők 97,0%-a a *Tanulmány* rovat mellett tette le a voksát. A tudományos területen dolgozó potenciális szerzők 93,3%-a jelölte meg fő publikálási célnak a *Tanulmány* rovatot. A *Vita* rovatot, hasonlóan a tudományos vitatémákhoz, az 50 év feletti olvasók és szerzők preferálják jobban.

A válaszadók 80,0%-a *járt már a Gazdálkodás honlapján*. A megkérdezettek

94,0%-a szerint *a cikkeket a nemzetközi elektronikus rendszerekben is meg kell majd jelentetni*. Ez összefügg a lap tudományos színvonalának értékelésekor hangsúlyozott kritikákkal, amelyek szerint a nemzetközi szintéren való megjelenés a folyóirat egyik hiányossága. Ezen feltétlenül változtatni kell a lap szerkesztőinek.

A folyóirat előfizetési díját illetően a válaszadók legnagyobb része bizonytalan. Ez részben érthető, mivel többségben vannak azok az olvasók, akik nem előfizetői a lap-

nak, így nekik korlátozott a véleményük a kérdéssel kapcsolatban. A többi válaszadó számára nem okoz komolyabb problémát az előfizetési díj mértéke.

A folyóiratban a válaszadók 71,1%-a *publikált*. Az *eddig nem publikáltak* leginkább az időhiányt, a zökkenőmentes befogadást és elbírálást említették meg, valamint a kutatási eredményekben való jobb előrehaladást, illetve a magasabb szakmai színvonalat és az impakt faktoros besorolást hiányolták.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

- (1) Csete L. (2006): 50. évfolyamába lépett a Gazdálkodás. *Gazdálkodás* 50 (1) 1-8. pp. – (2) Eszes I. – Bányai E. (2002): *Online marketing*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1-176. pp. – (3) KSH (2011): Háztartások infokommunikációs eszközhasználatossága és egyéni használat jellemzői. Internetet ténylegesen használók. URL: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_aves/i_onio06.html (Letöltés ideje: 2013. március 20.) – (4) Magyar Lapkiadók Egyesülete (2012): *World Press Trends: emelkedett az újságolvasók száma, a digitális bevételek ezt a növekedést még nem tudják követni*. URL: <http://mle.org.hu/world-press-trends-emelkedett-az-ujsgolvasok-szama-a-digitalis-bevetelek-est-a-novekedest-meg-nem-tudjak-kovetni/> (Letöltés ideje: 2013. március 20.) – (5) Malhotra, N. K. (2002): *Marketingkutatás*. Kjk-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 1-800. pp. – Ságodi A. (2012): *Nyomatott vs. on-line sajtó, haldokolnak az újságok*. URL: <http://www.abfoxx.eu/online-sajto.html> (Letöltés ideje: 2013. március 20.)

//////////////////////////////////// KRÓNKA //////////////////////////////////////

„Hensch Árpád nyomdokain” A Gazdálkodásban publikált PhD-hallgatók és kutatók III. konferenciája

TENK ANTAL

A most már hagyományosan négyévenként megrendezett PhD-konferenciára az idén április 25-én került sor Mosonmagyaróváron, a Nyugat-magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Karán. A sorrendben harmadik ilyen konferencia apropóját egy jeles évforduló adta: 100 évvel ezelőtt, 1913. július 17-én hunyt el *Hensch Árpád*, a mezőgazdasági üzemtan tudományának hazai megteremtője, a 19. század utolsó évtizedeiben a magyaróvári M. kir. Gazdasági Akadémián oktató

„Nagy Tanári Kar” egyik jeles képviselője. Ezért is kapta a konferencia a „Hensch Árpád nyomdokain” címet. A szervezők is hagyományosan a kar Gazdaságtudományi Intézete, a Gazdálkodás Szerkesztőbizottsága és Baráti Köre voltak.

A konferenciát a Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar dékánja, *Dr. Schmidt Rezső* professor nyitotta meg. *Dr. Hegyi Judit* egyetemi docens, a Gazdaságtudományi Intézet igazgatója köszöntőjében hangsúlyozta, hogy a 2005-ben indult kez-

deményezés mára már hagyománnyá érett, és folytatását mindenképpen biztosítani akarják a karon. *Dr. Kapronczai István* c. egyetemi tanár, a Gazdálkodás főszerkesztője kiemelte, hogy a folyóiratnak továbbra is fontos szerepe lesz a PhD-hallgatók publikálási lehetőségeinek segítségével. *Dr. Takácsné Dr. György Katalin* egyetemi docens, a Baráti Kör elnöke azt hangoztatta, hogy ezek a konferenciák erősíthetik a különböző korosztályok kapcsolatát, szakmai együttműködését. *Dr. Székely Csaba* professzor, a szerkesztőbizottság elnöke is a fiatal generáció szakmai fejlődésének lehetőségét emelte ki felszólalásában. *Dr. Csete László* c. egyetemi tanár, a Gazdálkodás tiszteletbeli főszerkesztője levélben köszöntötte a résztvevőket.

A köszöntések után a plenáris ülés következett, ahol *Dr. Tenk Antal* professor emeritus „Hensch Árpád munkássága” címen tartott előadásában emlékezett meg a jeles tudós és kiváló professzor több mint négy évtizedes – benne 33 évnyi tanári – munkájáról. Az előadást követően *Ujhelyi Sándor* ny. minisztériumi főtanácsos –

Hensch Árpád dédunokája – az utódok nevében mondott köszönetet a konferencia szervezőinek. A rendezvényt jelenlétével tisztelte meg *Hensch Judit* dédunoka és *Dr. Solt Eszter* ükunoka.

A konferencia iránt még a korábbinál is nagyobb volt az érdeklődés: összesen 82 résztvevő regisztrálta magát és a hat szekcióban 57 előadás hangzott el. Maguk a szekciótémák is nagyon változatosak voltak: a magyar mezőgazdaság üzemgazdasági kérdései; a hazai agrárpolitika aktuális kérdései; piaci kihívások-marketingválaszok az élelmiszer-gazdaságban; a vidékfejlesztés időszerű problémái. Örömteljes, hogy az angol nyelvű szekcióban 6 előadásra kerülhetett sor, az előadók közül két PhD-hallgató a Nyitrai Szlovák Agrártudományi Egyetemről érkezett. Újdonság volt az ún. Junior szekció, ahol a tanulmányaikat kezdő PhD-hallgatók, illetve tudományos diákkörösök tartottak előadást.

A konferencia közös ebédrel és egy nagyon kellemes hangulatú baráti beszélgetéssel zárult, jó lehetőséget adva a további szakmai együttműködéseknek.

A Magyar Agrárközgazdaságtudományi Egyesület (MAKE) második konferenciájának összefoglalója

JÁMBOR ATTILA

A Magyar Agrárközgazdaságtudományi Egyesület (MAKE) 2013. május 3-án második alkalommal megrendezett éves konferenciáján közel 40 résztvevő jelenlétében 25 előadás hangzott el, nagyrészt fiatal kutatók részvételével. A tudományos tanácskozási témái a szakma kutatási kérdéseinek széles spektrumát lefedték. A konferencián egy plenáris előadás és hat szekcióban átlagosan négy előadás hangzott el. A következőkben az egyes előadásokat foglaljuk össze röviden.

A konferencia *Fertő Imre* (BCE és MTA KRTK KTI) rövid bevezetőjével kezdődött, amelyben az egyesület elnöke felhívta a hazai kutatók figyelmét a nemzetközi életbe való bekapcsolódás fontosságára, amelynek legfontosabb eszközei a nemzetközi tudományos folyóiratokban való publikálás és a konferenciákon való részvétel. *Fertő Imre* véleménye szerint a színvonalasan megírt, tudományos módszereket és védhető eredményeket tartalmazó cikkek mindig eladhatók, ezek megírásához azonban komoly kutatómunka szükséges. A MAKE elnöke biztatta a jelenlévőket, hogy adjanak le cikkeket az európai és nemzetközi társaság háromévente megrendezett soros kongresszusaira (előbbit 2014-ben Ljubljanában, utóbbit 2015-ben Milánóban rendezik).

A bevezető utáni közel egyórás plenáris előadást *Kézdi Gábor*, a CEU egyetemi docense, az MTA KRTK KTI tudományos főmunkatársa tartotta *Szakpolitikai programok hatáselemzésének módszertani kérdései* címmel. Az előadás felhívta a hazai agrárközgazdászok figyelmét az

ökonometria által kínált tudományos elemzési módszerek lehetőségeire, és részletekbe menően ismertette az egyes módszerek előnyeit-hátrányait, illetve alkalmazásuk lehetőségeit. Az előadó világossá tette azt is, hogy ezek a módszerek a legtöbb nemzetközi konferencián és tudományos folyóiratban elengedhetetlenül fontosak a megjelenéshez, valamint az elhangzottak megértéséhez, így biztatott minden jelenlevőt a saját kutatási területéhez közel álló módszerek megismerésére és elsajátítására.

A plenáris előadás után a résztvevők két csoportra oszlottak a meghirdetett szekciók alapján. Az első szekcióban *Jámbor Attila* (BCE), a másodikban *Csáki Csaba* (BCE) elnökölt, és mindkettőben négy-négy előadás hangzott el. Az első szekciót *Kruppa Bertalan* (AKI) nyitotta meg a hazai szójatermelés bővítési lehetőségeiről tartott előadásával. Kiemelt szerepet szánt a GMO szója melletti és elleni érveknek, valamint a világpiaci helyzet ismertetésének. Az előadást követő vita központi kérdése a szójatermékpiaca jövője volt Európában és Magyarországon, és a résztvevők arról folytattak tanácskozást, milyen növényekkel és módszerekkel lehet az állati takarmányszükségletet megtermelni, fejleszteni, illetve a szójaimportot kiváltani. A második előadást *Pocsai Krisztina* és *Balogh Péter*, a Debreceni Egyetem munkatársai tartották, akik a fogyasztói preferenciákat és fizetési hajlandóságot vizsgálták a mangalicakolbász példáján. A plenáris előadásban is említett ökonometriai módszer alkalmazásával elért eredményeik szerint a

mangalicakolbászt legtöbben a hentesboltban vásárolják, sokaknak számít a termék megjelölése, és azokat a termékeket kedvelik a fogyasztók, amelyekben 75%-os a mangalica aránya. A szerzők felhívták a figyelmet a termelők ösztönzésének jelentőségére az igazolt termékértékesítésben. Az első szekció harmadik előadója *Varga Ákos* (KE) volt, aki a közösségi agrármarketing lehetőségeiről beszélt a közösségi médiában, és több kérdést felvetett a megváltozott hirdetési és vásárlási szokásokról, valamint a közösségi agrármarketing központi szervezésének fontosságáról. Az utolsó előadást *Ráczi Georgina* és *Horváth Ágnes* (SZIE) tartotta a fenntartható fogyasztás iránt elkötelezett fogyasztók információkereső magatartásának vizsgálatáról élelmiszerek esetén. Az előadás, kapcsolódva *Varga Ákos* prezentációjához, hangsúlyozta a megváltozott fogyasztói szokásokat és felhívta a figyelmet az új típusú termékjelölések fontosságára. A vita a szekcióban leginkább a hazai fogyasztók árérzékenysége és a csomagolásokon feltüntetett információk tartalma körül forgott.

A Csáki Csaba vezette második szekció első előadását *Katonáné Kovács Judit* (DE) tartotta *Az információ és kommunikáció szerepe a vidéki területek fejlesztésében* címmel. Az előadás felhívta a figyelmet a modern információs technológiák alkalmazásának fontosságára és a helyi partnerségek kiemelkedő szerepére a vidéki térségek fejlesztésében. A második előadást *Szabó Gábor Dénes* és *Podruzsik Szilárd* (BCE) tartották a bioenergia helyét és szerepét vizsgálva a vidékfejlesztésben. Kiemelték, hogy a hagyományos eszközök mellett a bioenergia milyen nagy potenciállal rendelkezik a vidéki térségek fejlesztésében, valamint adatok segítségével mutatták be a terület hazai helyzetét. A harmadik előadás *Juhász Anikó* és *Szabó Dorottya* (AKI) nevéhez kötődik, akik a piacok jellemzőit vizsgálták fogyasztói és termelői szemmel. A számos adatot és elemzést tartalmazó

előadáson keresztül a hallgatóság részletes betekintést nyerhetett a hazai piacok termelői és fogyasztói szemszögű működésének hátterébe. Az utolsó előadást a szekcióban *Benedek Zsófia* (MTA KRTK KTI) és *Fertő Imre* (BCE és MTA KRTK KTI) tartották egy új erdősítési index kidolgozásának lehetőségéről. Ökonometriai vizsgálatokkal készült eredményeik részben alátámasztják a környezeti Kuznets-görbék létezését, ám rávilágítanak arra, hogy az erdőket nem lehet homogén kategóriaként kezelni, így érdemes a jövőben különböző erdőtípusokat definiálni. A szekciót záró vitában a gazdasági, környezeti és társadalmi problémák együttes kezelésének nehézségeiről, valamint a mezőgazdasági piacok működésének változásairól esett a legtöbb szó.

Az ebéd után kezdődő két párhuzamos szekcióban a BCE alap- és mesterszakos hallgatóinak előadásai hangzottak el, *Balogh Péter* (DE) vezetésével. *Medve Dénes* a szállítási költségek alakulását vizsgálta az élelmiszer-gazdaságban két telephely-választási stratégiát, valamint a területi árak megjelenését azonosítva elemezte Magyarország megyéit. *Siróné Váradi Júlia* a magyar szőlő- és bortermelő üzemek technikai hatékonyságát elemezte a Data Envelopment Analysis (DEA) módszer segítségével. A vizsgálati mintán kapcsolatot mutatott ki a méret, a családi munka, az eszközállomány-fenntartási költségek, a támogatások és a hatékonyság között. *Dorogi Balázs*, *Frikker Tamás* és *Magyari Eszter* közös előadásukban az árvolatilitást elemezték a magyar gabona-, tej- és tojáságazatban különböző ökonometriai módszerekkel, és rámutattak az árváltozások tendenciáira, valamint annak főbb okaira.

Az ebéd utáni második párhuzamos szekcióban a BCE nemzetközi mesterhallgatói adtak elő angol nyelven, *Mizik Tamás* (BCE) szekcióelnök vezetésével. *Boansi David* a ghánai rizsszektor hosszú távú termelési adatait és hozamait vizsgálta kínálati függvények becslésével, és rámutatott az

elért hozamok gyengeségére és az azokat meghatározó tényezőkre. *Minorul Hasan* a gazdasági válság hatását elemezte az európai országok termelési hatékonyságára. Az előző előadáshoz hasonlóan a csökkenő hatékonyság mögötti okok azonosítására koncentrált, míg *Timo Weinbrenner* ökonometriai módszerekkel vizsgálta az EU keleti bővítésének hatását az EU-15-ök mezőgazdasági exportjának teljesítményére. Eredményei szerint az EU-15-ök feldolgozott mezőgazdasági termékeket exportálnak az új tagországokba, amelyek alapanyagait azonban onnan importálják, jól jelezve a térség versenyképességi problémáit, egyfajta gyarmati sorba történő süllyedését. Az előadások utáni kérdések és vita döntően módszertani jellegű felvetésekre koncentráldott.

A harmadik szekciókör a délutáni kávészünet után került megrendezésre, *Katonáné Kovács Judit* (DE) és *Varga Tibor* (AKI) vezetésével. Az első szekciót *Jankuné Kürthy Gyöngyi*, *Stauder Márta* és *Györe Dániel* (AKI) közös előadása nyitotta meg, amelyben a szerzők a magyar élelmiszer-kiskereskedelem jövedelmezőségét vizsgálták nemzetközi összehasonlításban. A széles körű módszertant és nagymennyiségű elemzést felvonultató előadás fő következtetése, hogy a magyarországi élelmiszer-kiskereskedelem hatékonysága és jövedelmezősége nemzetközi összehasonlításban gyenge, és az utóbbi években jelentősen romlott, amelynek oka főként a vásárlóerő stagnálásában keresendő. A második előadás a szekcióban *Hámori Judit* (KÉKI), *Szabó Erzsébet* (KÉKI) és *Horváth Ágnes* (SZIE) nevéhez kötődött és az etnocentrizmus érvényesülését vizsgálta a fogyasztói döntéseknél az élelmiszerek piacán. Az előadás fő üzenete, hogy a magyar vásárlók élelmiszerek iránti attitűdje inkább érzelmi és normatív tényezők által befolyásolt, míg a német vásárlóknál a hatékony közösségi agrármarketing folytán tudatosan tradicionális nemzeti él-

miszerek vásárlása a meghatározó. *Békési Dániel* (Vienna University of Economics and Business) *Christoph Weissával* (Vienna University of Economics and Business) és *Jens-Peter Loybball* (University of Kiel) közösen szerkesztett angol nyelvű előadásában azt vizsgálta, vajon a reggeli gabonafélék fogyasztása mennyire függ múltbeli döntésektől és preferenciáktól. Az eredmények szerint a szokások komolyan befolyásolják a jövőbeni választási döntéseket, ám az érzékenység is meghatározó tényező. A szekció záró előadását *Tóth József* (BCE) tartotta, aki a hálózat, a bizalom és az innováció szerepét vizsgálta az élelmiszer-gazdaságban Közép-Magyarországon, majd rámutatott, hogy a régióban azonosíthatók a vizsgált elemek, és azok statisztikailag kimutatható kapcsolatban állnak egymással. Az előadásokat követő vita a megváltozott fogyasztói élelmiszer-vásárlási szokások körül zajlott.

A konferencia harmadik párhuzamos szekciójának kezdetén *Kemény Gábor*, *Fogarasi József*, *Nemes Anna* és *Varga Tibor* (AKI) kutatómunkája került bemutatásra *A mezőgazdasági jövedelemstabilitási eszköz alkalmazhatósága Magyarországon* címmel. Eredményeik szerint számos egyéni számlás nemzetközi biztosítási rendszer létezik a mezőgazdaságban, mégis a kanadai rendszer az, amelyet a hazai viszonyokra adaptálva a leginkább hatékonyan lehetne alkalmazni. A második előadás *Takácsné György Katalin* és *Takács István* (KRF) mezőgazdasági innováció terén folytatott kutatásait mutatta be és rávilágított a precíziós mezőgazdaság által nyújtott különböző fejlesztési lehetőségekre és azok gazdasági vetületeire. A szekció harmadik előadását *Jámbor Attila* (BCE) tartotta az ágazaton belüli agrárkereskedelem témakörében. Románia és Bulgária esetét vizsgálva az előadó eredményei szerint a gazdaság mérete és a külföldi működő tőke pozitívan, míg a tényezőellátottság és a távolság negatívan korrelál az ágazaton belüli kereskedelem

indexeivel, amely igazolja a horizontális és vertikális bontás jogosságát. A szekció záró előadásában *Fertő Imre* (BCE és MTA MRTK KTI) az EU-15-ök és az új tagországok agrárkereskedelmének megnyilvánuló komparatív előnyeit elemezte és mutatott be számos eredményt országos és termék-szintű bontásban. Előadásának egyik fő üzenete, hogy a két térség megnyilvánuló komparatív előnyeinek időbeni tartóssága jelentősen eltér egymástól. A szekcióban elhangzott kérdések jellemzően módszertani jellegűek voltak.

A MAKE második konferenciája sikeresen lezajlott és a fenti összefoglalóból jól láthatóan az agrárgazdaságtan kutatási témáinak széles spektrumát lefedte. Jó volt látni, hogy az előadások többsége va-

lamilyen ökonometriai módszert alkalmazott, és hogy azok felépítése megfelelt az európai normáknak. Bizakodásra ad okot továbbá a jelen lévő fiatalok nagy száma, akik a legfrissebb módszertani tudással és az angol nyelv magas szintű ismeretével alkalmasak külföldi folyóiratokban is megjelentetni kutatási eredményeiket. A konferencia összegzésénél nem szabad megfeledkezni a szervezők méltatásáról sem, és főleg arról, hogy az igényeket felismerve 2012 után másodszor is megrendezésre került az esemény. Remélem, hogy a fenti beszámoló minden hazai kollégának felkeltette az érdeklődését, és hogy jövőre minél többen jelen leszünk a soros hazai és/vagy nemzetközi konferenciák valamelyikén.

Emlékezés Alain Pouliquen francia agrárközgazdászra, az INRA kutató igazgatójára és professzorára

FEHÉR ISTVÁN

Alain Pouliquen tragikus hirtelenséggel hagyott el minket 2012. november 22-én. A páratlan kutató, az INRA kitüntetett igazgatója és a Francia Tudományos Agrárakadémia tagja kedves személyiségének meghatározó emléke a szívünkben él, több évtizedes barátsága hiányozni fog sokunknak.

Személy szerint a hetvenes évek közepén ismertem meg, mikor az akkori Országos Tervhivatal meghívására Magyarországon töltött egy hónapot. Ekkor kezdődött barátságunk, melyet a számos közös kutatás és találkozás elmélyített. Halála előtt egy hónappal, egy MontPELLIÉR-i konferencia alkalmával hosszasan beszélünk Európa mezőgazdaságának változásairól és terveztük december első hetében a folytatást, amikor vendégelőadóként visszatérek a MontPELLIÉR-i SupAgro egyetemre. Sajnos a találkozásunk csak a sírjánál, a baráti virágcsokor elhelyezésekor történhetett meg. Ezzel búcsúztam magam és számos magyar barátja nevében, akik ismerték és találkoztak vele (rendszeres kapcsolatban volt az AKI vezetőivel és kutatóival, a SZIE oktatóival, számos diákunkat patronálta, akik MontPELLIÉR-ben végezték tanulmányukat).

Több mint harminc éven keresztül Alain Pouliquen a közép- és kelet-európai országok agrárgazdaságának volt a francia szakértője, amelyeket 1990-ig a szovjet típusú állami és tervezdőlkodás, ugyanakkor sokakat pedig a nagyszámú paraszti gazdálkodó is jellemezett. Már a hetvenes évek közepétől Alain Pouliquen azon kevés francia agrárközgazdászok egyike volt, aki a

mezőgazdasági szektor fejlődését vizsgálta a kelet-európai országokban, amelyek valós helyzete nem volt igazán ismert Franciaországban. A gazdasági rendszerek funkcióiról, termeléséről és átalakításáról szóló elméleti viták kidolgozatlanok és feltételes ideológiáktól túlszűfoltak voltak.

Tanulmányai reális képet adtak főként Lengyelország, Magyarország, Csehszlovákia, Románia, és nem utolsósorban a néhai Szovjetunió agrárkérdéseiről, a vidék problémáiról, a külkereskedelem lehetőségeiről. Elemzése alapján egyértelműen vizionálta, például Magyarország esetében, az állattenyésztési ágazatok helyzetének romlását és a kertészeti ágazatok térvésztesztését, valamint a vidéki foglalkoztatás várható nehézségeit. A mezőgazdasági kárpótlás folyamatát rémálomnak (*cauchemar*) minősítette.

Sajátos ironiája és céltudatos szintetizáló képessége, valamint kapcsolatépítése, korrektsége az együttműködésben jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az említett országokban számos szakmai barátságot kötött, talán ennek is köszönhető, hogy ifjabb francia és külföldi tanítványainak kezdeményezésére működtetett egy olyan fiatal kutatói hálózatot, ahol az összetartó erőt a közép- és kelet-európai mezőgazdaság és vidékfejlesztés iránti érdeklődés jelentette. Az *Economie Rurale* 2011-es kettős száma (325-326 Septembre-Novembre) tartalmazza a hálózatban részt vevők tanulmányait, valamint Alain Pouliquen összefoglalóját. A kettős szám címe: *Húsz év tapasztalata, mezőgazdaság és vidék átmeneti folyamatai Keleten. Mit tanulhatunk ebből?*

Az *Economie Rural* 2013. évi 3. számában két francia kollégája, *Jean-Pierre Boinon*, a dijoni Agrosup Egyetem emeritus professzora, és *Gilles Bazin*, az AgroParisTech egyetemi tanára méltatta Alain Pouliquen munkásságát, melynek magyar nyelvű változatát ezúton szeretném megosztani a folyóirat olvasóival.

„A kelet-, közép-európai országok mezőgazdasági sokszínűségének figyelmes kutatójaként Alain Pouliquen képes volt összefűzni a történelmi, a gazdasági, a társadalmi, a néprajzi és a mezőgazdasági megközelítéseket, amelyek gyakran csak a gazdasági célú kutatást támogató intézményen belüli ellenállásba ütköztek.

A vizsgálat, amelyet a mezőgazdaság ipari átalakulásáról folytatott, a nyugat-európai és francia agrárközgazdászok fontos témájává vált, ahol a vita a mezőgazdasági üzemek vs. hagyományos családi gazdaságok elsőbbségéről szólt. Keleten, akárcsak Nyugat-Európában a kérdés az volt, hogy melyik modell képes választ adni az alacsonyabb költségű termelésre a növekvő minőségi és mennyiségi élelmiszer-előállítás igénye mellett. Megéri-e iparosítani és intenzívvé tenni a mezőgazdaságot? Amennyiben igen, milyen áron és milyen módszerekkel?

Alain Pouliquen munkássága az 1970 és 1990 közötti mezőgazdasági reformokról nélkülözhetetlen eredményekkel szolgált, amely a tisztán közgazdasági elemzések mellett társadalmi elemzést is készített a kelet-európai országokról, ellentétben ezeknek az országoknak a kutatóival, akik eléggé egyoldalúan, főként az egyes szervezetek gazdasági jelentőségét vizsgálták.

A mezőgazdaság iparosodásának eredménytelenségét a termelékenység növekedésének késésével, a paraszti gazdaságok elmaradt munkaeszközeivel, a globalizációs folyamatokkal, az életminőség növekedésével és a társadalmi csoportok közötti ellentéttel magyarázta. A képzett fiatal mezőgazdasági munkások növekvő hiánya kihangsúlyozza a nagy ipari méretű gaz-

daságok nehézségeit, amely kikényszeríti a drága beruházásokat a kézi munkaerő lecsökkentésének érdekében. A munkaerő drágulása olcsóbb, de alacsonyabb termelékenységű gazdaságot eredményezett, mivel a munkaerő hatékonyságának elérése olyan áron valósult meg, hogy az anyagi tőke hatékonysága közben jelentősen romlott. Az egyre dráguló agrárpolitika hatása volt, hogy a termelés növekedése lelassult, sőt konzerválta a mezőgazdasági potenciált.

A francia és nyugat-európai példából kiindulva, ahol a szakmai szervezetek, érdekképviselők, szövetkezetek és érdekcsoportok pótolhatatlan szerepet játszanak a gazdasági és politikai szabályozásban és a családi gazdaságokkal való kapcsolatukban, Alain Pouliquen rámutatott a rendszer gyengeségeire: a reformok sorozatos kudarcra vagy elmaradása miatt ahhoz, hogy a mezőgazdaság átalakítása megvalósuljon, a nyugati piacok tapasztalatainak alkalmazását és a verseny által szabályozott jogállamiságot szorgalmazta.

Ezen országok mezőgazdaságában működő szövetkezetek valójában állami apparátusként működnek, amely (a valóságban kevésbé vagy egyáltalán) nem képes hatékonyan biztosítani a szabályozást. Mindez nyilvánvalóvá teszi az ellentmondást egyrészt a kötelezően végrehajtandó döntésekről, a privát mezőgazdaság sikeres modernista mutációjáról (amely világos gazdasági, piaci erőt követ), másrészt néhány szocialista tiltó intézményi játékszabály (a társadalmi rendszer erőinek engedelmessége) tiltotta az alapvető feltételek egyesítését. 1975-től kezdve a szervezett modernizáció önkéntes felgyorsítása a keleti blokk országainak többségében, megfelelkezve az agrár-élelmiszer szektor technikai sajátosságairól, felerősített minden felülről irányított gazdasági diszfunkciót. Mindez kiemelkedően magas költségek árán a mezőgazdasági modernizációhoz vezetett, ellentétben a nyugatiakéval.

1990-től kezdve Alain Pouliquen kifino-

mult mezőgazdasági tudása az összeomlott szovjet blokkról, valamint a közgazdászok és a vidéki társadalomkutatók közötti kapcsolat lehetővé tette számára, hogy 1991-ben részletes elemzést publikáljon a nemzetközi versenyképességről és a kelet-közép-európai országok agrár-élelmiszer kínálatának stagnálásáról. Habár látva a termelékenység és a gazdaság privatizációjának és liberalizációjának terén az új eredményeket, a tudományos nyugati környezet elkezdett érdeklődni ezeknek az országoknak a mezőgazdasága iránt, az Alain Pouliquen által képviselt vonal kissebségnek számított, egyedülálló maradt. Ez az első kutatás ellentmondott az elméletek többségének, mely szerint a kelet-közép-európai országok alacsony mezőgazdasági árai (az évtized elejétől kezdve) ezeknek az országoknak a komparatív előnyét jelenti: azaz földterületekben, munkaerőben relatív gazdagok, amelyek jó piaci lehetőségeket jelentenek, de ezek kihasználatlanok maradnak.

2001-ben az Európai Bizottság felkérésére Alain Pouliquen jelentős összefoglalót készített a 10 tagjelölt állam mezőgazdaságának intézményi, termelési, gazdasági és

társadalmi helyzetéről, amely egyik fejezete lett az EU-ajánlásoknak. Gyakorlatilag a makrogazdasági fejlődés társadalmi tényezőinek jelentőségére mutatott rá. Értelmezésében a kistermelők a társadalmi tompítók az előzmények nélküli munkanélküliségi krízisben (pl. Lengyelországban), amely a mezőgazdaságból élő, félig önfenntartó háztartások megmaradásához vezetett. Ajánlásokat fogalmazott meg a Közös Agrárpolitikára vonatkozóan, amelyeket a bizottság nagy többségében el is fogadott. Emellett a közvetlen támogatások megemelését javasolta annak érdekében, hogy a mezőgazdasági szektor modernizációja és átstrukturálódása megtörténhessen.

2003-tól nyugdíjasként folytatta munkáját az INRA-ban két évig, és elsőként oktatta a 10 új tagállam európai integrációját és annak tapasztalatait. Kiváló elméleteinek és aktivitásának ellenére Alain sohasem kapott kutatói csoport létrehozására lehetőséget a témájában. Ezért emlékét megőrizve és felidézve az *Economie Rurale* tudományos szaklap külön kiadást (325-326) szentel a keleti tagállamok mezőgazdasága és vidéke átmeneti folyamatai bemutatásának.”

Summary

THE NEW DIRECT PAYMENT SYSTEM IN HUNGARY DURING 2014-2020: MANDATORY MEASURES AND OPTIONS FOR DECISION MAKERS

By: Potori, Norbert – Kovács, Máté – Vásáry, Viktória

Keywords: CAP 2014-2020, direct payments, Hungary.

Our paper aims to help orientate the reader in the new direct payments system of the Common Agricultural Policy which, in our view, despite the rhetoric on simplification, enables EU Member States to create the most complex country and region specific support systems ever. For clarification, we summarized the important decision options which are necessary to be dealt with before implementing the new payment schemes. Of these, decisions concerning the introduction of the Redistributive Payment may be of major significance if Hungary intends not to apply capping. The new direct payments system offers adequate tools to support the goals of the Hungarian agricultural policy. According to our calculations, 55-60 percentages of those eligible for direct payments may prefer the simplified scheme for small farmers. These applicants could receive EUR 70-80 million more support (EUR 720-755 per farm on average) in comparison to having applied for other direct payments. Depending on the size of the Redistributive Payment envelope, Hungary could spend 27-48 percentages of its Pillar I. funds on the Basic Payment Scheme, or on the Single Area Payment (SAP). In the period until 2020, the amount of the Basic Payment or the SAP could reach EUR 70-130 per hectare. Linking 15 percentages of the direct payments to production would be sufficient to replace the coupled supports currently available for livestock farmers, and it would also provide an opportunity to widen the group of beneficiaries by including farmers from other sectors such as fruits and vegetables production.

CHANGES IN EUROPEAN CEREAL PRODUCTION BETWEEN 2000 AND 2010

By: Fehér, István – Kiss, István

Keywords: EU27, cereal sector, production quantity, intervention price, intervention stocks.

In the EU-27, the harvested area of cereals decreased slightly between 2000 and 2010, mostly due to the increasing share in production of oilseed rape. Nevertheless, in contrast to the decreasing harvested area of cereals, the harvested amount of cereals stagnated; only minor fluctuations occurred that could be attributed to the different harvest years. The main reason for the stagnating harvested amount is the increasing yields per hectare, and these increasing yields are achieved by improving the biological resources and not by increasing the use of artificial fertilisers. The rules of the European Union (EU) on intervention underwent several changes during the period of investigation, in the absence of which it can be stated that the intervention system would have become unsustainable. At the same time, it can also be claimed that the reformed intervention system brought the EU's markets and producers closer to the world market. Another important point is that the price of the cereals exceeded the intervention prices in the intervention systems in almost every year since the rules were changed. Therefore the need for intervention has almost ended.

PROSPECTIVE IMPACT OF THE IMPLEMENTATION OF MODULATION IN HUNGARY IN THE CASE OF DIRECT SUBSIDIES

Model calculations on the basis of values in the grant year of 2012

By: Vásáry, Miklós

Keywords: SAPS, top up, subsidy redeployment.

The redeployment of subsidies through modulation was a new element in the system of Hungarian agricultural support in the premium year of 2012. According to the procedure, if the total amount of first pillar direct subsidies exceeds EUR 5000, a 10 per cent grant reduction should be applied, while if it is above EUR 300 000, the reduction should be increased by a further 4 per cent.

In harmony with European Union principles it has become possible to create a system in Hungary which enables the radical moderation of actual volumes of subsidy redeployment resulting from modulation. In this course, unused top up funds are also part of the calculation. This provides substantial room for manoeuvre in the Member States in order to ensure that the direct payments to be paid to producers are reduced as little as possible. These items soften the impact of the measures because – according to the related legislation – the reduction should first be made on the account of these.

The basis of the model calculations was the finalised data of the Hungarian Agricultural and Rural Development Agency regarding payments in the premium year of 2011. By correcting this, the special features of the premium year of 2012 were also transferred to the data. The results of the calculations show that the implementation of the Hungarian method has led to in reduced payments only in the case of 2 per cent of all the farmers eligible for direct subsidies, and about 10 per cent of those who are actually involved in payment reduction. Owing to the applied procedure, the withdrawal amounted to almost EUR 11.6 million in the case of the approximately 3 000 farmers concerned. For this group of producers, about EUR 45 million should not be withdrawn due to the mechanisms which enable mitigation. This amount will be left with the producers. In the case of producers affected by modulation, the withdrawal amounts to 3 per cent of the transferred direct subsidies.

INCREASING THE COMPETITIVENESS OF PRODUCTION IN HUNGARIAN AGRICULTURE THROUGH AN INNOVATION SYSTEM

By: Erdeiné Késmárki-Gally, Szilvia – Fenyvesi, László

Keywords: inputs, market-focused model, self-teaching system.

The final versions of the European Union's (EU) support schemes and funding instruments for the 2014-2020 budgeting period have not yet been prepared. What is final, though, is that the ten-year Lisbon Strategy which aimed at strengthening the competitiveness of the EU ended in 2010. In addition to three priorities (smart, sustainable and inclusive growth), the recently launched Europe 2020 Strategy has set five headline targets to be reached, one of them being an increased investment in research and development. This is evidently a difficult challenge owing to the limited economic capacity of individual EU Member States.

The system we have defined as market-focused technology development focuses on the marketing activities of the agricultural industry and on increasing the competitiveness of agricultural products. The objectives of the system are as follows: inducing competition between input suppliers, increasing supply, loosening rigid trading structures, fostering the optimisation of mechanisation and ensuring the possibility of appropriate technology development. The experiences of recent years show that the developed system can function effectively in Hungarian circumstances.

The world market operates under strict regulations (e.g. regarding processing, product quality etc.) but our system addresses that issue by incorporating the following three elements: measurement of inputs in space and time, market-focused technology development and a self-teaching information system for farmers and that could be used in rural development, primarily in the area of agricultural production. Hungary can make better use of its unique agricultural potential by providing a competitive edge for its agricultural production and food industry which in turn would have a favourable effect on the domestic input production. By using this system, the economic growth, efficiency and competitiveness of the whole country may be fostered, the operation of the system can be permanently monitored and its results can be easily measured. The production management system that generates the information is also able to connect to other types of integrated management structures (e.g. logistics and sales organisations). While developing the system, we relied on experience gained from the operation of previous agricultural production systems and also considered the specific local conditions with the aim of offering a potential solution to meeting the objectives of the Europe 2020 Strategy.

REGIONAL CHARACTERISTICS OF CONSUMPTION OF FUNCTIONAL MILK PRODUCTS

By: Sebesy, Zsanett – Tenk, Antal – Sántha, Tamás

Keywords: functional milk, health awareness, questionnaires, focus groups, blind test.

This research topic covers a narrow segment of marketing research in Hungary, and one on which consumers hardly have any information or knowledge. The authors used both qualitative and quantitative research methods including a 1000 element representative questionnaire survey and focus group research. The focus group investigations were based on the significant relationships detected from the results of the background variables. Focus groups were organised in three towns (Debrecen, Kaposvár and Mosonmagyaróvár) with similar sample characteristics (sample size: 8 persons) and interviewee parameters. The results showed that the respondents' health awareness was the highest in the Central Hungarian Region and the lowest in the Northern Great Plain Region. As part of the focus group research organoleptic tests were carried out, where the participants evaluated three product categories (milk, yoghurt drink and plain yoghurt) during a "blind test" based on pre-defined parameters. Consumers are on the one hand interested in functional dairy products, but on the other hand are dismissive of them because of their lack of knowledge regarding this topic. According to the participants of the survey, despite having additional health effects, with recommendations based on scientific evidence, functional dairy products are deemed to be

too expensive for consumers. We can therefore conclude that increasing the conscious consumption of functional food products in addition to raising the health awareness needs more social support..

A UNIQUE TRADEMARK, A POSSIBLE ROLE OF THE NATIONAL PARK TRADEMARK – BASED ON THE RESULTS OF A CONSUMER SURVEY

By: Benedek, Andrea

Keywords: trademark, national park, consumer awareness, survey, state.

The Ministry of Rural Development has introduced a new and unique trademark into the domestic market, which has become widespread in Hungary since 2012. This trademark can be used on products that are produced according to the traditions and on the territory of the national parks; and are of excellent quality. The main aims of the introduction of this trademark were to raise environmental consciousness, improve the social judgement, support the local producers of the national parks and widen their market opportunities.

The producers welcomed the introduction of such a trademark as it offers clear advantages for them. However, the judgement of the consumers who try to find their way among the product brands is also an important issue. For this reason the present research examines the market relevance of the National Park trademark by means of a survey among consumers. This paper introduces the most important findings of the research.

The awareness of trademarks of the interviewees is not yet deep, and there are differences in the awareness concerning the types of products. The trademark awareness related to the food products is higher than of the non-food products. The consumer trust in the National Park trademark is particularly outstanding, as it is hoped that the presence of the state means some kind of security, and also further social usefulness is expected from the trademarked products. The respondents valued the social value of the trademark higher than its economic benefit. The introduction of this unique trademark is expected to enhance the demand for labour, to preserve the region's local traditions and ethnographic treasures, and an increase in demand for local raw material is expected.

ONLINE SURVEY AMONG THE READERS AND AUTHORS OF GAZDÁLKODÁS

By: Fehér, András – Szabó G., Gábor – Szakály, Zoltán

Keywords: satisfaction, opinions, readers, authors, Gazdálkodás.

The scientific journal 'Gazdálkodás' has existed among the indigenous scientific reviews since 1957 and has become one of the most outstanding journals in the field of agricultural economics. The editors of Gazdálkodás have come up with the idea that in the perspective of so many years it is necessary to become familiar with the opinions of their readers and authors, as their statements, criticisms and suggestions are needed in order to establish and operate a scientific journal properly.

The main purpose of the online survey was to discover the expectations and opinions of the readers and authors about the journal. The editors were curious to know if the preferences of their subscribers have changed with regard to the features of the articles, columns and purchase. From a mailing list of 800 email addresses, 175 measurable responses were received.

In the following we emphasise the main results. Three-quarters of the respondents currently get the journal in printed form, but the preference for the online version in the future is apparent. The subscription fee was considered as appropriate. The appearance and scientific standard of the journal were rated as good. As for the information necessary for the readers and authors, the results of applied scientific research proved to be the most important. Among the different columns, the Studies column has reached outstanding popularity. Eighty per cent of the respondents have already visited the journal's website and 94 per cent of them agreed that in the future the articles should be presented in international electronic systems. More than 70 per cent of the respondents have already published in the journal.

CONTENTS

<i>Potori, Norbert – Kovács, Máté – Vásáry, Viktória</i> : The new direct payment system in Hungary during 2014-2020: mandatory measures and options for decision makers	323
<i>Fehér, István – Kiss, István</i> : Changes in European cereal production between 2000 and 2010	333
<i>Vásáry, Miklós</i> : Prospective impact of the implementation of modulation in Hungary in the case of direct subsidies – Model calculations on the basis of values in the grant year of 2012.....	344
<i>Erdeiné Késmárki-Gally, Szilvia – Fenyvesi, László</i> : Increasing the competitiveness of production in Hungarian agriculture through an innovation system	356
<i>Sebesy, Zsanett – Tenk, Antal – Sántha, Tamás</i> : Regional characteristics of consumption of functional milk products.....	366
<i>Benedek, Andrea</i> : A unique trademark, a possible role of the National Park Trademark – based on the results of a consumer survey.....	376

DEBATE

<i>Fehér, András – Szabó G., Gábor – Szakály, Zoltán</i> : Online survey among the readers and authors of <i>Gazdálkodás</i>	389
--	-----

CHRONICLE

<i>Tenk, Antal</i> : “Hensch Arpad’s footsteps” Presented at the Third Conference of PhD Students and Researchers, Mosonmagyaróvár	400
<i>Jámbor, Attila</i> : Summary of the Second conference of the Hungarian Association of Agricultural Economists	402
<i>Fehér, István</i> : Remembering Alain Pouliquen, French agricultural economist, director of the INRA and professor.....	406

Summary	409
Contents	414

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

A Gazdálkodás előfizetőihez, olvasóihoz, szerzőihez

A **Gazdálkodás** több mint 50 éve hazánk egyetlen olyan agrárgazdasági tudományos folyóirata, amely helyt ad az agrárpolitikai, gazdálkodási, üzleti, marketing, vidékfejlesztési, üzem- és munkaszervezési, élelmiszer-feldolgozási kérdéseknek, valamint a korszak hazai és nemzetközi kihívásainak.

A **Gazdálkodás** szerzői a mező-erdőgazdaságban, az élelmiszer-feldolgozásban, a vidék- és területfejlesztésben tevékenykedő szakemberek, oktatók, kutatók, módszerek, doktoranduszok, egyetemi és főiskolai hallgatók. A folyóirat nélkülözhetetlen segítséget nyújt a PhD-hallgatók publikációs tevékenységéhez, és ezáltal a fokozat megszerzéséhez.

A **Gazdálkodás** hozzájárul az EU agrár- és vidékfejlesztési politikájának keretében a nemzeti agrárstratégia tudományos igényű formálásához is.

A **Gazdálkodás** publikációi gyakran elsődleges forrásai új felismeréseknek, gondolatoknak, tananyagoknak és gyakorlati megoldásoknak. A megjelent cikkek aktualitásukat hosszasan megőrzik, *s az egyes lapszámok könyvszerűen újra elővehetők.*

A **Gazdálkodás** gondolkodásra, mérlegelésre és cselekvésre ösztönöz!

A **Gazdálkodás** nemcsak *tudástárház*, hanem *tudásközösség* is! A **Gazdálkodás** – mint minden más tudományos folyóirat – rangját, elismertségét nemcsak a megjelent közlemények színvonala, érdekes újszerűsége, a szerzők, lektorok, szerkesztők munkája fémjelzi, hanem az előfizetések, olvasók, interneten érdeklődők száma is, ami egyúttal az adott szakmai körhöz való tartozást, az előfizetők identitását is tükrözi. Ezért is örömmel üdvözljük előfizetőink körében.

A **Gazdálkodás** rendkívül olcsó, előfizetési díja 5580 Ft/év (áfával). Ennek fejében az évi hat számot kapja kézhez az előfizető. Kérésére megrendelőlapot küldünk!

A folyóirat előfizethető készpénz-átutalási megbízással vagy átutalással, amiről számlát küld a Kiadó (Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet (NAKVI), 1123 Budapest, Park u. 2., tel.: 1/362-8100, e-mail: info@agrarlapok.hu, Böle Réka osztályvezető).

**A Gazdálkodás Szerkesztőbizottsága
és Szerkesztősége**

A megrendelőlap visszaküldhető

Postán: Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet (röviden NAKVI), 1223 Budapest, Park u. 2. *A borítékra kérjük írja rá: „Folyóirat-rendelés”*

Faxon: +36/1362-8104

E-mailen: boler@nakvi.hu

Gazdálkodás

MEGRENDELŐLAP

Előfizetési díj 2013. évre: **5.580 Ft.** Példányonkénti ár: **930 Ft**

Megrendelem a Gazdálkodás c. folyóiratot 2013. évre ... példányban.

Az előfizetési díjhoz csekket kérek

Az előfizetési díjat átutalással rendezem *

Megrendelő

Kézbesítés helye

Neve: Név:

Számlázási címe:
.....

Cím:

Telefon:

E-mail:

Kiadja a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet

1223 Budapest, Park u. 2.

Tel.: +36 1 362 8100

Web: www.agrarlapok.hu

E-mail: nakvi@nakvi.hu

*** Az előfizetési díjat a NAKVI 10032000-01743276 számú számlájára való átutalással egyenlítheti ki.**

GAZDÁLKODÁS

AGRÁRÖKONÓMIAI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT
SCIENTIFIC JOURNAL ON AGRICULTURAL ECONOMICS

TÁMOGATÓINK:

VIDÉKFEJLESZTÉSI MINISZTERIUM
NEMZETI AGRÁRSZAKTANÁCSADÁSI, KÉPZÉSI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI INTÉZET
AGRÁRGAZDASÁGI KUTATÓ INTÉZET

GAZDÁLKODÁS SZERKESZTŐSÉGE:

1093 Budapest, Zsil utca 3-5.
Telefon, fax: +361-476-3295
E-mail: gazdalkodas@agrarlapok.hu
www.agrarlapok.hu

Kéziratokat a szerkesztőségbe szíveskedjenek küldeni, ahol a folyóirattal kapcsolatban minden más kérdésben is szívesen állnak rendelkezésére

KIADJA ÉS TERJESZTI:

NAKVI Nemzeti Agrárszaktanácsadási,
Képzési és Vidékfejlesztési Intézet

Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet,
1223 Budapest, Park utca 2.
Felelős kiadó: Dr. Mezőszentgyörgyi Dávid, +361-362-8100

LAPTULAJDONOS:

A folyóirat éves előfizetési díja 5580 Ft/év, amely az áfát is tartalmazza.

A folyóirat előfizetése történhet: készpénzátutalási megbízással
Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet
1223 Budapest, Park utca 2. „Gazdálkodás” jelöléssel. Átutalással
(megrendelésre számlát küldünk).

HU ISSN 0046-5518

Nyomtatás: Demax Művek Nyomdaipari Kft.
1151 Budapest, Székely Elek u. 11.
+3620-337-2819, +361-236-9070
www.demax.hu

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Benedek Andrea, a KRF Üzleti Tudományok Intézete tanársegéde, Gyöngyös, beandi75@gmail.com

Erdeiné Késmárki-Gally Szilvia, a VM Mezőgazdasági Gépesítési Intézet ökonómiai osztályvezetője, Gödöllő, galli.szilvia@gmgi.hu

Fehér András, a KE Gazdaságtudományi Kar Marketing és Kereskedelem Tanszék PhD-hallgatója, Kaposvár, Feher.Andras@ke.hu

Fehér István, a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Marketing Intézet professor emeritusa, Gödöllő, Feher.Istvan@gtk.szie.hu

Fenyvesi László, a VM Mezőgazdasági Gépesítési Intézet igazgatója, Gödöllő, fenyvesi.laszlo@gmgi.hu

Jámbor Attila, a BCE Gazdálkodástudományi Kar Agrárközgazdasági és Vidékfejlesztési Tanszék egyetemi adjunktusa, Budapest, attila.jambor@uni-corvinus.hu

Kiss István, a DE AGTC GVK Gazdálkodástudományi Intézet Agrobiznisz Menedzsment Tanszék PhD-hallgatója, Debrecen, kissistvan86@gmail.com

Kovács Máté, az AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztálya tudományos munkatársa, Budapest, kovacs.mate@aki.gov.hu

Mondovics János, a Bonitat Kft. ügyvezetője, Budapest, mondovics.janos@gmail.com

Potori Norbert, az AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztálya osztályvezetője, Budapest, potori.norbert@aki.gov.hu

Sántha Tamás, az NYME Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Gazdaságtudományi Intézet ny. egyetemi docense, Mosonmagyaróvár, santhat@mtk.nyme.hu

Sebesy Zsanett, az NYME Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Gazdaságtudományi Intézet Agrárgazdaságtani és Marketing Intézeti Tanszék PhD-hallgatója, Mosonmagyaróvár, sebesyzs@mtk.nyme.hu

Szabó G. Gábor, az MTA KRTK Közgazdaságtudományi Intézet tudományos főmunkatársa, Budapest, szabo.gabor@krtk.mta.hu

Szakály Zoltán, a KE Gazdaságtudományi Kar Marketing és Kereskedelem Tanszék egyetemi docense, tanszékvezető, Kaposvár, szakaly.zoltan@ke.hu

Tenk Antal, az NYME Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Gazdaságtudományi Intézet professor emeritusa, Mosonmagyaróvár, tenka@mtk.nyme.hu

Vásáry Miklós, a VM EU agrárpolitikai referense; a SZIE Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Közgazdaságtudományi, Jogi és Módszertani Intézet adjunktusa, Gödöllő, miklos.vasary@vm.gov.hu

Vásáry Viktória, az AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztálya osztályvezető-helyettese, Budapest, vasary.viktoria@aki.gov.hu